

Manažment v teórii a praxi

on-line odborný časopis
o nových trendoch
v manažmente

<http://mtp.euke.sk/>

PHF EU
ISSN 1336-7137

ročník 18, 2022
číslo 1

Manažment v teórii a praxi

on-line odborný časopis o nových trendoch v manažmente

ISSN 1336-7137

Odborné zameranie

Zámerom časopisu je vytvoriť priestor pre autorov z vedecko-výskumných a vzdelávacích inštitúcií, ako aj pre autorov z podnikovej praxe, ktorí sa chcú podeliť so svojimi výsledkami výskumov, skúsenosťami, postrehmi. Časopis publikuje odborné recenzované príspevky, analýzy, komentáre a diskusie z oblasti podnikového manažmentu, manažmentu organizácií verejnej správy, strategického riadenia podniku, personálneho manažmentu, manažmentu výrobného procesu, manažmentu zmien, manažmentu kvality, organizačnej kultúry, manažmentu znalostí, vzdelávania, informačného manažmentu, informačných systémov a technológií v riadení a pod.

REDAKCIA

Redakčná rada

Dr. h. c. prof. RNDr. Michal TKÁČ, CSc.

prof. Ing. Petr DOUCEK, CSc.

prof. Ing. Bohuslava MIHALČOVÁ, PhD., PhD., EUR ING.

doc. Ing. Emília DUĽOVÁ SPIŠÁKOVÁ, PhD.

doc. Ing. Barbora GONTKOVIČOVÁ, PhD.

doc. Ing. Peter MESÁROŠ, PhD.

doc. JUDr. Ing. Michal RADVAN, Ph.D.

doc. Ing. Bc. Petr SUCHÁNEK, Ph.D.

doc. Ing. Michal TKÁČ, PhD.

doc. Ing. Erik WEISS, PhD.

doc. Ing. Jozef ZUZIK, PhD.

Šéfredaktorky

doc. Ing. Cecília Olexová, PhD.

Ing. Magdaléna Freňáková, PhD.

Redaktorka 1/2022

Ing. Magdaléna Freňáková, PhD.

Vydavateľ a adresa redakcie

Ekonomická univerzita v Bratislave

Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach, Katedra manažmentu

Tajovského 13, 041 30 Košice, Slovenská republika

tel.: +421 55 722 31 11 fax: +421 55 623 06 20

<http://www.euke.sk> <http://mtp.euke.sk>

Dostupnosť

URL: <http://mtp.euke.sk>

Grafický návrh a redakčné spracovanie on-line

Ekonomická univerzita v Bratislave

Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach, Katedra manažmentu

Jazyk vydania a periodicita

Redakcia prijíma na publikovanie príspevky v slovenskom, českom a anglickom jazyku.

Všetky príspevky sú recenzované.

Časopis vychádza polročne.

Ďalšie vydanie: december 2022.

Časopis neprešiel jazykovou úpravou.

Redakcia nenesie zodpovednosť za obsahovú a jazykovú stránku.

OBSAH 1/2022

MEGATREND 2020-2030 - STARNUTIE POPULÁCIE A NIEKORÉ JEHO DÔSLEDKY <i>Bohuslava MIHALČOVÁ – Miroslava BARKÓCIOVÁ – Barbora GONTKOVIČOVÁ</i>	4
DEMOGRAFICKÁ ZMENA NA SLOVENSKU A JEJ VPLYV NA STRIEBORNÚ EKONOMIKU <i>Kamila SOTÁKOVÁ</i>	13
DIGITÁLNA GRAMOTNOSŤ AKO JU (NE)POZNÁME <i>Jozef LUKÁČ</i>	22
KOMPETENCIE ZAMESTNANCOV PRE POTREBY INDUSTRY 4.0 <i>Cecília OLEXOVÁ – Cyril ZÁVADSKÝ</i>	29
SYNDRÓM VYHOŘENIA V MANAŽÉRSKEJ PRAXI <i>Michal PANKEVIČ</i>	34
ZMENA PODNIKATEĽSKÉHO PROSTREDIA V TALIANSKU, INDII A V SLOVENSKEJ REPUBLIKE VPLYVOM PANDÉMIE COVID-19 <i>Mária DOLNÁ</i>	42
NEZAMESTNANOSŤ NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ČASE PRED A POČAS PANDÉMIE COVID-19 <i>Miroslava BARKÓCIOVÁ</i>	54
VPLYV PANDÉMIE COVID-19 NA FUNGOVANIE SEKTORA HORECA <i>Marián CHROBÁK</i>	64
VPLYV PANDEMICKEJ SITUÁCIE NA FINANČNÚ GRAMOTNOSŤ ŠTUDENTOV PODNIKOVHOŠPODÁRSKEJ FAKULTY V KOŠICIACH <i>Stanislav RUDÝ</i>	70
RECENZIA PUBLIKÁCIE RODINNÉ PODNIKY VE SVĚTOVÉM VINAŘSTVÍ <i>Ladislav MURA</i>	80
RECENZIA PUBLIKÁCIE MODELOVANIE ENERGETICKEJ EFEKTÍVNOSTI – SMEROVANIE K UHLÍKOVEJ NEUTRALITE SLOVENSKA <i>Branislav KRŠÁK</i>	82
SPRÁVA Z PODUJATIA „FINANCIE, ÚČTOVNÍCTVO, DANE 2021 A ICH PRÁVNE ASPEKTY SO ZAMERANÍM NA SÚČASNÉ PROBLÉMY“ <i>Jozef LUKÁČ</i>	84
SPRÁVA Z PODUJATIA „WORKSHOP – HODNOTENIE GLOBAL BUSINESS GRAMOTNOSTI V MEDZINÁRODNOM KONTEXTE“ <i>Aneta BOBENIČ HINTOŠOVÁ</i>	87

MEGATREND 2020-2030 - STARNUTIE POPULÁCIE A NIEKTORÉ JEHO DÔSLEDKY

MEGATREND 2020-2030 - POPULATION AGING AND SOME IMPLICATIONS

Bohuslava MIHALČOVÁ – Miroslava BARKÓCIOVÁ – Barbora GONTKOVIČOVÁ

ABSTRAKT

V zelenej knihe o starnutí sa uvádza, že existuje mnoho spôsobov, ako predchádzať negatívnym dôsledkom starnutia na našu spoločnosť alebo ich obmedziť (Európska komisia, 2021). Ide napr. o skvalitňovanie systémov poskytovania zdravotnej starostlivosti, podporu zdravého a aktívneho starnutia, podporu zlepšenia výkonnosti na trhu práce, modernizáciu sociálnej ochrany, zvyšovanie produktivity práce striebornej generácie a pod. Príspevok rieši teoretické aspekty jedného z aktuálnych megatrendov do roku 2030. Jeho cieľom je poskytnúť pohľad na demografický vývoj spoločnosti, dôsledky poklesu pôrodnosti a s tým spojené starnutie obyvateľstva, ktorého dôsledkom je aj predlžovanie veku odchodu do dôchodku a potreba zapojiť do pracovného procesu tzv. striebornú generáciu. Súčasne sa v príspevku venujeme aj oblastiam a dopadom aktívneho starnutia.

Kľúčové slová: starnutie populácie, strieborná ekonomika, strieborná generácia, účasť seniorov na trhu práce, vzdelávanie seniorov

ABSTRACT

The Green Paper on Aging states that there are many ways to prevent or reduce the negative effects of aging in our society (European Commission, 2021). It goes e.g. of improving health care delivery systems, promoting healthy and active aging, supporting improving labour market performance, modernizing social protection, increasing the productivity of the silver generation, etc. The paper addresses the theoretical aspects of one of the current megatrends until 2030. Its aim is to provide insight into the demographic development of society, the consequences of declining birth rates and the associated aging population, which also results in extending retirement age and the need to involve into the work process of silver generation. Further, we focus on the areas and impacts of active aging.

Key words: population aging, silver economy, silver generation, participation of seniors in the labour market, education of seniors

JEL KLASIFIKÁCIA: J10, J71, M54, Z1

ÚVOD

Všetci dnes hovoríme o „megatrendoch“. Ale čo megatrend je a aké sú jeho dôsledky? Ako hovorí McKinsey „trend je tvoj priateľ“... Je to jedno zo starých prísloví, ktoré sa vzťahuje aj na prognózovanie budúcej výkonnosti ekonomík. Trendy sú novým modelom zmien, ktorý pravdepodobne ovplyvní to, ako žijeme a pracujeme. Megatrendy sú veľké, sociálne, ekonomické, politické, environmentálne alebo technologické zmeny, ktoré sa formujú pomaly, no akonáhle sa zavedú, môžu ovplyvniť široké spektrum činností, procesov

a vnímania, možno aj na desaťročia. Sú to základné sily, ktoré poháňajú zmeny na globálnych trhoch a v našom každodennom živote. Naším zámerom je okrem megatrendu, ako je presun ekonomickej sily, nedostatku zdrojov, digitálnej revolúcie, rýchlej urbanizácie, sociálnym zmenám a pod., venovať pozornosť najvypuklejšej oblasti a síce starnutiu populácie a jeho dôsledkom pre ekonomiku. Ide o najdôležitejšiu zmenu, ktorá predstavuje posun k štruktúre obyvateľstva vyznačujúcej sa podstatne vyšším vekom, čo predstavuje vývoj, ktorý už možno pozorovať vo viacerých členských štátoch EÚ. V dôsledku toho v krajinách EÚ klesá podiel ľudí v produktívnom veku a zároveň rastie relatívny počet osôb v dôchodku. Podľa Eurostatu (2020) sa podiel starších osôb na celkovej populácii v nadchádzajúcich desaťročiach výrazne zvýši, keďže väčšia časť generácie, ktorá sa narodila v období populačnej explózie po 2.svetovej vojne, dosiahne dôchodkový vek. To následne povedie k zvýšenému zaťaženiu osôb v produktívnom veku, ktoré budú musieť zabezpečiť financovanie sociálnych výdavkov potrebných na celý rad služieb na podporu starnúceho obyvateľstva. Vzhľadom na tieto skutočnosti bola strieborná ekonomika identifikovaná ako potenciálna doména pre rast a príležitosti podnikania na celom svete, najmä vo vyspelom svete, ako sú krajiny Európskej únie, ktoré sa vyznačujú výraznými demografickými zmenami (Butt - Draheim, 2021).

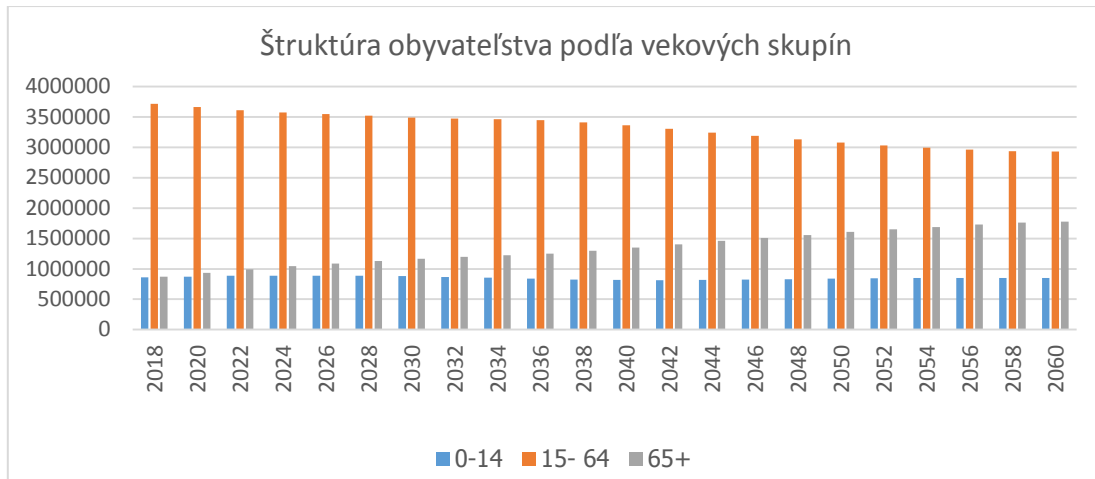
1 STARNUTIE POPULÁCIE

Fisk (2019) uvádza, že demografický vývoj moderných západných spoločností v posledných desaťročiach charakterizuje hlavne starnutie populácie. Ide o dlhodobý trend, ktorý sa v Európe začal pred niekoľkými desaťročiami. Prejavuje sa v zmenách vekovej štruktúry obyvateľstva a odráža sa v rastúcom podiele starších osôb v spojení s klesajúcim podielom osôb v produktívnom veku na celkovej populácii. OSN predpokladá, že do roku 2030 vzrastie globálna populácia o viac ako 1 miliardu a do roku 2050 bude 80 % svetovej populácie nad 60 rokov žiť v krajinách, ktoré sa v súčasnosti považujú za „menej rozvinuté“. V súčasnosti je v Číne cca 29 miliónov starších ako 80 rokov, ale predpokladá sa, že do roku 2050 ich bude 120 miliónov. Podľa Tomáša Sobotku, výskumníka z Viedenského inštitútu pre demografiu každá vláda sa z pragmatických ekonomických dôvodov a potrieb plánovania zaujíma o to, čo sa stane s obyvateľstvom krajiny v najbližších desaťročiach. Podľa Lutz a kol. (2008) sa populačné starnutie stáva nielen dôležitou demografickou, ale aj sociálnou, ekonomickou, zdravotníckou, či dokonca kultúrnou témou vďaka svojmu rozsahu, dopadom a svojej takmer univerzálnej prítomnosti a jednou z hlavných spoločenských a politických výziev 21. storočia. Každá krajina na svete čelí dnes nárastu starších ľudí, Slovensko nevynechajúc.

Vzhľadom na vysokú úroveň úmrtnosti a tým relatívne krátku dĺžku života v minulosti dlhodobo platilo, že prospektívne, na rozdiel od retrospektívneho pohľadu, definovaný vek staroby dosahoval nižšie hodnoty ako bola úroveň 65 rokov. V medzivojnovom období sa hranica staroby pohybovala na intervale 57–59 rokov. Pri povojnovom predĺžení života došlo k nárastu až nad 63 rokov. Zlepšovanie úmrtnostných pomerov po roku 1989 znamenalo posun prospektívneho veku staroby do konca 20. storočia nad 64 rokov. Prognózovaný vývoj do roku 2060 sa predpokladá dosiahnuť 75 rokov (Šprocha, Ďurček, 2019).

Graf 1 zobrazuje vývoj vekových štruktúr obyvateľstva v Slovenskej republike. Môžeme skonštatovať, že počet obyvateľov v produktívnom veku (15-64 rokov) bude v nasledujúcich rokoch klesať, zatiaľ čo počet obyvateľov vekovej kategórie 65+ bude narastať. Tieto dve skutočnosti budú mať za následok pokles pracovných síl na trhu práce. Pracovný trh sa bude musieť svojimi podmienkami prispôbiť starnutiu obyvateľstva a využitiu pracovnej sily v poproduktívnom veku. Pritom hlavné vekové skupiny, resp. vekové kategórie obyvateľstva vymedzené podľa ich vzťahu k ekonomickej aktivite, možno

zadefinovať nasledovne: predproduktívny vek obvykle ohraničený intervalom 0-19 rokov (resp. 0-14); produktívny vek 20-64 rokov (resp. 15-64) a poproduktívny vek 65 rokov a viac.

Graf 1: Vývoj obyvateľstva Slovenskej republiky podľa vekových skupín

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z Infostat.sk

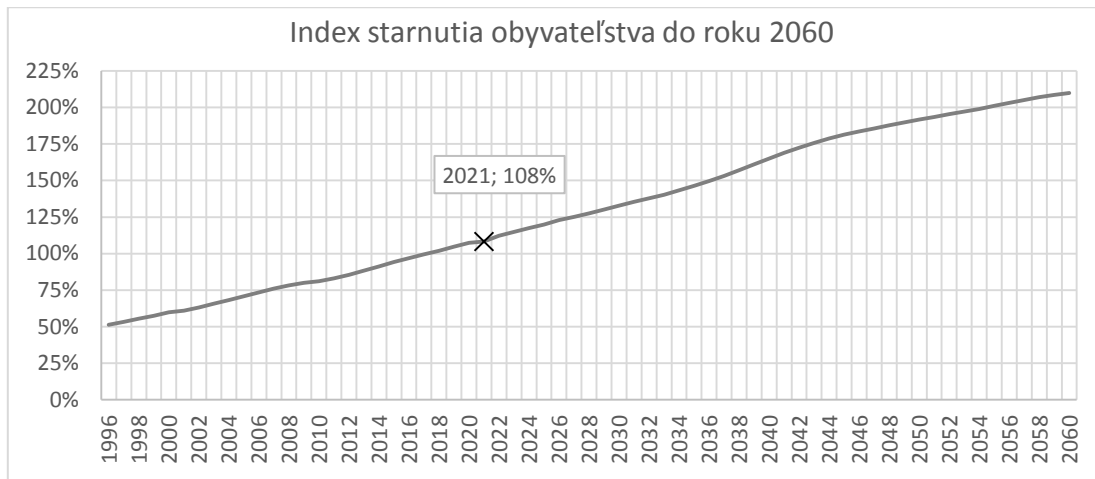
Bez ohľadu na to, ktorý model simulácie sa použije, najdôležitejšími údajmi sú presné čísla o tom, kto dnes žije v jednotlivých krajinách, pretože je to nevyhnutné nielen pre poskytnutie solídnej základne pre predpovede budúcnosti, ale aj pre rozvoj rôznych politík vlád. Rovnako ako všetky simulácie budúcich udalostí – od zmeny klímy až po priebeh epidémie – predpovede populácie sú menej spoľahlivé, keďže sa plánujú na dlhšie časové obdobia. Simulácia Organizácie Spojených národov predpovedá, že na konci storočia bude na Zemi žiť takmer 11 miliárd ľudí. Otázne je, v akých vekových kategóriách? Okrem toho, vzhľadom na neustále pokrokovejšiu zdravotnícku starostlivosť je už zrejmé, ľudia budú na dôchodku žiť dlhšie, čo bude mať za následok potrebu rozsiahlych zmien vo vládnej politike. To tiež vytvorí tlak na zdravotnícke služby a poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, pričom mnohé štáty budú presadzovať zákony, ktoré zabezpečia, že o starších ľuďoch bude riadne postarané.

Predpovede počtu obyvateľov v blízkej aj dlhodobej budúcnosti sa zvyčajne obmedzujú na odhady, ako rýchlo sa zmení plodnosť. V demografii je preto nevyhnutné urobiť kvalifikované odhady správania sa ľudí v prípade zmeny okolností. V krajinách s vysokými príjmami sú tieto zmeny správania zvyčajne poháňané ekonomickými faktormi. Pri objavení sa príležitostí, alebo v období recesie, ženy uprednostňujú kariéru a páry odkladajú rodičovstvo.

Starnutie populácie znamená zníženie podielu obyvateľstva vo veku do 14 rokov pri zvyšovaní podielu osôb vo veku 65 a viac rokov. Index starnutia, ktorý dáva do pomeru podiel týchto vekových kategórií, presahuje vo väčšine európskych štátov hodnotu 100, čo znamená, že počet osôb vo veku 65 a viac rokov je vyšší ako počet osôb vo veku do 14 rokov (Sopóci, Džambazovič, Gaerbery, 2015). Jednotlivé štáty Európy sú však v rôznych fázach procesu starnutia a výrazne sa líšia aj tempom starnutia populácie.

Graf 2 zachytáva vývoj indexu starnutia na Slovensku od roku 1996 až 2021 a súčasne predikciu jeho budúceho vývoja. Do roku 2018 bola hodnota indexu starnutia na Slovensku ešte stále nižšia ako 100. V roku 1996 sa pohybovala na úrovni 51,22 %. V roku 2013 pripadalo na 100 osôb vo veku do 14 rokov cca 89 osôb vo veku 65 a viac rokov. V nasledujúcich rokoch index stále rástol. Dôvodom poklesu obyvateľstva je nízka miera

pôrodnosti, ktorá v roku 2015 dosahovala na Slovensku hodnotu 1,4. V rámci EÚ sa táto hodnota pohybovala od 1,31 v Portugalsku po 1,96 vo Francúzsku. V základnom scenári sa pre Slovensko predpokladá nárast k hodnote 1,85 v roku 2070 (Fodor, Rizman, Šrámková, 2018).

Graf 2: Index starnutia obyvateľstva Slovenskej republiky

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z Infostat.sk; ŠPROCHA - ĎURČEK, 2019.

Rok 2018 bol v rámci sledovania starnutia populácie na Slovensku prelomový, pretože počet a podiel seniorov historicky prvýkrát prevýšil počet a podiel detí. Index starnutia tak dosiahol hodnotu 101,9 % a jeho rast pokračuje. Prognózy vývoja obyvateľstva pritom predpovedajú významné zrýchlenie procesu starnutia slovenskej populácie. Index starnutia má narásť až na extrémnu hodnotu vyššiu ako 200 %. To znamená, že v roku 2060 bude na 100 detí vo veku do 14 rokov pripadať viac ako 200 obyvateľov vo veku 65 a viac rokov (Šprocha, Ďurček, 2019). To má potenciálne ďalekosiahle dôsledky pre podnikanie vrátane nižšej produktivity, menšej účasti pracovnej sily a menšieho rastu investícií. Mladšie generácie budú čoraz viac zaťažované očakávaním starostlivosti o starších ľudí, čo by zase mohlo ďalej znižovať produktivitu.

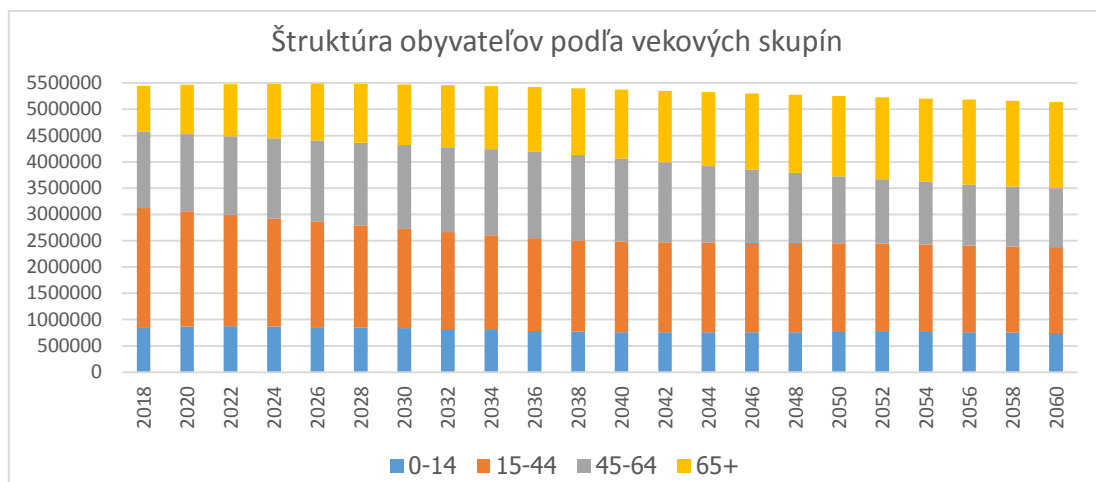
2 OBLASTI A DOPADY AKTÍVNEHO STARNUTIA POPULÁCIE, KTORÉ JE POTREBNÉ MONITOROVAŤ

Starnutie populácie možno na jednej strane vnímať buď ako problém vzhľadom na systém sociálnej ochrany, alebo ako veľkú príležitosť na udržanie činnosti starších ľudí. V snahe predísť veľkým ekonomickým problémom alebo sociálnemu napätiu, je potrebné identifikovať hlavné oblasti s veľkým vplyvom na starnúce obyvateľstvo a zvážiť ich prínosy (Cazacu – Mihai – Ionescu, 2021). Na základe odporúčaní Ekonomickej komisie OSN pre Európu (UNECE) prijatých na Konferencii európskych štatistikov v októbri 2016 boli vypracované indikátory aktívneho starnutia a diseminované ŠÚ SR do piatich hlavných oblastí (Štatistický úrad SR, 2021).

Prvá oblasť sa týka **monitoringu zmien vo vekovej štruktúre obyvateľstva**, aby sa odhalil podiel obyvateľov vo vyššom a vysokom veku.

Graf 3 poukazuje na vývoj obyvateľstva Slovenskej republiky podľa vekových skupín. Z údajov je zrejmé, že celkový počet obyvateľov má klesajúci charakter. Pokles zaznamenaný vo vekovej kategórii 0-14 rokov a nárast počtu obyvateľov vo vekovej kategórii 65+ bude mať za následok nárast vyššie spomínaného indexu starnutia. Úpadok

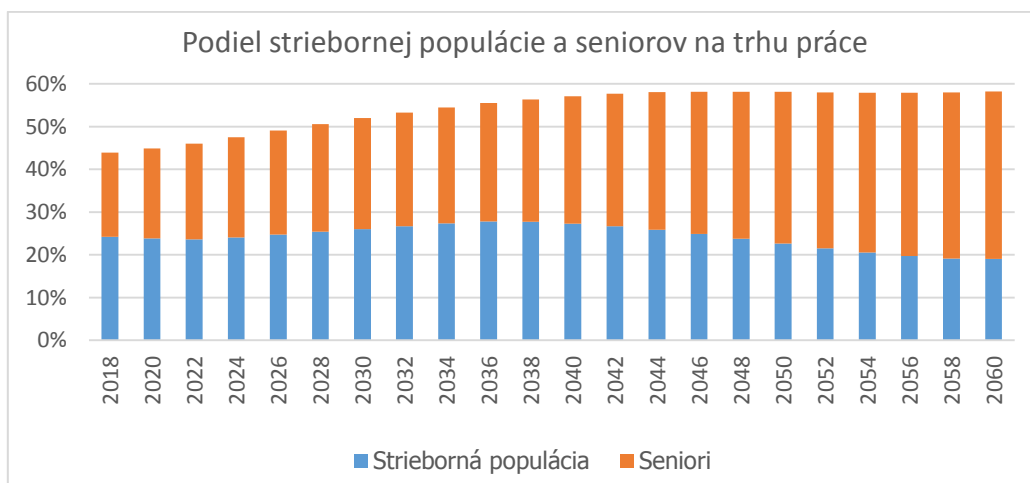
vekových kategórií 15-64 bude znamenať zhoršenie situácie na trhu práce, kvôli nedostatku pracovnej sily v produktívnom veku, o čom sa zmienime nižšie.

Graf 3: Vývoj obyvateľov Slovenskej republiky podľa vekových skupín

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z Infostat.sk

Druhá oblasť, ktorú je potrebné sledovať v kontexte starnutia populácie je **účasť seniorov na trhu práce** (Graf 4). Tu sa odporúča monitorovať vekové skupiny a ich schopnosť zamestnať sa, prirodzene s dôrazom na vyššie vekové skupiny. Zamestnaní ľudia, tzv. „striebornej generácie“, nielenže disponujú vedomosťami a skúsenosťami, ktoré sú pre organizácie potrebné, ale stávajú sa tak nezávislými bez ohľadu na vek.

Graf 4: Vývoj podielu striebornej populácie a seniorov na trhu práce Slovenskej republiky

Zdroj: vlastné spracovania na základe údajov z Infostat.sk

Graf 4 znázorňuje vývoj podielu striebornej populácie (50-64 rokov) a seniorov (65+) na trhu práce. Z celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva (18+) bude v prvých rokoch predikcie na trhu práce prevládať strieborná populácia. Postupne sa však „váhy preklopia“ na stranu seniorov a tí budú pravdepodobne predstavovať v roku 2060 40%-ný podiel. Podľa Götzkeho (2005) strieborná ekonomika, v rámci ktorej identifikujeme striebornú generáciu je pojem, ktorý zahŕňa adaptáciu každej ekonomiky na budúce potreby

rastúceho počtu starších ľudí. Vytvorila sa tak nové trhové príležitosti pre oblasť marketingu, nakoľko sa prirodzene menia s vekom aj preferencie ľudí a príležitosti pre vznik nových povolaní a pracovných miest, ktoré sa budú prispôsobovať staršej generácii na trhu práce. Miera zamestnanosti starších pracovníkov v EÚ je aj napriek nedávnemu nárastu naďalej nižšia ako priemer. Z Eurostatu vyplýva, že v roku 2019 bolo zamestnaných len 59,1 % ľudí vo veku 55-64 rokov v porovnaní so 73,1 % všetkých ľudí vo veku 20-64 rokov. Z mnohých výskumov vyplýva, že u ľudí sa po dosiahnutí veku 50 rokov zvyšuje aj riziko dlhodobej nezamestnanosti. Starší pracovníci sa sťažujú na diskrimináciu pri prijímaní do zamestnania, k možnostiam odbornej prípravy a vôbec k celému prístupu k nim zo strany potenciálnych zamestnávateľov. Uľahčovanie účasti starších ľudí na trhu práce by sa mohlo viac podporovať, napríklad aj prostredníctvom fiškálnych stimulov pre zamestnávateľov, pretože zvýšenie počtu starších zamestnancov a podnikateľov na trhu práce môže znamenať aj viac manažerských skúseností, nárast profesionálnych sietí a častokrát aj vyššiu miery profesionálnej motivácie, ktorá podnecuje a burcuje aj tzv. nečinných k vyššej aktivite.

Tretou oblasťou aktívneho starnutia je **zdravie a faktory ovplyvňujúce zdravotný stav obyvateľstva**. Ako sme už spomenuli, dlhodobá nízka pôrodnosť a vyššia priemerná dĺžka života mení vekovú štruktúru celej EÚ. Musíme si uvedomiť, že povojnová generácia tzv. „baby-boomerov“ dosiahne dôchodkový vek, lenže v dôsledku nízkej pôrodnosti nemožno očakávať obnovenie „boomu“. Problémom pre riešenie ostáva otázka, ako zmierniť vyššiu záťaž pre osoby v produktívnom veku z dôvodu vyšších sociálnych výdavkov štátu na starostlivosť o starších občanov a celý rad súvisiacich služieb? Vzhľadom na modernejšie zdravotníctvo a jeho poskytované služby na vyššej úrovni sa predpokladá, že ľudia budú na dôchodku žiť dlhšie, čo bude mať za následok potrebu rozsiahlych zmien vo vládnej politike. To vytvára tlak na zdravotnícke služby a poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, a to jednak na ich kvalitu, ale aj na rozsah a pokrytie celej populácie bez ohľadu rozsah a vek. Zdravé a aktívne starnutie je spojené s podporovaním zdravého životného štýlu počas celého nášho života a zahŕňa aj naše modely spotreby a výživy, ako aj úroveň fyzickej a sociálnej aktivity. Ukazovateľmi zdravotného stavu človeka je vzdelanie, kultúra, bývanie, technológie, zvyky, bezpečie a istoty, či ekonomika. V budúcnosti sa očakáva sa, že počet ľudí, ktorí v EÚ môžu potrebovať dlhodobú starostlivosť, sa zvýši z 19,5 milióna z roku 2016 na 23,6 milióna v roku 2030 a 30,5 milióna v roku 2050 (Európsky parlament, 2021).

V rámci financovania zdravotníckych služieb a poskytovania zdravotnej starostlivosti, Slovensko implementuje tzv. Bismarkov model sociálneho poistenia. Tento model je založený na poisťovacom systéme, ktorého podstatou sú zdravotné poisťovne. Fondy v poisťovniach sú tvorené odvodmi zo mzdy tak zamestnávateľov, ako aj zamestnancov. Čím viac sa do fondov odvádza, tým lepšie je pokrytá zdravotná starostlivosť. Preto je dôležité, aby si SR udržala čo najviac produktívnych ľudí. Rozvinutý trh produktov a služieb pre zdravé a aktívne starnutie by mohol prispieť k zlepšeniu efektívnosti systémov zdravotnej a sociálnej starostlivosti, čo by mohlo zvýšiť ich udržateľnosť.

Vo štvrtej oblasti týkajúcej sa **životných podmienok** seniorov je potrebné vysporiadať sa so skutočnosťou, že odchod do dôchodku, okrem iných problémov, je častokrát spojený aj s výrazným poklesom príjmov, s čím sa len ťažko starší ľudia vyrovnávajú. Dokonca, mnohí z nich sa ocitnú na hranici chudoby. Ak štát nezabezpečí stále vyplácanie dôchodkov, dôchodcovia budú v budúcnosti čeliť rastúcim finančným rizikám spojeným s energetickou krízou, či krízou v oblasti zdravotníctva spojenou so zvýšenou spotrebou liekov, či dlhodobou zdravotnou starostlivosťou. Preto je nevyhnutné, vzhľadom na demografické trendy, aby ľudia v budúcnosti pracovali čo najdlhšie. Podľa prognózy Eurostatu (2021) týkajúcej sa obyvateľstva by index ekonomickej závislosti poproduktívnej zložky v EÚ v roku 2040 zostal na rovnakej úrovni ako v roku 2020 iba vtedy, ak by sa pracovný život predĺžil do veku 70 rokov.

Osobitný problém majú starší ľudia so zdravotným postihnutím. Ľudia, ktorí zdravotné postihnutie nadobudnú v produktívnom veku, často využívajú podporu súvisiacu s trhom práce, aby kompenzovali stratu príjmu a mimoriadne výdavky. Hoci je táto podpora v mnohých prípadoch nepostačujúca, často sa stáva, že ľudia, ktorí zdravotné postihnutie nadobudnú po odchode do dôchodku, na tieto dávky nemajú nárok (Eurostat, 2021).

Piatou oblasťou aktívneho starnutia, ktorej je potrebné venovať osobitnú pozornosť je **vzdelávanie a využívanie informačných a komunikačných technológií**. Mühlpachr (2004) uvádza, že kvalitné prežívanie tretieho veku závisí aj od schopnosti nanovo premyslieť, pomenovať a prehodnotiť zložitú osobnú situáciu odchodu do dôchodku, resp. dosiahnutia veku seniorov, uvážlivo sa v nej zorientovať a tvorivo sa s ňou vyrovnáť. Na treťom stredoeurópskom sympóziu o sociálnej gerontológii (1994) boli diskutované otázky aktívneho starnutia a prípravy jedinca na aktívnu starobu, pokiaľ možno, v dobrom zdraví, vhodnej tvorivej atmosfére, príjemnom prostredí a patričnom sociálnom zabezpečení. Tieto otázky obsahovo definuje tzv. biodromálna (celoživotná) príprava, do ktorej patrí aj celoživotné vzdelávanie. Podľa Šeráka (2009), korene organizovaného vzdelávania seniorov sú vo Francúzsku, kde bola k dispozícii prvá ponuka seniorského štúdia na Vysoké škole. Tu sú aj počiatky i myšlienka univerzity tretieho veku, ktorá bola založená v roku 1973 vo francúzskom meste Toulouse. Hlavným jej motívom bolo vytvorenie životného programu pre starých ľudí, ktorí kedysi študovať nemohli, alebo sa chcú ďalej vzdelávať, či už vo svojom odbore, alebo v odbore úplne novom (Haškovcová, 1990). Podľa Mühlpachra (2004) motivácia k štúdiu seniorov je rôzna. Ide napr. o udržanie psychickej a sociálnej aktivity, eliminovanie osamelosti, o sociálnu integráciu, udržiavanie sebestačnosti, naplnenie osobných záujmov, či umiestnení sa na trhu práce. Okrem vzdelávacích programov, seniorom sú ponúkané rôzne vzdelávacie aktivity, ako sú kurzy výpočtovej techniky, manažérske kurzy pre rozvoj osobnosti, jazykové kurzy, ako aj ďalšie odborné kurzy zdravotníctvo, gastronómia, manažment a iné. Internetová stránka www.senior.sk pravidelne informuje o projektoch týkajúcich sa seniorov, motivácie k získavaniu digitálnych zručností, ako aj k skvalitneniu ich života.

ZÁVER

Odvekým želaním ľudí je dožiť sa vysokého veku. Toto úsilie by však malo smerovať k predĺženiu aktívneho života, pri ktorom by človek až do vysokého veku zostal schopný viesť šťastný život a mohol by využívať svoje životné skúsenosti (Trča, 1987). Nejde len o želanie, ale všetky doterajšie výskumy v oblasti starnutia poukazujú na to, že ide o megatrend súvisiaci s nízkou pôrodnosťou obyvateľstva. Do centra pozornosti sa stále viac dostáva pojem striedaná ekonomika a striedaná generácia. Úlohou štátu je zabezpečiť dôchodky a zdravotnú starostlivosť pre ľudí v seniorskom veku, ako aj pracovné príležitosti pre tých ľudí striedanej generácie, ktorí prejavia záujem pracovať. Úlohou seniorov je postarať sa o to, aby sa čo najdlhšie, v rámci svojich možností a zdravotného stavu, starali o svoju životosprávu, zdravie, sociálne istoty, neustále vzdelávanie, prípadne uplatnenie sa naďalej na trhu práce, čo prinesie každej ekonomike profit. Podľa Šprochu a Ďurčeka (2019), sa predlžovanie života vo vyššom veku ukazuje byť jednou z kľúčových charakteristík, ktorá výraznou mierou ovplyvní množstvo dôležitých aspektov spojených s procesom starnutia a to nielen v súčasnosti. Preto zohľadnenie týchto zmien je prvým krokom, ako si uvedomiť dôležitosť tejto dimenzie. Súčasne je nevyhnutné venovať pozornosť vytváraniu systémov ukazovateľov na monitorovanie implementácie striedanej ekonomiky. Na základe dôkladnej analýzy stavu a prekážok možno vypracúvať odporúčania a akčné programy, ktoré umožnia národným, ako aj miestnym orgánom podniknúť vhodné intervencie a tiež poskytnú impulzy na projekty a iniciatívy pre rôznych aktérov a ich konzorciá.

LITERATÚRA

- BLEHA, Branislav - ŠPROCHA, Branislav - VAŇO, Boris. *Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch Slovenskej republiky do roku 2035*. Bratislava. [online]. 2013. Dostupné na: http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Prognóza_okresy_SR_2035.pdf
- BUTT, Sidra Azmat - DRAHEIM, Dirk. Ethical Challenges of ICT for the Silver Economy. In: *2021 Eighth International Conference on eDemocracy & eGovernment (ICEDEG)*, 2021, pp. 152-155, doi: 10.1109/ICEDEG52154.2021.9530895.
- CAZACU, Mihaela – MIHAI, Mihaela – IONESCU, Crina-Dana. Silver Population – The New 'Gold' for Our Society. In: *"Ovidius" University Annals, Economic Sciences Series*, 2021, Vol. 21, No. 1, pp. 227-234.
- GÖTZKE, Manfred. Discovering the Silver Economy. [online]. In: *Deutsche Welle*, 2005. Dostupné na: < <https://www.dw.com/en/discovering-the-silver-economy/a-1505482>>.
- EURÓPSKA KOMISIA. *Zelená kniha o starnutí. Podpora medzigeneračnej solidarity a zodpovednosti*. [online]. Brusel 2021. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0050&from=SK>
- EURÓPSKY PARLAMENT. *Správa o starnutí starého kontinentu – možnosti a výzvy súvisiace s politikou v oblasti starnutia po roku 2020*. [online]. 2021. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0194_SK.html
- EUROSTAT. *Aging Europe*. [elektronický zdroj]. 2021. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/ageing/>
- EUROSTAT. *Štruktúra a starnutie obyvateľstva*. [elektronický zdroj]. 2020. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:%C5%A0trukt%C3%BAa_a_starnutie_obyvate%C4%BEstva&oldid=465165.
- FISK, Peter. *Megatrends 2020-2030 ... what they mean for you and your business, and how to seize the new opportunities for innovation and growth*. [elektronický zdroj]. 2019. Dostupné na: <https://www.linkedin.com/pulse/megatrends-2020-2030-what-mean-you-your-business-how-seize-peter-fisk>
- FODOR, Jakub - RIZMAN, Tomáš - ŠRÁMKOVÁ, Lucia. *Šedivíme pomalšie. Správa Európskej komisie o starnutí populácie 30. máj 2018*. [elektronický zdroj]. 2018. Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/17290/19/AWG_komentar_2018_20180529.pdf
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1990. 400 s. ISBN 978-80-8710-919-9
- HEGYI, Ladislav. *Tretie Stredoeurópske sympóziom o sociálnej gerontológii : Starostlivosť o starých ľudí v transformujúcich sa krajinách*. Bratislava: Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, Academia Istropolitana, 1994.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. 2004. 204 s. ISBN: 978-80-210-5029-7
- SOPÓCI, Ján - DŽAMBAZOVIČ, Roman - GERBERY, Daniel. *Zdravie a zdravotná starostlivosť na Slovensku – nerovnosti v zdraví*. Bratislava: Stimul, 2015, 188 s. ISBN 978-80-8127-148-9
- ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdelávaní dospelých*. Praha: Portál, 2009, 208 s. ISBN 978-80-7367-551-6
- ŠPROCHA, Branislav - ĎURČEK, Pavol. *Starnutie populácie Slovenska v čase a priestore*. Bratislava: Prognostický ústav, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja, Prírodovedecká fakulta Univerzita Komenského v Bratislave, 2019, 100 s. ISBN 978-80-89524-39-6

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Indikátory aktívneho starnutia populácie*. [online]. 2021. Dostupné na:

https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/living/ageing/!ut/p/z0/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziw3wCLJycDB0N_M0MDQwgc0x9TJ18zIwNHI31C7IdFQE6dyNh/

TRČA, Stanislav. *Cesty k dlhovekosti*. Praha: Avicenum. 1987. 283 s. ISBN 08-014-87

INFORMÁCIE O AUTOROCH

prof. Ing. Bohuslava Mihalčová, PhD. & PhD. EUR ING

Katedra manažmentu
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: bohuslava.mihalcova@euba.sk

Ing. Miroslava Barkóciová

Katedra manažmentu
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: miroslava.barkociova@euba.sk

doc. Ing. Barbora Gontkovičová, PhD.

Katedra obchodného podnikania
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: barbora.gontkovicova@euba.sk

DEMOGRAFICKÁ ZMENA NA SLOVENSKU A JEJ VPLYV NA STRIEBORNÚ EKONOMIKU

DEMOGRAPHIC CHANGE IN SLOVAKIA AND ITS IMPACT ON THE SILVER ECONOMY

Kamila SOTÁKOVÁ

ABSTRAKT

Problematika príspevku je zameraná na striebornú ekonomiku Slovenska. Novodobá ekonomika vznikla v dôsledku starnutia populácie (zvyšujúcim sa priemerným vekom, znížením počtu obyvateľstva v predproduktívnom veku, zvýšením počtu obyvateľstva dosahujúci vek nad 50 rokov). Problematika súvisí s potrebou analýzy spotrebiteľského správania staršej generácie. Záujmom skúmania je zistenie faktorov, ktoré vplyvajú na dlhodobý pretrvávajúci trend starnutia populácie. Cieľom príspevku je nadobudnúť prehľad o príčinách vzniku dlhodobého pretrvávajúceho trendu zvyšovania indexu starnutia a potreby realizácie zmien na trhu.

Kľúčové slová: demografické zmeny, dopyt, faktor, index starnutia populácie, strieborná ekonomika

ABSTRACT

The issue of the paper is focused on the silver economy of Slovakia. The modern economy was created because of the aging population (increasing average age, decreasing the population in pre-productive age, increasing the population over the age of 50). The issue is related to the need to analyse the consumer behaviour of the older generation. The research is interested in identifying the factors that influence the long-lasting trend of population aging. The aim of the paper is to gain an overview of the reasons for the emergence of a long-term trend of increasing the aging index and the need to implement changes in the market.

Key words: demographic change, demand, factor, index population aging, silver economy

JEL KLASIFIKÁCIA: J10, M54, Z10

ÚVOD

Proces starnutia populácie je realitou súčasnosti a má dlhodobý trend. Vývojová krivka starnutia pretrváva v celom svete. V súvislosti s touto problematikou je potrebné si uvedomiť jej úzke prepojenie s dimenziami úmrtnosti a pôrodnosti v jednotlivých krajinách. Trh práce je ovplyvnený populačnou vzorkou staršieho obyvateľstva, ktorá obsadzuje prevažnú väčšinu celkového počtu pracovných miest. Dopyt po práci z ich strany narastá a tiež rastie dopyt po produktoch nimi preferovaných. V dôsledku toho vznikla nová teória nazývaná strieborná ekonomika. Predstavuje kontext, ktorý je novou možnosťou pre podniky, ako zvýšiť ich hospodársku stránku a ekonomiku krajín. Príspevok sa zameriava na objasnenie pojmu strieborná ekonomika, poukazuje na klasifikáciu obyvateľstva v rámci tematiky, približuje oblasť identifikácie faktorov vplyvajúcich na index starnutia populácie. Vo výskumnej časti príspevku sme využili verejne dostupné údaje, každoročne zverejňované

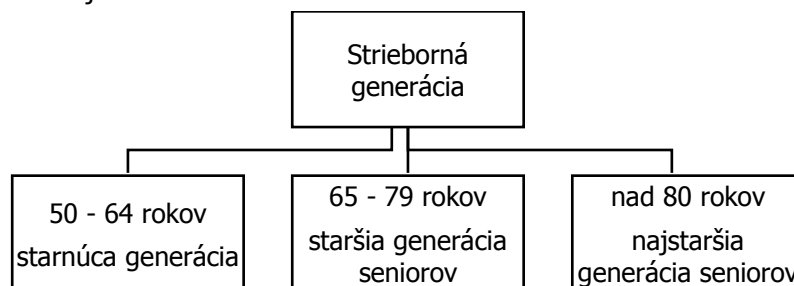
štatistickým úradom Slovenskej republiky. Popisujeme vekové zastúpenie striebornej generácie v 21. storočí od roku 200 po súčasnosť (2021). Viacnásobnou lineárnou regresiou identifikujeme najvýraznejšie podstatné faktory vplyvajúce na rastúci vývoj indexu starnutia na populačnej vzorke obyvateľstva Slovenska. Cieľom príspevku je objasniť príčiny popisovaného pretrvávajúceho trendu.

1 STRIEBORNÁ EKONOMIKA NA SLOVENSKU

Strieborná ekonomika vznikla práve na koncepte starnutia populácie. Je podmnožinou globálnej ekonomiky spätá s demografickým vývojom počtu obyvateľstva. Götzke (2005) tvrdí o striebornej ekonomike, že je novou príležitosťou pre hospodársky rast krajiny. Ekonomika sa podľa neho musí adaptovať na potreby staršej generácie. Guérin (2018) striebornú ekonomiku definuje, ako túžbu preniesť demografický vývoj populácie do hospodárskej činnosti a tvorby pracovných miest. Uvádza, že premietnutie demografickej krivky na trh práce je hybnou silou kvalitatívneho a trvalo udržateľného hospodárskeho rozvoja krajín. Trh má byť miestom vytvárania adekvátnej ponuky pri uspokojení požadovaného dopytu. Hilbert a kol. (2013) hovoria o zmene spotrebiteľského správania v dôsledku dobrej sociálno-ekonomickej situácie staršej populácie, čo je dané skvalitnením dôchodkového systému a verejného zdravotníctva. Podľa Okumura a kol. (2020) ide o výzvu pre ekonomiku sveta uspokojiť dopyt po dôchodkoch, zdravotných službách a dlhodobej starostlivosti populácie vo veku nad 50 rokov. Klimczuk (2021) rozvoj striebornej ekonomiky spája s prechodom od priemyselnej masovej výroby k individualizovanej produkcii.

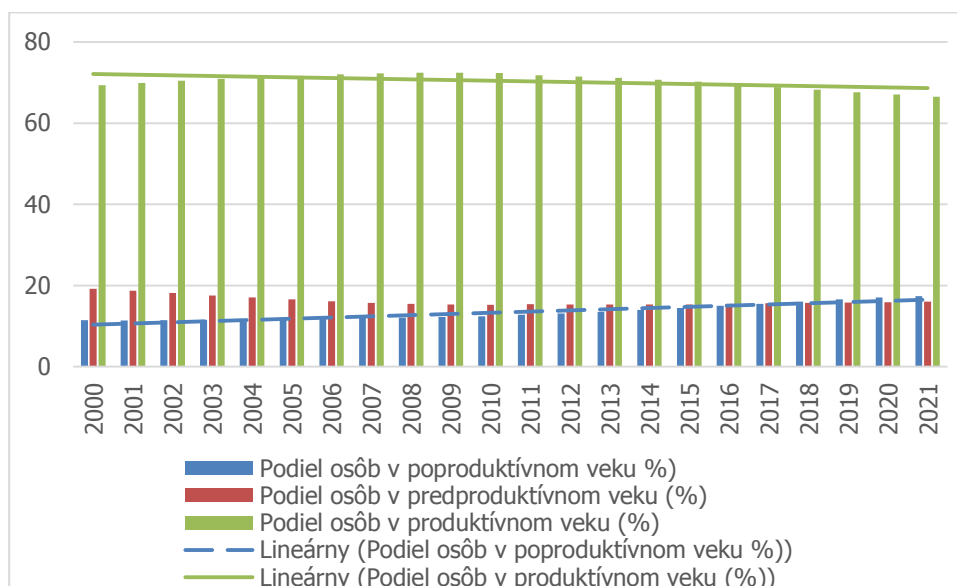
Staršia generácia vytvára dopyt, na ktorý sa podniky musia zamerať pre zaručenie si dlhodobého pôsobenia na trhu. Vyžaduje sa od nich prispôbenie sa očakávaným potrebám dopytu jednotlivca. Zaručenie hospodárskeho zisku podniku vedie cez spotrebiteľa. Poznanie spotrebiteľských požiadaviek je dlhodobý proces demografickej analýzy obyvateľstva danej trhovej ekonomiky.

Strieborná ekonomika v kontexte striebornej generácie potenciálnych spotrebiteľov nie je štandardizovaná z pohľadu veku (Páleník a kol. 2012). Klasifikácia obyvateľstva jednotlivých krajín sa líši. Odlišnosť je zapríčinená rozdielmi v spoločenských vrstvách a práce schopnosťou. Obyvateľstvo podľa veku a jeho vzťahu k produktivite práce členíme, ako to uvádza Páleník a kol. (2014), do troch skupín – predproduktívny vek, produktívny vek a poproduktívny vek. Predproduktívny vek, z ekonomického hľadiska tvorí skupina ľudí vo veku do 14 rokov. Táto skupina sa vo vzťahu k trhu práce považuje za ekonomicky neaktívnu. Obyvateľstvo v produktívnom veku, od 15 do 64 rokov, vytvára hodnotu na trhu, sú jeho aktívnou zložkou. Tretiu skupinu tvorí obyvateľstvo, ktorých vek je nad hranicou 65 rokov. Poproduktívna skupina, nazývaná aj skupina seniorov, v ktorej väčšina obyvateľstva už nie je aktívna vo vzťahu k produktivite trhu práce. Strieborná generácia sa špecifikuje ako obyvateľstvo dosahujúcich vek nad 50 rokov. Členenie vekových skupín striebornej ekonomiky zobrazuje obrázok 1.

Obrázok 1: Vekové zastúpenie striebornej generácie
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Páleníka a kol. (2012, 2014)

V príspevku sme sa zamerali na populácia obyvateľstva žijúcu na území Slovenskej republiky, a to za sledované obdobie rokov 2000 až po súčasnosť (2021). Percentuálne zastúpenie jednotlivých skupín na území Slovenskej republiky v sledovanom období vizualizuje obrázok 2.

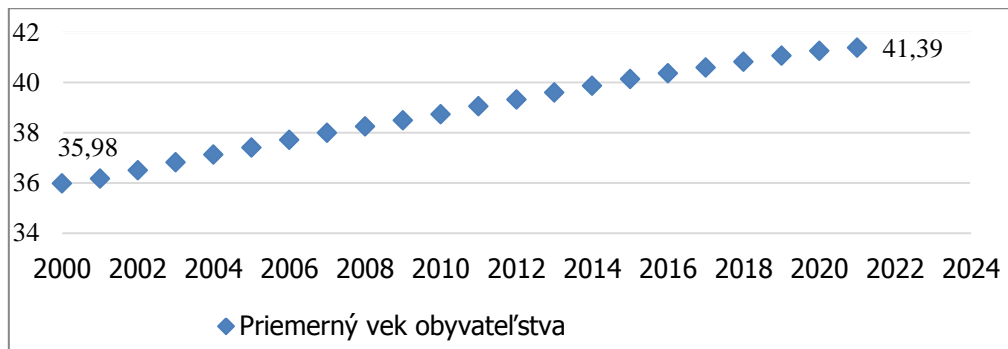

Obrázok 2: Percentuálne zastúpenie obyvateľstva Slovenska

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa statdat.statistics.sk

Obyvateľstvo produktívneho veku v roku 2011 dosahovalo 71,81 % z celkového počtu obyvateľstva Slovenska, čo je najvyššie percentuálne zastúpenie vekovej skupiny od 15 do 64 rokov za sledované obdobie. Spojnica danej skupiny obyvateľstva má klesajúci trend, predikcia percentuálneho zastúpenia danej skupiny od nezávislej premennej rok má tvar: $y = -0,1657x + 72,282$. Spôľahlivosť funkcie je veľmi nízka (35,73 %). Vývoj analyzovanej demografickej skupiny závisí od iných významnejších premien. Skupina poproduktívneho obyvateľstva má rastúci vývoj, čo vizualizuje lineárna spojnice trendov. Tvar lineárnej funkcie závislej premennej, poproduktívna skupina obyvateľstva, od času má tvar $y = 0,2941x + 10,038$, spoľahlivosť funkcie je 90,34 %. Napriek vysokej spoľahlivosti danej funkcie poproduktívneho obyvateľstva doplníme analýzu o identifikáciu najvýznamnejších nezávislých premenných ovplyvňujúcich rastúci trend starnúcej generácie.

Od roku 2000 sa percentuálny vývoj skúmanej poproduktívnej populačnej vzorky na Slovensku navýšil o 5,92 %. Predikcia potvrdzuje tvrdenie, že vývoj priemerného veku obyvateľstva má rastúci trend, čo graficky vizualizuje obrázok 3.

Obrázok 3: Percentuálne zastúpenie obyvateľstva Slovenska

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa statdat.statistics.sk

Priemerný vek obyvateľstva od začiatku 21. storočia sa z 35 rokov a 98 dní navýšil po súčasnosť (rok 2021) na vek 41 rokov a 39 dní. K starnutiu populácie dochádza podľa Páleníka a kol. (2012) v dôsledku predlžovania života definované ako starnutie zhora a znižovania pôrodnosti (starnutie zdola). Jeho tvrdenie sme aplikovali na nami vybranú výskumnú vzorku.

Index starnutia vypovedá o počte osôb v poproduktívnom veku pripadajúci na 100 osôb vo veku 0 až 15 rokov (predproduktívny vek).

Tabuľka 1 poskytuje prehľad ďalších faktorov získaných z verejnej databázy štatistického úradu Slovenskej republiky. Predmetom záujmu bolo analyzovať vplyv nezávislých premenných - sobáše (počet v jednotkách) a rozvody (počet v jednotkách) na závislú premennú index starnutia populácie. Metódou viacnásobnej lineárnej regresie sme overovali platnosť hypotézy, že uvedené faktory (sobáše a rozvody) majú vplyv na hodnotu indexu starnutia populácie. Vstupné údaje pre analýzu sú zoskupené v tabuľke 1.

Tabuľka 1: Vstupné údaje pre viacnásobnú lineárnu regresiu

Rok	Index starnutia (%)	Sobáše (Počet v jednotkách)	Rozvody (Počet v jednotkách)
2000	59,78	25 903	9 273
2001	60,84	23 795	9 817
2002	63,2	25 062	10 960
2003	65,68	26 002	10 716
2004	68,12	27 885	10 889
2005	70,74	26 149	11 553
2006	73,47	25 939	12 716
2007	76	27 437	12 174
2008	78,26	28 293	12 675
2009	80,01	26 356	12 671
2010	81,01	25 415	12 015
2011	82,96	25 621	11 102
2012	85,51	26 006	10 948
2013	88,34	25 491	10 946
2014	91,17	26 737	10 514

2015	94,22	28 775	9 786
2016	96,96	29 897	9 286
2017	99,43	31 309	9 618
2018	101,9	31 177	9 560
2019	104,8	29 664	9 466
2020	107,34	23 753	8 295
2021	108,27	26 350	8 131

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa *statdat.statistics.sk*

Tabuľka 2 poskytuje prehľad stredných hodnôt (Mean), smerodajných odchýlok (Std. Deviation) a počtu prvkov (N) premenných, ktoré vstupujú do regresie.

Tabuľka 2: Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Index starnutia (%)	83,5459	15,45862	22
Sobáše (Počet v jednotkách)	26955,27	2120,900	22
Rozvody (Počet v jednotkách)	10595,95	1357,353	22

Zdroj: Vlastné spracovanie

Matica korelácie využitím Pearsonovho koeficientu lineárnej korelácie bola vykonaná s cieľom kontroly multikolinearity výskumnej vzorky. Výstupné hodnoty sú zoskupené v tabuľke 3.

Tabuľka 3: Correlations

		Index starnutia (%)	Sobáše (Počet v jednotkách)	Rozvody (Počet v jednotkách)
Pearson Correlation	Index starnutia (%)	1,000	0,459	-0,525
	Sobáše (Počet v jednotkách)	0,459	1,000	-0,151
	Rozvody (Počet v jednotkách)	-0,525	-0,151	1,000
Sig. (1-tailed)	Index starnutia (%)	.	0,016	0,006
	Sobáše (Počet v jednotkách)	0,016	.	0,251
	Rozvody (Počet v jednotkách)	0,006	0,251	.
N	Index starnutia (%)	22	22	22
	Sobáše (Počet v jednotkách)	22	22	22
	Rozvody (Počet v jednotkách)	22	22	22

Zdroj: Vlastné spracovanie

Podľa Hinkle a kol. (2003) a jeho interpretácie Pearsonovho korelačného koeficientu a nami dosiahnutými výsledkami môžeme tvrdiť, že medzi nami zvolenými nezávislými premennými korelácia existuje závislosť. Korelačný koeficient zároveň neprevyšuje hodnotu 0,8 čím je splnená podmienka relevantnosti dát, ako to uvádzajú autori Rabušic – Soukup – Mareš (2019). Z vykonanej analýzy vyplýva stredná korelačná závislosť (-0,525) medzi faktorom počet rozvodov a indexom starnutia (počet rozvodov stredne koreluje so závislou premennou index starnutia). Korelačná závislosť medzi počtom sobášov a indexom starnutia je na rozhraní nízkej a strednej korelačnej závislosti.

Tabuľka 4 vyjadruje adekvátnosť predpokladu lineárnej väzby medzi premennými.

Tabuľka 4: Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate		
1	0,651 ^a	0,423	0,362	12,34279		
	Change Statistics					
	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
	0,423	6,970	2	19	0,005	

a. Predictors: (Constant), Rozvody (Počet v jednotkách), Sobáše (Počet v jednotkách) b. Dependent Variable: Index starnutia (%)

Zdroj: Vlastné spracovanie

Spôľahlivosť modelu (ukazovateľ R Square) nami realizovanej analýzy dosahuje hodnotu 42,3 %, udáva veľkosť rozptylu závislej premennej vysvetľovanej na základe nami zvolenými nezávislými premennými.

Výstupom viacnásobnej lineárnej regresie je uplatnenie metódy ANOVA, ktorej výsledky sú zoskupené v tabuľke 5.

Tabuľka 5: ANOVA

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2123,804	2	1061,902	6,970	0,005 ^b
	Residual	2894,547	19	152,345		
	Total	5018,350	21			

a. Dependent Variable: Index starnutia (%); b. Predictors: (Constant), Rozvody (Počet v jednotkách), Sobáše (Počet v jednotkách)

Zdroj: Vlastné spracovanie

Výskumný model ANOVA spĺňa podmienku signifikácie uvádzanú autormi Rabušic – Soukup – Mareš (2019), teda môžeme považovať, že naše premenné majú vplyv na závislú premennú. Model je štatisticky významný.

Nasledujúca tabuľka 6 je konečným výstupom viacnásobnej lineárnej regresie.

Tabuľka 6: Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	63,522	43,380		1,464
	Sobáše (Počet v jednotkách)	0,003	0,001	0,388	2,203
	Rozvody (Počet v jednotkách)	-0,005	0,002	-0,466	-2,646
Model	Sig.	95,0% Confidence Interval for B			Correlations
		Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	
1	(Constant)	0,159	-27,273	154,316	
	Sobáše (Počet v jednotkách)	0,040	0,000	0,006	0,459

	Rozvody (Počet v jednotkách)	,016	-0,010	- 0,001	- 0,525
Model		Correlations			
		Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)				
	Sobáše (Počet v jednotkách)	0,451	0,384	0,977	1,023
	Rozvody (Počet v jednotkách)	- 0,519	- 0,461	0,977	1,023

a. Dependent Variable: Index starnutia (%)

Zdroj: *Vlastné spracovanie*

Lineárnu funkciu výskumnej analýzy stanovujeme z hodnôt Unstandardized Coefficients, B. Funkcia má tvar:

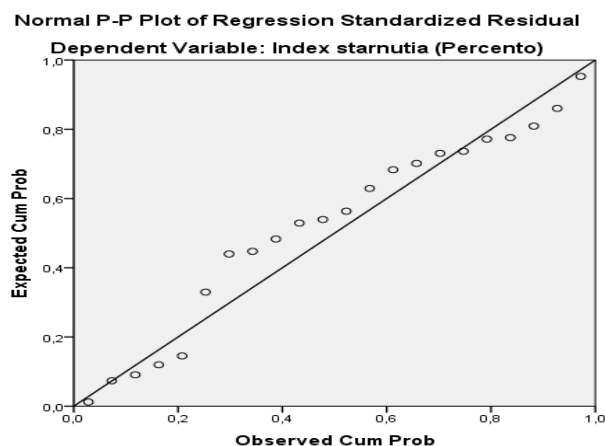
$$y = 63,522 + 0,003 * \text{Sobáše (Počet v jednotkách)} + (-0,005 * \text{Rozvody (Počet v jednotkách)})$$

Záporná hodnota koeficientu vyjadruje negatívny vplyv na závislú premennú a naopak kladná hodnota vyjadruje pozitívny vplyv. V našom prípade premenná počet sobášov pozitívne vplyva na index starnutia. Zvýšenie počtu sobášov má pozitívny vplyv, znižuje index starnutia populácie, čo znamená, že zvýšenie počtu sobášov o jednotku zníži index starnutia o 0,3 %. Premenná počet rozvodov negatívne vplyva na závislú premennú, zvýšením počtu rozvodov o jednotku sa zvýši index starnutia o 0,5 %.

Standardized Coefficients, Beta porovnáva mieru vplyvu nezávislých premenných. Najvyššiu hodnotu Beta koeficientu dosahuje premenná Rozvody a to -0,466. Ide o najvýraznejšiu negatívne vplyvajúcu nezávislú premennú, od ktorej závisí hodnota indexu starnutia populácie.

Hodnota VIF vypovedá o tolerancii daných premenných, či sú prístupné pre hodnotenie realizovanej korelácie. Podľa autorov Rabušic – Soukup – Mareš (2019) sa hodnota VIF pohybuje v intervale od 0 do 1. V našom prípade má hodnotu 0,977, ypočítanú ako: $1/((1,023+1,023)/2)$). V analýze sa nenachádza multikolinearita, ktorá znehodnocuje model.

Skúmali sme aj podmienku homoskedasticity a heteroskedasticity dát, ktorá je vizuálne spracovaná na obrázku 4.

Obrázok 4: Graf normálneho rozdelenia reziduí

Zdroj: *Vlastné spracovanie*

Z obrázka vyplýva, že naše údaje pochádzajú z normálneho rozdelenia. Naša údaje nevykazujú ideálnu priamku, nie sú však od priamky veľmi vzdialené, čo neodporuje presvedčeniu, že viacnásobný lineárny model je vhodným modelom. V analýze sa vyskytuje homoskedasticita.

ZÁVER

V príspevku sme na analyzovanej vzorke populácie Slovenska za sledované obdobie od roku 2000 po súčasnosť (rok 2021) poukázali, že trh práce tvorí väčšina obyvateľstva v produktívnom veku. Táto skupina ľudí v závislosti od času má klesajúci trend, čo sa odráža v rastúcej tendencii populácie v poproduktívnom veku. Potvrdenie pretrvávajúceho rastu staršej populácie obyvateľstva Slovenska sme graficky dokázali na obrázku 2. Zaoberali sme sa vývojom priemerného veku, ktorý taktiež rastie. Skúmali sme vplyv faktorov: počet sobášov a rozvodov na ukazovateľ index starnutia populácie. Faktory sme podrobili viacnásobnej lineárnej regresii doplnenej o grafickú analýzu normálneho rozdelenia. Na základe získaných výsledkov konštatujeme, že oba faktory vplyvajú (priaznivo, negatívne) na skúmanú premennú index starnutia populácie. Výsledky analýzy nás vedú k upriameniu pozornosti na riešenie daného problému. Odporúčame, analýzu podrobiť aj iným aspektom, ktoré môžu preukazovať vyššiu korelačnú hodnotu.

Demografická zmena, starnutie populácie, sa odzrkadľuje v zmene podielu obyvateľstva v produktívnom a poproduktívnom veku, ako aj v potrebe zmeny dopytu po produktoch. Zároveň táto zmena vplyva aj na trh práce, ktorého úlohou je prispôbiť pracovné miesta pre staršiu generáciu.

Problematiku striebornej ekonomiky je potrebné spájať aj s inými vedecko-výskumnými aspektmi. Dôvodom je skutočnosť, že ukazovatele počet sobášov a rozvodov súvisí s viacerými sociálnymi, psychologickými a ekonomickými faktormi.

LITERATÚRA

GÖTZKE, M. 2005. Discovering the Silver Economy. In: *Dw.world.de*. [online]. 02.05.2005 [cit. 05.04.2022]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/discovering-the-silver-economy/a-1505482>.

GUÉRIN, S. (2018). La silver économie. Levier au service d'une société de la longévité douce ou eldorado numérique pour économie déclinante Pour, [online]. GREP, 2018. **1**(233), 195 – 201 [cit. 06.04.2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3917/pour.233.0195>.

HILBERT, J. a kol. (2013). Deliverable 7.1: Innovation Prospect Report In: *Mopact.sites.sheffield.ac.uk*. [online]. October. 2013 [cit. 06.04.2022]. Dostupné z: <http://mopact.group.shef.ac.uk/wp-content/uploads/2013/11/BuiltTechEnv-Innovation-Prospect-Report.pdf>.

HINKLE, D. E. - WIERSMA W. – JURIS, S. G. 2003. Applied statistics for the behavioral sciences. 5 vyd. Boston: Houghton Mifflin, 2003. ISBN 978-0618124053.

KLIMCZUK, A. 2021. The Silver Economy as a Constructive Response. In: *Researchgate.net*. [online]. July. 2021 [cit. 06.04.2022]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/352978357_The_Silver_Economy_as_a_Constructive_Response_in_Public_Policy_on_Aging.

OKUMURA, M. a kol. 2020. The Silver Economy in Latin America and the Caribbean: Aging as an Opportunity for Innovation, Entrepreneurship, and Inclusion. In: *Publications.iadb.org*. [online]. August. 2020 [cit. 05.04.2022]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.18235/0002598>.

PÁLENÍK, V. a kol. 2012. Strieborná ekonomika v slovenskom, európskom a svetovom kontexte. [online]. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 2012. [cit. 06.04.2022]. ISBN 978-807144-205-9. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/315482838_Strieborna_ekonomika_v_slovenskom_europskom_a_svetovom_kontexte.

PÁLENÍK, V. a kol. 2014. Strieborná ekonomika - potenciálny dopyt. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied. 2014. ISBN 978-80-7144-234-9.

RABUŠIC, L. – SOUKUP, P. – MAREŠ, P. 2019. Statistická analýza sociálnovedných dát (prostredníctvom SPSS). 2 vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019. 573 s. ISBN 978-80-210-9248-8.

INFORMÁCIE O AUTOROVI

Ing. Kamila Sotáková

Katedra ekonómie

Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach

Ekonomická univerzita v Bratislave

Tajovského 13, 041 30 Košice

e-mail: kamila.sotakova@euba.sk

DIGITÁLNA GRAMOTNOSŤ AKO JU (NE)POZNÁME

DIGITAL LITERACY AS WE (DON'T) KNOW IT

Jozef LUKÁČ

ABSTRAKT

Značný rozmach digitálnych a informačno-komunikačných technológií vedú spoločnosť 21. storočia pred otázkou: ako zabezpečiť dostatočnú úroveň digitálnej gramotnosti pre rôzne skupiny osôb? Digitálna gramotnosť predstavuje fenomén, bez ktorého nebude možné v budúcnosti vykonávať nie len vzdelávací proces, ale i zamestnanie a ostatné bežné činnosti. Predkladaný príspevok analyzuje digitálnu gramotnosť z pohľadu teoretických prístupov viacerých autorov, ktorí v tejto oblasti realizovali relevantné výstupy. Je potrebné tejto problematike venovať značnú pozornosť a vytvoriť programy a školenia, na základe ktorých viaceré skupiny obyvateľstva, ktoré v tejto oblasti nedosahujú požadovanú úroveň, získajú strategickú výhodu a budú uplatniteľní napr. pri hľadaní zamestnania. Najviac ohrozenými skupinami sú pracujúci v tzv. striebornej ekonomike, dôchodcovia a marginalizované skupiny obyvateľstva.

Kľúčové slová: digitálna gramotnosť, informačno-komunikačné technológie, prehľad štúdií

ABSTRACT

The significant boom in digital and ICT is leading the 21st century to the question: how to ensure a sufficient level of digital literacy for different groups of people? Digital literacy is a phenomenon without which it will not be possible to carry out not only the educational process in the future, but also employment and other routine activities. The presented paper analyzes digital literacy from the point of view of theoretical approaches of several authors who have implemented relevant outputs in this area. It is necessary to pay considerable attention to this issue and create programs and trainings, on the basis of which several groups of the population that do not reach the required level in this area will gain a strategic advantage and will be applicable e.g. when looking for a job. The most endangered groups are those working in the so-called silver economy, pensioners and marginalized groups.

Key words: digital literacy, information and communication technologies, study review

JEL KLASIFIKÁCIA: O30, O35, E24, J29

ÚVOD

Súčasný technologický pokrok a nové inovácie umožnili, aby sa digitálne informácie dostali do všetkých výrobných sektorov, či už ide o strojárstvo, vzdelávanie, verejnú správu alebo odvetvie informačno-komunikačných technológií. Táto transformácia súvisí s novými technológiami, digitalizáciou procesov a zdrojov a požiadavkou používateľov na prispôsobenie sa najnovším technologickým aktualizáciám. Používanie digitálnych médií je však pre mnohých komplikované.

Narúšanie súkromia, zvyšujúce sa sledovanie údajov, štandardné digitálne komerčné a občianske transakcie a narúšanie demokratickej sféry sú len niektoré zo zložitých problémov v moderných spoločnostiach. Existenciálne otázky spojené s digitálnym životom

vyzývajú jednotlivých občanov k tomu, aby sa vyrovnali s tým, že napriek sociálnym interakciám je potrebné sa držať nohami na zemi a žiť v realite.

V takejto e-preniknutej spoločnosti, v ktorej momentálne žijeme aj my, sa digitálna gramotnosť stáva kľúčovým faktorom umožňujúcim účasť na vzdelávaní, ako aj zamestnaní a iných aspektoch spoločenského života. Digitálna gramotnosť je vnímaná ako založená na konvergencii gramotností – IT gramotnosti, informačnej gramotnosti, technologickej gramotnosti, mediálnej gramotnosti a vizuálnej gramotnosti, nakoľko tieto gramotnosti tvoria nerozdeliteľný komplex, ktorý je potrebný pre dnešného moderného človeka.

1 POJEM GRAMOTNOSŤ A DIGITÁLNA GRAMOTNOSŤ

Na základe definície organizácie UNESCO (2020) je gramotnosť vnímaná ako ľudské právo, nástroj osobného posilnenia a prostriedok na sociálny a ľudský rozvoj. Vzdelávacie príležitosti závisia od gramotnosti. Nejestvuje jeden, správny pohľad na gramotnosť, ktorý by bol všeobecne akceptovaný. Stretávame sa s konkurenčnými definíciami, ktoré sa neustále menia a vyvíjajú. Vo všeobecnosti však gramotnosť môžeme deliť v závislosti od oblasti, ktorá definuje jej základné charakteristiky nasledovne:

Obr. 1 Delenie gramotnosti

Zdroj: vlastné spracovanie podľa uskutočneného prehľadu literatúry

Informačné a komunikačné technológie, ktoré ponúka súčasný svet, spolu s internetom podporili pokrok a rast v bankovníctve, doprave, ekonomike a predovšetkým vo vzdelávaní v 21. storočí. Občania 21. storočia dostávajú nové príležitosti, ktoré sa vytvorili s pokrokom v tejto oblasti. Zamestnanci, študenti a iné osoby preto potrebujú širokú škálu

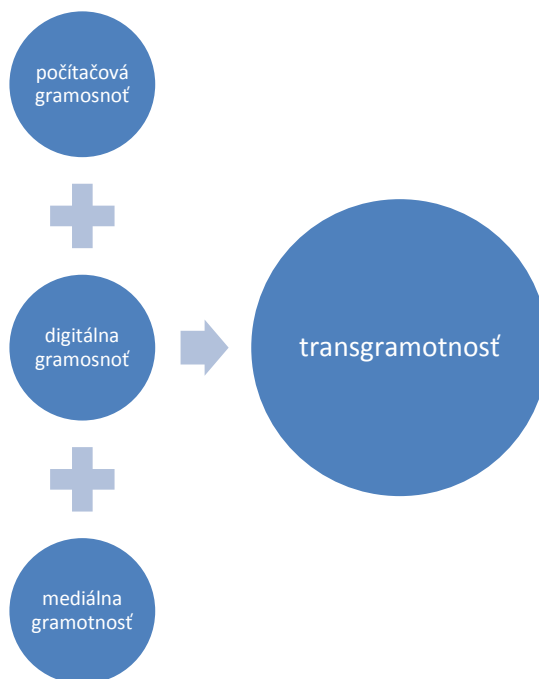
schopností, kompetencií a zručností, aby sa prispôbili tento „internetovej dobe“. V súčasnosti vznikajú koncepty digitálnej gramotnosti vzhľadom na rozvoj IKT. (Reddy, 2020)

Digitálna gramotnosť zahŕňa viac ako len schopnosť používať softvér alebo ovládať digitálne zariadenie. Jej cieľom je obsiahnuť širokú škálu komplexných kognitívnych, motorických, sociologických a emocionálnych zručností, ktoré používatelia potrebujú, aby mohli efektívne fungovať v digitálnom prostredí.

Úlohy požadované v tejto súvislosti zahŕňajú napríklad čítanie pokynov z grafických zobrazení v používateľských rozhraniach, využívanie digitálnej reprodukcie na vytváranie nových, zmysluplných materiálov z existujúcich materiálov. Rovnako pod digitálnou gramotnosťou môžeme vnímať budovanie vedomostí z nelineárnej, hypertextovej navigácie; hodnotenie kvality a platnosti informácií. (Eshet, 2004)

Gramotnosť v oblasti informačných technológií predovšetkým zahŕňa: (Kollár, 2015)

- praktické zručnosti a vedomosti, ktoré nám umožňujú účinne používať jednotlivé technológie,
- schopnosť s využitím informačno-komunikačných technológií zhromaždiť, analyzovať, kriticky vyhodnotiť a použiť informácie,
- schopnosť využiť informačno-komunikačné technológie v rôznych kontextoch a na rôzne účely na základe porozumenia pojmov, konceptov, systémov a operácií,
- vedomosti, zručnosti, schopnosti, postoje a hodnoty, ktoré vedú k zodpovednému a bezpečnému využitiu informačno-komunikačných technológií,
- schopnosť prijímať nové podnety v oblasti informačno-komunikačných technológií a kriticky ich posudzovať, porozumieť rýchlemu vývoju technológií, ich významu pre osobný rozvoj a ich vplyvu na spoločnosť.

Obr. 2 Transgramotnosť

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Hobbs (2011)

Na obrázku môžeme vidieť, že vzťah digitálnej gramotnosti a iných gramotností dotvára celok k tzv. transgramotnosti.

2 PREHĽAD REALIZOVANÝCH VÝSKUMOV V TEJTO OBLASTI

Pandémia COVID-19 nečakane ovplyvnila vzdelávací proces na celom svete a prinútila učiteľov a študentov prejsť na online formu výučby a učenia. V porovnaní s tradičnými metódami prezenčnej výučby bola kríza COVID-19 iná, nakoľko učitelia museli v rámci svojich znalostí a zručností prejsť na online formu výučby, s čím je spojené zvyšovanie digitálnej gramotnosti. Samozrejme aj študenti potrebovali nadobudnúť digitálne zručnosti. Štúdia autora Li zistila, že profesijné roly učiteľov sa komplikovane zmenili. Navyše im bolo pridelených viac úloh počas online vyučovacieho procesu, čo tiež znamenalo pokles spokojnosti zo strany učiteľov. Po pandémii COVID-19 je potrebné realizovať zmiešaný model výučby (tzv. hybridnú formu) vo vzdelávacích inštitúciách. Učitelia by mali mať primeranú digitálnu gramotnosť, aby mohli v budúcnosti spĺňať nové potreby súčasného inovatívneho vzdelávacieho modelu. (Li, 2022)

Podľa Morgana (2022) študentom vysokých škôl rozvoj digitálnej gramotnosti zvyšuje ich hodnotu pre budúcich zamestnávateľov a príťažlivosť na absolventskom trhu práce. Autor na základe lineárnej regresie odhalil zmiešané výsledky pre rôzne aspekty digitálnej gramotnosti. Študenti uviedli najnižšiu odbornosť v používaní digitálnych informácií, konkrétne v oblasti hodnotenia a určovania skreslenia a kvality informácií. Najvyššia úroveň odbornosti bola v oblasti sociálnej gramotnosti, ako je napríklad správna komunikácia online. Zistenia zdôrazňujú potrebu väčšieho zamerania na adaptabilitu digitálnej gramotnosti a skúsenosti relevantné pre daný priemysel v rámci učebných osnov.

Detlor (2022) skúmal faktory ovplyvňujúce vzdelávanie v oblasti digitálnej gramotnosti ponúkané miestnymi komunitnými organizáciami, ako sú napr. verejné knižnice. Ako základ skúmania slúžila teória založená na hodnotení vzdelávania a výučbe informačnej gramotnosti a komunitnej informatike. Odporúčania pre prax zdôrazňujú potrebu organizovať a školiť zamestnancov, získavať udržateľné financovanie, osloviť marginalizované skupiny obyvateľstva, ponúkať koncovým používateľom vhodné časy školenia, lepšie propagovať školenia, zdieľať a prijímať osvedčené postupy a lepšie zbierať a analyzovať údaje o meraní výkonnosti programu.

Výskumná štúdia talianskych autorov skúma efektívnosť riešení, ktoré vychádzajú z filozofických, etických a praktických problémov, ktoré vyvoláva datafikácia, a obmedzenia ľudského konania ako hlavného cieľa v rámci týchto riešení. Zamerali sa na problémy digitálnej gramotnosti v oblasti dát. Práve digitálna gramotnosť môže riešiť aktuálne výzvy v politike, každodennom spoločenskom živote a politickej rétorike. (Pangrazio, 2021)

S výraznou digitálnou priepasťou na jednej strane a rastúcou všadeprítomnosťou internetu v technocentrickom svete na strane druhej zostáva nevyhnutnosť využívať informácie a znalosti pre rozvoj významnou hnacou silou spravodlivého rastu. Tvrdí sa, že najlepším riešením na zníženie tejto priepasti je zvyšovanie digitálnej gramotnosti v rámci spoločnosti s cieľom integrovať segmenty, ktoré môžu byť marginalizované, do inkluzívneho hlavného prúdu. Umožnením väčšej a širšej účasti digitálnych občanov na sociálno-ekonomických aktivitách ich krajín vznikajú príležitosti udržateľného hospodárstva. Tým je možné zvýšiť aj ich účasť na trhu práce a ich atraktivnosť pre budúcich zamestnávateľov.

Technologický pokrok je hnacím motorom nových zručností. Za posledné desaťky rokov sa začali masívne využívať mnohé inovácie a internet sa stal celosvetovým fenoménom. Pracovné prostredie sa mení a mnohé činnosti sa stávajú digitálnymi. Celosvetovo sa sieťové počítače zavádzajú do vzdelávacích, obranných, zdravotníckych, ekonomických a administratívnych systémov.

Podľa Bradiča (2018) je digitálne gramotné obyvateľstvo jednou z hlavných podmienok, ktoré musia byť splnené, aby digitálna spoločnosť úspešne fungovala. Digitálna gramotnosť predstavuje jednu z ôsmich kľúčových kompetencií pre celoživotné vzdelávanie a rozvoj v modernej, globálnej, informačnej a digitalizovanej spoločnosti.

Pomocou údajov Eurostatu skupina autorov na čele s Bejakovičom demonštrovala štatisticky významnú koreláciu medzi digitálnymi zručnosťami a mierou zamestnanosti v EÚ. Z toho vyplýva, prečo je také dôležité, aby vlády a zamestnávateľia hľadali, navrhovali a implementovali nové stratégie na podporu digitálnej inklúzie, digitálnej gramotnosti a školenia nielen pre nových informačno-komunikačných odborníkov, ale aj pre celú pracovnú silu.

Digitálne zručnosti, najmä digitálna gramotnosť, sú dôležitým faktorom sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti a zamestnateľnosti pracovnej sily. Sú nevyhnutné aj vzhľadom na rastúce využívanie digitálnych verejných služieb v oblasti elektronickej verejnej správy a elektronickeho zdravotníctva (Olexová, Červená, 2020). Okrem pracovného prostredia ovplyvňuje aj spôsob života a komunikácie ľudí (Bejakovič, 2020).

Požiadavky na vysokú úroveň digitálnej gramotnosti súvisia aj s rozvojom zdieľanej ekonomiky, pretože poskytovatelia služieb, či už zamestnanci alebo samostatne zárobkovo činné osoby, musia ovládať online platformy, ktoré sa pritom používajú (Olexová, 2022).

Zaujímavá je štúdia, ktorá analyzuje postavenie bývalých väzňov na trhu práce, ktorí čelia veľkým problémom pri hľadaní zamestnania, ktoré ešte zhoršuje potreba digitálnej gramotnosti pri modernom hľadaní zamestnania. Prostredníctvom 23 pološtruktúrovaných rozhovorov s vracajúcimi sa občanmi v oblasti Detroit (USA) boli skúmané potreby v súvislosti s hľadaním práce a digitálnymi technológiami.

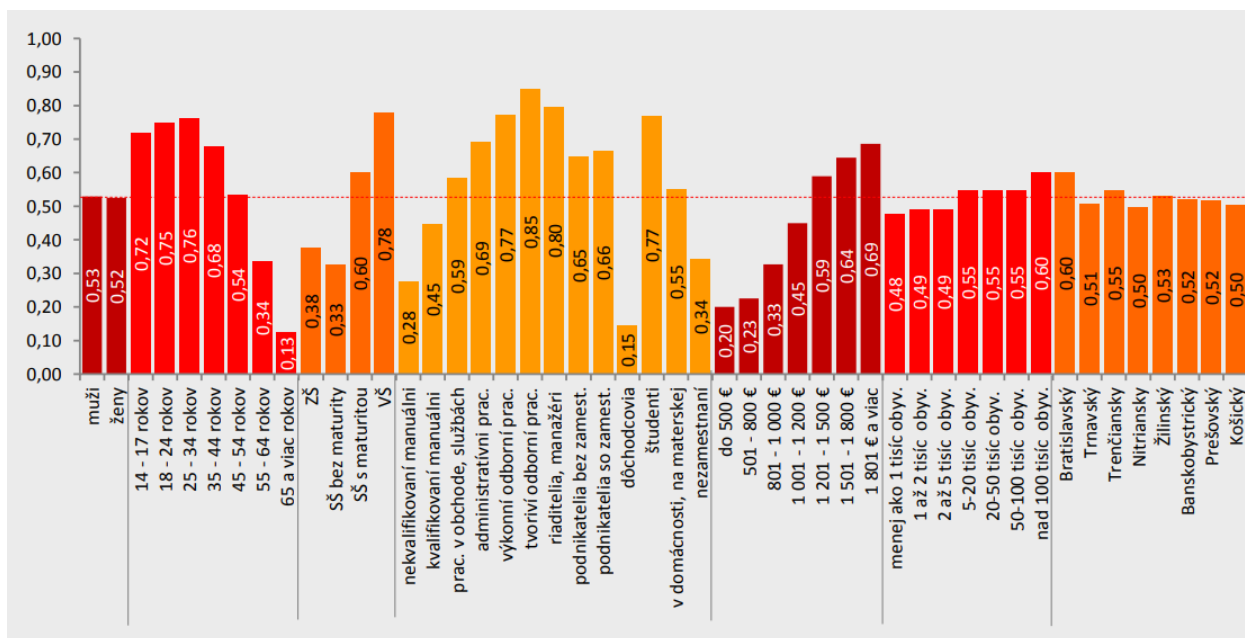
Občania, ktorí sa chcú začleniť do spoločnosti vykazujú veľkú rozmanitosť, ale celkovo bolo zistené, že účastníci majú po prepustení výrazné medzery v digitálnej gramotnosti, aj keď ich priatelia a rodina rýchlo zoznámia so smartfónmi a modernými technológiami. Takýto občania nemajú zamestnateľné zručnosti a schopnosť používať sociálne siete na hľadanie príležitostí. Tieto a ďalšie zistenia vedú k odporúčaniam pre programy digitálnej gramotnosti pre občanov, ktorý sa vracajú z výkonu trestu, alebo iných marginalizovaných oblastí. (Toyama, 2019)

Cieľom ďalšieho výskumu je identifikovať a kriticky zhodnotiť štúdie hodnotiace digitálnu gramotnosť medzi staršími dospelými a vyhodnotiť, ako nástroje digitálnej gramotnosti používané v existujúcich štúdiách riešia prvky digitálnej gramotnosti primeranej veku pomocou rámca digitálnej kompetencie (DigComp) Európskej komisie. Súčasný nástroj na hodnotenie digitálnej gramotnosti zameraný na starších ľudí majú svoje silné aj slabé stránky v súvislosti s ich študijným plánom, metódou administrácie a jednoduchosťou používania. Je opodstatnených viac štúdií zameraných na vhodnosť takýchto nástrojov pre staršiu populáciu, najmä v oblastiach ako tvorba digitálneho obsahu a bezpečnosť, ktorým v súčasnosti chýba hodnotenie. Podporujú sa diskusie založené na dôkazoch o dôsledkoch digitalizácie na liečbu starších dospelých a o tom, ako môžu zdravotnícki pracovníci profitovať z tohto fenoménu aj prostredníctvom e-návštevy, či e-konzultácie lekára. (Oh, 2021)

ZÁVER

V rámci Slovenskej republiky je digitálna gramotnosť analyzovaná pravidelne v rámci projektu Digitálna gramotnosť na Slovensku. Práve v roku 2020 bol Inštitútom pre verejné otázky predstavený výsledok z 15. ročníka merania. Prostredníctvom projektu sa meria hladina úspešnej transformácie na znalostnú ekonomiku a informačnú spoločnosť. Inak povedané ako sú občania pripravení používať moderné informačné a komunikačné technológie.

Z výskumu je zrejmé, že pomocou viac ako 1000 respondentov starších ako 14 rokov vnímame nedostatky v rôznych oblastiach digitálnej gramotnosti. Celkovo však bolo analyzovaných viacero častí ako sú podiel užívateľov internetu, digitálne zručnosti, negatívny vplyv moderných technológií, sociálno-demografické súvislosti. Výsledkom je náznak, že v našej spoločnosti môžeme sledovať digitálnu priepasť.

Obr. 3 Sociálne a demografické charakteristiky pôsobiace na úroveň digitálnej gramotnosti
Zdroj: *Digitálna gramotnosť na Slovensku (2020)*

Z grafu môžeme vnímať ako vek ovplyvňuje úroveň digitálnej gramotnosti. Samozrejme s pribúdajúcim vekom vidíme úroveň gramotnosti na nižšej úrovni. Zaujímavé je vnímať vývoj úrovne gramotnosti vzhľadom na platové ohodnotenie. Ľudia s vyšším zárobkom majú aj vyššiu úroveň digitálnej gramotnosti a naopak.

V rámci iných zdrojov v Slovenskej republike sme nezaznamenali významné výstupy v tejto oblasti od iných autorov. Preto je potrebné do budúcnosti venovať sa tejto problematike a priniesť relevantné výsledky podložené aj matematicko-štatistickými metódami, ktoré prinesú návrhy a odporúčania na zlepšenie napr. zvýšenie digitálnej gramotnosti zamestnancov v tzv. „striebornej ekonomike“.

LITERATÚRA

- BEJAKOVIĆ, Predrag; MRNJAVAC, Željko. The importance of digital literacy on the labour market. *Employee Relations: The International Journal*, 2020.
- BRADIĆ-MARTINOVIĆ, Aleksandra. *Knowledge in the Information Society: New Skills for the Digital Economy*. 2018.
- DETLOR, Brian, et al. Community-led digital literacy training: Toward a conceptual framework. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 2022.
- Digitálna gramotnosť na Slovensku 2020. Inštitút pre verejné otázky. Dostupné na: https://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Digitalna_gramotnost_2020.pdf

- ESHET, Yoram. Digital literacy: A conceptual framework for survival skills in the digital era. *Journal of educational multimedia and hypermedia*, 2004, 13.1: 93-106.
- HOBBS, Renee. The state of media literacy: A response to Potter. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 2011, 55.3: 419-430.
- KOLLÁR, Vojtech, Peter POLAKOVIČ a Jana GASPEROVÁ. Digitálna gramotnosť občana ako fenomén súčasnej informačnej doby: Digital literacy citizens as a phenomenon of modern information era. *Sustainability - Environment - Safety 2015: recenzovaný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 4. decembra 2015 v Bratislave*. Žilina: STRIX, 2015, , 137-140. ISBN 978-80-89753-01-7.
- LI, Ming; YU, Zhonggen. Teachers' Satisfaction, Role, and Digital Literacy during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 2022, 14.3: 1121.
- MORGAN, Ashlee; SIBSON, Ruth; JACKSON, Denise. Digital demand and digital deficit: conceptualising digital literacy and gauging proficiency among higher education students. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 2022, 1-18.
- OH, Sarah Soyeon, et al. Measurement of digital literacy among older adults: systematic review. *Journal of medical Internet research*, 2021, 23.2: e26145.
- OGBONNAYA-OGBURU, Ihudiya Finda; TOYAMA, Kentaro; DILLAHUNT, Tawanna R. Towards an effective digital literacy intervention to assist returning citizens with job search. In: *Proceedings of the 2019 CHI conference on Human factors in computing systems*. 2019. p. 1-12.
- OLEXOVÁ, Cecília. Online Labour Market. In *Výzvy, trendy a inšpirácie na trhu práce 2021. konferencia. Výzvy, trendy a inšpirácie na trhu práce 2021 : zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie = Proceedings of Scientific Papers from the International Scientific Conference*. Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka. Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov, 2022. ISBN 978-80-8075-967-4, s. 326-333 online.
- OLEXOVÁ, Cecília - ČERVENÁ, Karolína. The Impact of Technological Changes on Taxation. In *Podniková revue : vedecký časopis Podnikovohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave so sídlom v Košiciach*. Košice: Podnikovohospodárska fakulta EU so sídlom v Košiciach, 2020. ISSN 1335-9746, 2020, roč. 19, č. 2, s. 55-62 online.
- PANGRAZIO, Luciana; SEFTON-GREEN, Julian. Digital rights, digital citizenship and digital literacy: what's the difference?. *Journal of new approaches in educational research*, 2021, 10.1: 15-27.
- REDDY, Pritika; SHARMA, Bibhya; CHAUDHARY, Kaylash. Digital literacy: A review of literature. *International Journal of Technoethics (IJT)*, 2020, 11.2: 65-94.

INFORMÁCIE O AUTOROVI

Ing. Jozef Lukáč, PhD.

Katedra finančného riadenia podniku
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: jozef.lukac@euba.sk

KOMPETENCIE ZAMESTNANCOV PRE POTREBY INDUSTRY 4.0

COMPETENCIES OF EMPLOYEES FOR INDUSTRY 4.0

Cecília OLEXOVÁ – Cyril ZÁVADSKÝ

ABSTRAKT

Článok je zameraný na kompetencie zamestnancov, ktoré sú potrebné vzhľadom na meniace sa nároky na vykonávanie pracovných úloh vplyvom Industry 4.0, najmä, ale nielen v priemyselných podnikoch. Dôraz sa kladie na tzv. prenositeľné kompetencie, napr. všeobecné digitálne zručnosti, kritické myslenie, schopnosť riešiť problémy, kreativita, koordinácia, schopnosť pracovať v tíme a spolupracovať s inými ľuďmi.

Kľúčové slová: kompetencie, zamestnanec, riadenie ľudských zdrojov, Industry 4.0

ABSTRACT

The article focuses on the competencies of employees, which are necessary due to the changing demands for performing work tasks due to Industry 4.0, in particular, but not only in industrial enterprises. The emphasis is on the so-called transferable competencies, e.g. general digital skills, critical thinking, problem-solving ability, creativity, coordination, the ability to work in a team and to cooperate with other people.

Key words: competencies, employee, human resources management, Industry 4.0

JEL KLASIFIKÁCIA: M12

ÚVOD

V súčasnosti z dôvodu rýchleho rozvoja digitalizácie a robotiky čelí spoločnosť ďalšej priemyselnej revolúcii, ktorá je známa ako Industry 4.0. Industry 4.0 predstavuje riziká, výzvy a príležitosti pre jednotlivé zainteresované strany v priemysle (Roblek *et al.*, 2016; Hirsch-Kreinsen, 2016), ale aj v širšom rozsahu, pretože sa dotýka všetkých oblastí ľudskej činnosti. Spoločnosť však reaguje na nové výzvy pomalšie (Rajnai, Kocsis, 2017), pričom jednou z príčin pomalej reakcie je postupné prispôbovanie sa ľudských zdrojov potrebám Industry 4.0. Cieľom príspevku je vymedziť kompetencie, ktoré sú nevyhnutné pre zamestnancov v období štvrtej priemyselnej revolúcie.

1 VPLYV INDUSTRY 4.0 NA TRH PRÁCE

Najnovšie technologické trendy v priemysle 4.0 a jeho dôsledky na štruktúru trhu práce zdôraznil Kergroach (2017):

- Umelá inteligencia (AI) môže prispieť k vývoju nových typov softvérov a robotov, ktoré riadia ich učenie a činnosť nezávisle od ľudských rozhodnutí a ktoré sa stanú autonómnymi agentmi.
- Roboty s AI významne ovplyvnia logistické a výrobné procesy, lebo môžu zaistiť vyššiu bezpečnosť, rýchlosť, presnosť a produktivitu.
- Prínos novovznikajúcich technológií sa dosiahne prispôbením trhu práce.
- Technologické zmeny sú jedným z kľúčových faktorov, ktoré môžu ovplyvňovať zamestnanosť.

Keynes (2010) tiež potvrdil, že technická efektívnosť sa zvyšuje rýchlejšie, ako sa dokázu prispôbiť ľudia. Aj v prípade zmien v školskom vzdelávaní sa tieto prejavia na trhu práce až s väčším časovým odstupom, pričom aktuálna pozornosť je zameraná najmä na finančnú gramotnosť (pozri napr. Mihalčová a kol., 2020). Zmeny v zamestnanosti sú mnohostranné a zložité a je náročné pripisovať im pozitívne alebo aj negatívne dôsledky (Evangelista *et al.*, 2014).

Nové technológie, počítače a stroje budú vedieť vykonávať rutinné a manuálne práce na pomerne vysokej úrovni, avšak stále nedokážu nahradiť niektoré analytické, kreatívne a najmä sociálne zručnosti. Na jednej strane preto stúpa dopyt po zamestnancoch, ktorí majú vysokú kvalifikáciu a ktorí vedú vykonávať nerutinné a abstraktné pracovné úlohy (konkrétne ide o pracovné miesta manažérov, špecialistov a odborných zamestnancov), pretože tieto činnosti sú ťažko nahraditeľné technológiami – ide o jav známy ako „skill-biased technological change“ (Acemoglu, 2002). Zároveň stúpa dopyt aj po nízko kvalifikovaných ľudských zdrojoch, a to rozvojom sektora služieb, ktoré nie je možné substituovať technológiou (napr. ide o pracovníkov v sociálnych službách). Ďalším dôvodom je súvislosť rastu príjmov na pracovných miestach vyžadujúcich vysokú kvalifikáciu a dopytom po službách (Autor, Dorn, 2013). Na druhej strane, nastáva substitučný efekt, keď technológie nahrádzajú ľudskú prácu. Ide hlavne o pracovné miesta so strednou kvalifikačnou náročnosťou a rutinnými úlohami. Počet pracovných miest sa teda bude redukovať (Roblek *et al.*, 2016). V Číne napr. po tom, čo sa spoločnosť Foxconn rozhodla nahradiť ľudí robotmi, prišlo o prácu 60 000 pracovníkov (Wakefield, 2016). Uvedený vývoj si vyžaduje investovanie do prispôbenia sa zmeneným nárokom trhu práce, ktoré si vyžadujú iné typy formálnej kvalifikácie, spôsobilostí a zručností.

2 SPÔSOBILOSTI A ZRUČNOSTI ZAMESTNANCOV PRE POTREBY INDUSTRY 4.0

Industry 4.0 ovplyvňuje aj konkrétne pracovné miesta, pričom nastávajú dve základné zmeny (Dombrowski, Wagner, 2014):

1. Zmena profilov pracovných pozícií – od vykonávania konkrétnych výrobných úloh sa prechádza na vykonávanie pracovných úloh založených na interdisciplinarite a kooperácii.
2. Zmena kompetencií – namiesto špecifických technických spôsobilostí sa kladie väčší dôraz na spôsobilosť riešiť problémy a zložité úlohy.

Podniky z tohto dôvodu budú musieť zosúladiť svoje stratégie a postupy v oblasti riadenia ľudských zdrojov s priemyslom 4.0 vrátane oblastí zamestnanosti ľudí a rozvoja ich zručností (Sivathanu, Pillai, 2018). Djumalieva a Sleeman (2018) vymedzili ako kľúčové zručnosti riešenie problémov, nerutinných, náhodných úloh a vytváranie digitálnych výstupov. Je to z dôvodu, že internet vecí, big data a umelá inteligencia môžu zautomatizovať väčšinu procesov v oblasti ľudských zdrojov, čo vedie k efektívnym tímom. Zároveň, Industry 4.0 má vplyv na všetky formy vzdelávania, akými sú odborná príprava, rozvoj, zamestnanosť, rozvoj zručností a ďalšie.

Kľúčové kompetencie, ktoré musia podniky podporovať v rámci Industry 4.0, sú (Liboni *et al.*, 2019):

1. Sociálne kompetencie: medzikultúrne zručnosti, jazykové znalosti, komunikačné spôsobilosti, schopnosť vytvárať vzťahy, schopnosť pracovať v tíme, schopnosť transferu znalostí a schopnosť viesť.
2. Osobné schopnosti: flexibilita, zvládanie neistoty, motivácia učiť sa, schopnosť práce pod tlakom, neustály rozvoj, dodržiavanie pravidiel.
3. Technické kompetencie: aktuálne vedomosti, technické zručnosti, poznanie procesov, mediálne zručnosti, kódovanie, pochopenie IT bezpečnosti.

Hecklau *et al.* (2016) vytvorili kompetenčný model a okrem týchto troch kategórií vymedzili aj metodické spôsobilosti. K štyrom kategóriám kompetencií určili tieto špecifické kompetencie (Hecklau *et al.*, 2017):

1. Sociálne kompetencie: komunikácia a kooperácia, schopnosť viesť.
2. Metodické: analytické kompetencie, komplexné riešenie problémov, rozhodovanie.
3. Osobnostné: kreativita, ochota učiť sa, flexibilita a adaptabilita.
4. Odborné: digitálne siete, digitálna bezpečnosť, kódovanie, porozumenie procesom, interdisciplinarita.

Podľa štúdie „Industrie 4.0 – Qualifizierung 2025“ (Pfeiffer *et al.*, 2016), kvalifikačné požiadavky, ktoré budú v budúcnosti relevantné, a to najmä vo svete priemyselnej výroby, sú:

1. Odborné kompetencie – základ odborného vzdelávania vo všetkých odboroch tvoria aj v digitálnom pracovnom prostredí dobré odborné znalosti, spojené s praktickými skúsenosťami. Takmer rovnako dôležité začínajú byť aj zručnosti, ktoré sa týkajú používania IT, softvéru, aplikačných programov a automatizovaných systémov.
2. Dátový a projektový manažment – spolu s odbornými zručnosťami a IT kompetenciami sa do popredia dostávajú zručnosti, ktoré súvisia s riadením dátových systémov a procesov. Patrí k nim obsluha strojov a prístrojov a tiež znalosti prepojených pracovných a výrobných procesov od nákupu až po expedíciu. Existujú na to rôzne pomôcky, a to na riadenie pracovných postupov (workflow) alebo projektové riadenie, dokumentáciu a vyhodnocovanie dát, výmenu informácií a riadenie procesov, alebo pre komunikáciu so zákazníkmi a partnermi. Stále dôležitejšie sú témy týkajúce sa ochrany a bezpečnosti údajov.
3. Mäkké zručnosti (Soft Skills) – okrem odborných a IT kompetencií naberajú na význame najmä komunikatívne, sociálne a organizačné schopnosti, schopnosť tímovej a projektovej práce a aj interkultúrne a jazykové kompetencie. Nenahraditeľné sú organizačné, komunikačné a prezentačné zručnosti ako aj schopnosť výmeny vedomostí a zručností či schopnosť virtuálnej spolupráce s využitím elektronických platforiem a médií. Preto sú skúsenosti s týmito platformami, sociálnymi médiami, webom 2.0 a nástrojmi pre riadenie projektov v súčasnosti nevyhnutné.
4. Meta-kompetencie – tieto kompetencie sú potrebné na to, aby spolupracovníci reagovali na problémy a zadanie samostatne, flexibilne a spoľahlivo. Patrí k nim okrem iného aj ochota učiť sa a tým rozširovať svoje individuálne znalosti v rámci celoživotného vzdelávania a v súvislosti s tým aj byť otvorený ku všetkým inováciám a implementovať ich pri vykonávaní pracovných úloh.

Conein (2018) skúmal špecifické zmeny v 12 povolaniach v rôznych typoch výroby vplyvom progresívnej digitalizácie a zdôraznil nielen zručnosti týkajúce sa EDP, ale aj znalosť procesov. Osobitne je potrebné hodnotiť aj manažérske kompetencie (Mihalčová *a kol.*, 2013), ktoré sú základom pri tvorbe systémov rozvoja ľudských zdrojov.

Na Slovensku, na základe prieskumu kľúčových kompetencií uvádzaných zamestnávateľmi v online inzerátoch pracovných miest, ktorý uskutočnil Cedefop (European Centre for the Development of Vocational Training) v období 2018-2019, sú najviac žiadané kľúčové kompetencie:

- zručnosti v oblasti IT, tak základné (používanie PC, MS Office, tabuľkových procesorov, kancelársky softvér) ako aj profesionálne (programovanie v skriptovacích jazykoch),
- zodpovednosť,
- adaptabilita na zmeny,
- vedenie tímu,
- návrh riešení problémov,

- starostlivosť o zákazníkov.

ZÁVER

V súvislosti s potrebami Industry 4.0 budú na trhu práce čoraz viac žiadaní ľudia disponujúci zručnosťami, ktoré sa nedajú nahradiť automatizáciou a digitalizáciou. Zároveň je potrebné prispôbiť zamestnancov aj novým nárokom. Za najžiadanejšie kompetencie sa považujú univerzálne, tzv. prenositeľné kompetencie, najmä digitálne zručnosti a tiež mäkké a kognitívne zručnosti, napr. logické myslenie, schopnosť riešiť problémy, kreativita, koordinácia, schopnosť pracovať v tíme a spolupracovať s inými ľuďmi. Jednotlivé podniky si tiež zafinujú špecifické kompetencie potrebné na jednotlivých pracovných pozíciách v podniku.

Za zvlášť žiadané kompetencie možno považovať digitálne kompetencie a to všeobecné (základné), medzi ktoré napríklad patrí Internet, MS Office, kancelársky softvér či tabuľkové procesory a profesionálne, ako napr. programovanie či správa sietí. V závere príspevku možno konštatovať, že pre podniky je kľúčové neustále rozvíjať digitálne kompetencie, a to najmä u starších zamestnancov, u ktorých s vekom klesá úroveň digitálnej gramotnosti (pozri Vešic, 2020), z hľadiska pohlavia výrazné rozdiely nie sú.

Príspevok bol riešený v rámci projektu VEGA 1/0363/20 Ekonomické súvislosti podielu žien na manažérskych pozíciách v podnikoch Slovenskej republiky.

LITERATÚRA

- ACEMOGLU, D. 2002. Technical Change, Inequality, and the Labor Market. In: *Journal of Economic Literature*, Vol. 40, No. 1, pp. 7–72.
- AUTOR, D. – DORN, D. 2013. The Growth of Low-Skill Service Jobs and the Polarization of the US Labor Market. In: *The American Economic Review*, Vol. 103, No. 5, pp 1553–1597.
- CEDEFOP. 2019. *Skills-OVATE: Skills Online Vacancy Analysis Tool for Europe*. [online]. [cit. 2019-09-09]. Dostupné na: <<https://www.cedefop.europa.eu/en/data-visualisations/skills-online-vacancies/most-requested-skills>>.
- CONEIN, S. 2018. New skills for working in digitized surroundings – in depth studies of workplaces in 12 different occupations. In: *INTED2018 proceedings, 12th International Technology, Education and development Conference, 5-7 March 2018, Valencia, Spain*. ISBN 978-84-697-9480-7, pp. 5247-5250.
- DJUMALIEVA, J. – SLEEMAN, C. 2018. Which digital skills do you really need? [online]. In: *Nesta*. 31 July [cit. 2019-08-17]. Dostupné na: <<http://www.nesta.org.uk/report/which-digital-skills-do-you-really-need/>>.
- DOMBROWSKI, U. – WAGNER, T. 2014. Mental strain as field of action in the 4th industrial revolution. [online]. In: *Procedia CIRP*, Vol. 17, pp. 100-105 [cit. 2019-10-22]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1016/j.procir.2014.01.077>>.
- EVANGELISTA, R. – GUERRIERI, P. – MELICIANI, V. 2014. The economic impact of digital technologies in Europe. In: *Economics of Innovation and New Technology*. Vol. 23 No. 8, pp. 802-824.
- HECKLAU, F. – GALEITZKE, M. – FLACHS, S. – KOHL, H. 2016. Holistic approach for human resource management in Industry 4.0. [online]. In: *Procedia CIRP*, Vol. 54, pp. 1-6. [cit. 2019-10-22]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1016/j.procir.2016.05.102>>.
- HECKLAU, F. – ORTH, R. – KIDSCHUN, F. – KOHL, H. 2017. Human Resources Management: Meta-Study – Analysis of future competences in Industry 4.0. In: *Proceedings 13th*

- European Conference on Management Leadership and Governance (ECMLG)*. London, UK, pp. 163-174.
- HIRSCH-KREINSEN, H. 2016. Digitalization of industrial work: development paths and prospects. In: *Journal for Labour Market Research*, Vol. 49, No.1., pp. 1 -14.
- KERGROACH, S. 2017. Industry 4.0: new challenges and opportunities for the labour market. In: *Foresight and STI Governance*, Vol. 11, No. 4, pp. 6-8, doi:2597.2017.4.6.8.
- KEYNES, J. M. 2010. Economic possibilities for our grandchildren. In: *Essays in Persuasion*, Palgrave Macmillan, London, pp. 321-332.
- LIBONI, L. B. – CEZARINO, L. O. – JABBOUR, CH. J. CH. – OLIVEIRA, B. G. – STEFANELLI, N. O. 2019. Smart industry and the pathways to HRM 4.0: implications for SCM. [online]. In: *Supply Chain Management: An International Journal*. [cit. 2019-09-02]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1108/SCM-03-2018-0150>>.
- MIHALČOVÁ, B. – SOCHA, L. – FABINYOVÁ, R. 2013. *Hodnocení manažerských dovedností ve znalostní společnosti*. Praha: Carter, 2013. 113 s. ISBN 978-80-86018-40-9.
- MIHALČOVÁ, B. - GALLO, P., ml. - LUKÁČ, J. 2020. Management of Innovations in Finance Education: Cluster Analysis for OECD Countries. In *Marketing and Management of Innovations*. Sumy: Sumy State University. ISSN 2218-4511, 2020, no. 1, pp. 235-244 online.
- PFEIFFER, S. – LEE, H. – ZIRNIG, CH. – SUPHAN, A. 2016. *Industrie 4.0 – Qualifizierung 2025*. VDMA. Online. Bildung Dostupné na: https://www.ihre-industrie.de/fileadmin/user_upload/2016-05-18_VDMA_Studie_Bildung.pdf
- RAJNAI, Z. – KOCSIS, I. 2017. Labor market risks of Industry 4.0, digitalization, robots and AI. In: *IEEE 15th International Symposium on Intelligent Systems and Informatics (SISY)*, Subotica, pp. 000343-000346, doi: 10.1109/ SISY.2017.8080580.
- ROBLEK, V. – MEŠKO, M. – KRAPEŽ, A. 2016. A complex view of Industry 4.0. In: *SAGEOpen*, Vol.6, No.2, pp. 5-9.
- SIVATHANU, B. – PILLAI, R. 2018. Smart HR 4.0—how Industry4.0 is disrupting HR. In: *Human Resource Management International Digest*, Vol. 26, No. 4, pp. 7-11.
- VELŠIČ, M. *Digitálna gramotnosť na Slovensku 2020*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, 2020. ISBN 978-80-89345-81-6
- WAKEFIELD, J. 2016. Foxconn replaces '60,000 factory workers with robots. [online]. In: *BBC News*. [cit. 2019-09-11]. Dostupné na: <<https://www.bbc.com/news/technology-36376966>>.

INFORMÁCIE O AUTOROCH

doc. Ing. Cecília Olexová, PhD.

Katedra manažmentu
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: cecilia.olexova@euba.sk

Ing. Cyril Zavadský, PhD.

Katedra kvantitatívnych metód
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: cyril.zavadsky@euba.sk

SYNDRÓM VYHORENIA V MANAŽÉRSKEJ PRAXI

BURNOUT SYNDROME IN MANAGERIAL PRACTICE

Michal PANKEVIČ

ABSTRAKT

Výkon manažérskej praxe nesie znaky náročnosti v zmysle stresu, dennej sociálnej interakcie, zodpovednosti, plánovania, určovania hraníc, stanovovania a napĺňania cieľov, zvyšujúcich sa požiadaviek pracovného výkonu a požiadaviek na celoživotné vzdelávanie. V kombinácii s chýbajúcou sociálnou oporou, nedostatočnými motivátormi či nespokojnosťou s pracovným prostredím môžu tieto determinanty viesť k nástupu syndrómu vyhorenia, ktorý mnohokrát predstavuje zradnú priepasť, z ktorej cesta späť býva náročná a môže trvať aj niekoľkých rokov. Príspevok ponúka parciálne výsledky exploratívnej štúdie, zameranej na zisťovanie indikátorov syndrómu vyhorenia v práci manažéra.

Kľúčové slová: distres, manažér, salutor, stres, stresor, syndróm vyhorenia

ABSTRACT

The performance of managerial practice bears signs of complexity in terms of stress, daily social interaction, responsibility, planning, setting boundaries, setting and meeting goals, increasing demands on work performance and requirements for lifelong learning. Combined with a lack of social support, insufficient motivators or dissatisfaction with the work environment, these determinants can lead to the onset of burnout, which often represents a treacherous abyss from which the journey back can be difficult and can take several years. The article offers the results of an exploratory study aimed at identifying indicators of burnout syndrome in the work of a manager.

Key words: distress, manager, salutor, stress, stressor, burnout syndrome

JEL KLASIFIKÁCIA: I12, I31

ÚVOD

Syndróm vyhorenia bol predmetom skúmania najmä u pomáhajúcich profesií, v manažérskej praxi bol skôr zaužívaný pojem manažérsky syndróm alebo syndróm manažérskeho stresu, ktorý je, podľa Hartla a Hartlovej (2009), popisovaný ako syndróm rozšírený u manažérov na vyšších riadiacich úrovniach a vyplývajúci z nárokov na túto profesiu.

Podľa niektorých zdrojov (napr. Andrášiová, 2006) sa ukazuje, že významnou osobnostnou charakteristikou vo vzťahu k syndrómu vyhorenia je tzv. *hardiness*, „húževnatosť“ osobnosti, ktorá vo veľkej miere ovplyvňuje schopnosť človeka odolávať vyhoreniu. Je popisovaná v dimenziách angažovanosti, zvládnuteľnosti a viery v správnosť vlastného zamerania života. Z nášho pohľadu nadobúda význam najmä tretia spomínaná dimenzia. V uvedenom kontexte sme realizovali exploratívnu štúdiu, ktorej parciálne výsledky prezentujeme v nasledujúcom texte.

1 CIEĽ, ÚLOHY A HYPOTÉZA PRIESKUMU

Otázka intenzity prenikania do objektívnej reality sa konkretizuje najmä v súvislosti s cieľom a úlohami prieskumu. *Cieľom prieskumu* bolo, prostredníctvom kvantitatívnej empirickej metódy dotazníka, zistiť mieru nepriaznivých vplyvov práce, pracovného výkonu, prostredia, subjektívneho prežívania i ďalších závisle premenných na duševné zdravie manažérov ako možnej predikcie syndrómu vyhorenia.

Splnenie cieľa práce saturovalo niekoľko *úloh*:

- teoretická analýza problematiky,
- zostavenie a administrácia online dotazníka (v platforme Google Forms),
- kvantitatívno – kvalitatívna analýza zistených skutočností,
- zovšeobecnenie poznatkov, formulácia záverov.

Operacionalizácia prieskumného zámeru je formulovaná v nasledujúcej *hypotéze*:

H1: *Existuje príčinná súvislosť medzi intenzitou subjektívneho prežívania práce manažéra a predikciou vzniku syndrómu vyhorenia.*

Dedukcia z H1:

Ako uvádza Hančovská (2009, s. 67), „*Prežívanie stresových situácií sa viaže najčastejšie k rodinnému, pracovnému a školskému prostrediu. Podľa výsledkov sa však ukazuje, že pracovné prostredie predstavuje významný zdroj vzniku a prežívania stresových situácií ... čo môže vyústiť do syndrómu vyhorenia*“. Obdobné konštatovanie nachádzame aj u Křivohlavého (1994; In Andrášiová, 2006; In Newman, 2015, s. 139), ktorý uvádza, že „*Ak človek zostáva dlhodobejšie pod pôsobením stresu, prípadne dlhodobo prežíva stres, môžeme ... hovoriť aj o nepomere medzi stresormi (faktormi, ktoré človeka zaťažujú) a salutormi (možnosťami, ako náročnú situáciu riešiť) v neprospech stresorov. Ak teda záťaž podstatne a dlhodobo prevyšuje nad salutormi, stres prechádza do nadlimitnej stresovej situácie (distresu), v dôsledku ktorej sa môže rozvinúť syndróm vyhorenia*“.

2 METODIKA PRIESKUMU

V prieskume boli použité tieto metódy:

1. Literárne metódy

Táto skupina metód zahŕňa *štúdium relevantnej odbornej literatúry* (knihy, monografie, štúdie, zborníky, periodiká, elektronické médiá)

2. Exploratívne metódy

Základnom prieskumu je využívanie exploratívnych metód. Primárnou exploratívnou metódou, ktorú sme využili v prieskume, bol dotazník ako kvantitatívny empirický nástroj. Dotazník predstavuje výskumný (resp. prieskumný), vývojový a vyhodnocovací (najmä diagnostický) nástroj na hromadné a pomerne rýchle zisťovanie informácií. Vzhľadom na aktuálne protipandemické opatrenia, súvisiace s ochorením COVID-19, tiež z dôvodu hospodárnosti prieskumu, najmä však z dôvodu predpokladu časovej a pracovnej zaneprázdnenosti oslovených respondentov (manažérov), sme zvolili metódu internetového dotazovania formou online dotazníka, vytvoreného v platforme Google Forms.

3. Evalvačné metódy

Matematicko-štatistické metódy umožňujú presnú kvantifikáciu výsledkov prieskumu. Ako evalvačný nástroj sme využili metódu kvantifikácie a grafického vyjadrenia hodnôt, čo predstavuje najstabilnejšiu metódu jednoduchej deskriptívnej štatistiky.

3 VZORKA PRIESKUMU

Základným súborom boli manažéri, pracujúci na rôznych úrovniach a pozíciách v manažmente, ako i rôznych profesijných odvetviach v Slovenskej i Českej republike. Zo základného súboru sme náhodným (randomizovaným) výberom vytvorili výberový súbor, ktorý tvorilo 260 respondentov (manažérov na rôznych manažérskych pozíciách) z oblasti obchodu, služieb, školstva, ekonomiky a financií, kultúry a umenia, IT sektora, priemyslu a výroby, reklamy a marketingu, zdravotníctva, športu, miestnych samospráv a mimovládnych organizácií.

4 KVANTITATÍVNA A KVALITATÍVNA ANALÝZA VÝSLEDKOV PRIESKUMU

Na verifikáciu hypotézy H1 (pozri časť 1) sme využili štandardizovaný dotazník (podľa Rush, M., D., 2003. *Syndrom vyhoření*. 1. vyd. Praha: Návrat domú, 2003. 132 s. ISBN 80-7255-074-8.) v online verzii na báze Likertovej škály. „*Likertova škála patrí medzi najpoužívanejšie škály v kvantitatívnom výskume. [...] Používa sa na meranie názorov a postojov ľudí. [...] Na rozdiel od bipolárnej škály, v škále Likertovho typu vždy uvádzame výrok alebo tvrdenie, pričom úlohou participanta je vyjadriť mieru súhlasu s daným výrokom/tvrdením*“ (Tomšík, 2017, s. 75-76).

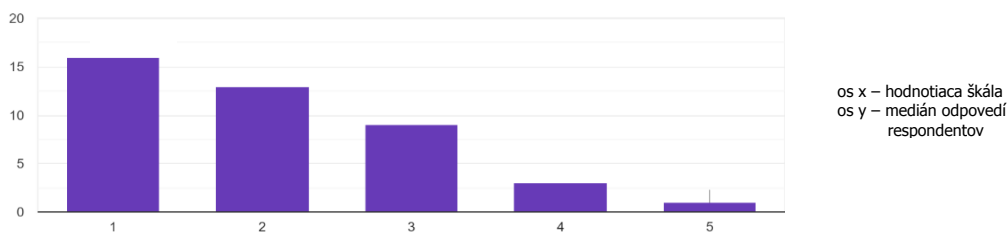
V rámci dotazníkového prieskumu, realizovaného v mesiaci január 2022, sme oslovili celkovo 260 respondentov, pričom z daného počtu bolo vyplnených 202 dotazníkov. Návratnosť (response rate) predstavuje pomerne vysoké percento (77,69 percent), pričom napr., ako uvádza Bačíková a Janovská (2018, s. 79), „...50% návratnosť sa považuje za veľmi dobrú“.

Administrovaný dotazník bol zameraný na symptómy vyhozenia. Úlohou respondentov bolo ohodnotiť každé z prezentovaných tvrdení číslom od 1 do 5 podľa toho, nakoľko sa s ním stotožňujú. Hodnotenie „1“ znamená *rozhodne nie*, „5“ znamená *jasné áno*. Pri zvažovaní svojich odpovedí mali respondenti vziať do úvahy obdobie posledných šiestich mesiacov.

V nasledujúcom obsahu prezentujeme kvantitatívno-kvalitatívnu analýzu vybraných dotazníkových položiek.

Obsahom prvej z vecných položiek dotazníka bolo tvrdenie zamerané na subjektívne hodnotenie pracovných výsledkov vo vzťahu k intenzite pracovného výkonu (pozri Graf 1).

Položka 1: Zdá sa mi, že čím viac pracujem, tým sú moje výsledky horšie

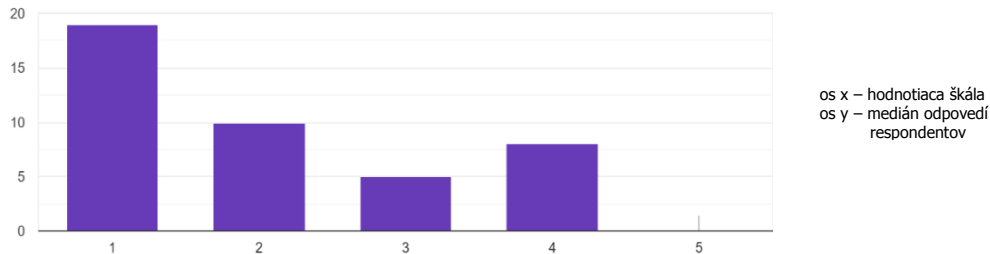
Graf 1: Výsledky práce verzus intenzita pracovného výkonu

Zdroj: vlastné spracovanie

Výsledky hodnotenia respondentov dokumentujú, ako vidno, zostupnú škálu odpovedí. Za optimistické tu možno považovať, že väčšina respondentov (viac ako 38 percent) označila odpoveď „rozhodne nie“, na druhej strane však zaznamenávame pomerne výrazné odpovede aj v ďalších položkách škály. Z uvedeného je zrejmé, že oslovení respondenti vo väčšine nemajú pocit, že čím viac pracujú, tým sú ich výsledky horšie.

Druhou položkou dotazníka bolo tvrdenie, smerujúce k chuti chodiť do práce (pozri Graf 2).

Položka 2: Desí ma predstava, že musím chodiť každý deň do práce

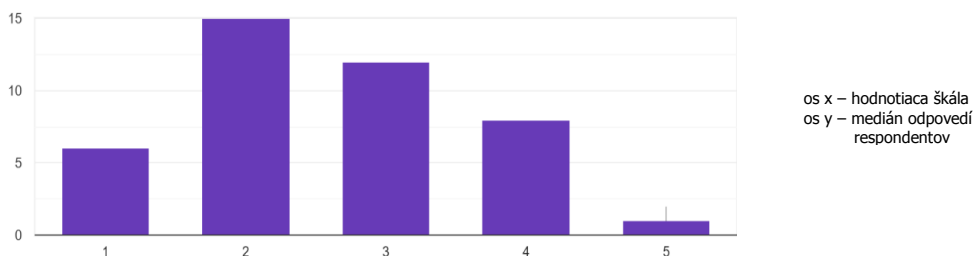
Graf 2: Chuť chodiť do práce

Zdroj: vlastné spracovanie

Z výsledkov hodnotenia respondentov vyplýva, že sú dostatočne vnútorne motivovaní chodiť do práce. Takmer 50 percent respondentov označilo, v tomto prípade, odpoveď „rozhodne nie“, čo je, podobne ako pri hodnotení predchádzajúceho tvrdenia, potešiteľné. Na druhej strane však až pätina respondentov ohodnotila tvrdenie hodnotením 4, t. j. „áno“ (percentuálne podobne k hodnoteniu 2, t. j. „nie“), čo poukazuje na skutočnosť, že niekoľko z oslovených manažérov pociťuje nechut' chodiť každý deň do práce. Bolo by nepochybne zaujímavé zistiť, aké cenzové položky sa k týmto respondentom viažu (máme na mysli ich vek, pohlavie, profesijné odvetvie a pod.). Nikto z respondentov nepociťuje absolútnu nechut' chodiť každý deň do práce.

Treťou z vecných položiek dotazníka bolo zisťovanie intenzity negatívneho vnímania objektívnej skutočnosti respondentmi (pozri Graf 3).

Položka 3: Rozčul'ujú ma veci, ktoré mi predtým nevadili.

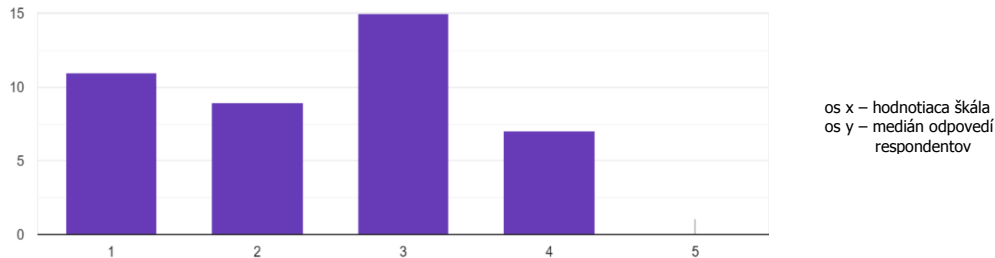
Graf 3: Intenzita negatívneho vnímania objektívnej skutočnosti

Zdroj: vlastné spracovanie

Podobne ako pri hodnotení predchádzajúceho tvrdenia, i tu sa väčšina respondentov (viac než 35 percent) vyjadrila v zmysle, že sa zbytočne nerozčul'ujú. Pomerne vysoké percento (takmer 30 percent) respondentov však uviedlo svoje hodnotenia v tzv. strednej hodnote na stupnici, čo vyjadruje nerozhodnosť respondenta [*„Typickým pre tento druh škály je, že stredná hodnota na stupnici vždy vyjadruje nerozhodnosť“* (Tomšík, 2017, s. 76)]. 19 percent respondentov (čo je tiež pomerne vysoké percento vzhľadom na veľkosť vzorky) pociťuje negatívnu zmenu vnímania objektívnej skutočnosti, dokonca jeden z respondentov ohodnotil prezentované tvrdenie hodnotením 5, t. j. „jasné áno“. Podobne ako tomu bolo pri predchádzajúcich tvrdeniach, aj tu by bolo istotne zaujímavé zistiť, o akých respondentov ide, resp. na akých manažérskych pozíciách a v akom odvetní pôsobia.

Ďalšou položkou vo vecnom penze položiek bolo pomerne zaujímavé zisťovania toho, či sa respondenti stránia ľudí (alebo sa strániť začínajú) (pozri Graf 4).

Položka 4: Zisťujem, že sa čoraz viac stráním ľudí.

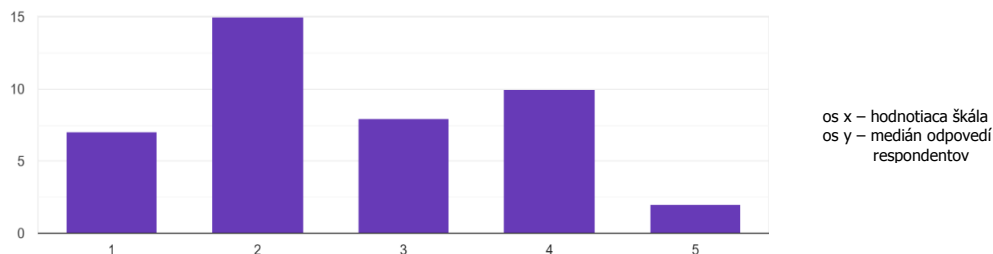
Graf 4: Stránie sa ľudí

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri hodnotení tejto položky dotazníka sme zaznamenali väčšinu hodnotení v strednej hodnote na stupnici, čo, ako sme už uviedli pri predchádzajúcej položke, poukazuje na nerozhodnosť respondentov. Uvedomujeme si, že ide o pomerne sugestívne tvrdenie a pravdepodobne z toho pramení i nerozhodnosť respondentov. Stránie sa ľudí je však jedným zo štandardných symptómov syndrómu vyhorenia (príp. smerovania k nemu), a teda jeho zaradenie v dotazníku považujeme za nevyhnutné a legitímne (nakoniec, ide o štandardizovaný dotazník). Pomerne veľká skupina respondentov hodnotila tvrdenie hodnotením 1 alebo 2, t. j. „rozhodne nie“ alebo „nie“, čo považujeme za optimistické. Nikto z respondentov nehodnotil prezentované tvrdenie hodnotením 5, t. j. „jasné áno“, čo je takisto potešiteľné.

Ďalšou z vecných položiek dotazníka sme sa snažili zistiť, ako oslovení respondenti vnímajú možné subjektívne negatívne prežívanie situácií v podobe jednej z temperamentových vlastností osobnosti, t. j. vznetlivosť (pozri Graf 5).

Položka 5: Pripadá mi, že som vznetlivejší/ia.

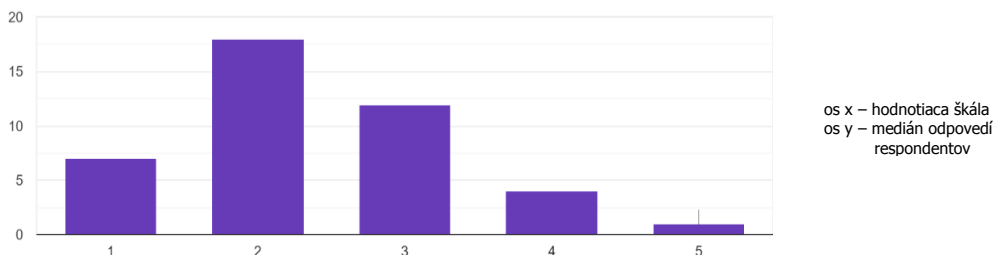
Graf 5: Temperamentové vlastnosti osobnosti – vznetlivosť

Zdroj: vlastné spracovanie

Hodnotenia respondentov sme, pri tomto tvrdení, zaznamenali v intervale celej škály hodnotení. Z výsledkov však vyplýva, že väčšina z oslovených (t. j. viac než 35 percent) nevnímajú, v kontexte svojich temperamentových vlastností, zvýšenú mieru nervozity, prchkosti a vznetlivosti. V kontexte veľkosti vzorky však takmer 24 percent opýtaných hodnotilo toto tvrdenie hodnotením 4, t. j. „áno“ a takmer 5 percent hodnotením 5, t. j. „jasné áno“. Aj v tomto prípade stoja za zamyslenie dôvody väčšej vznetlivosti u týchto respondentov a nepochybne by bolo zaujímavé (zo psychologické hľadiska) zistiť, čo je príčinou takéhoto vnímania subjektívneho prežívania. Samozrejme, jedným z dôvodov môže byť aj pracovný výkon, ktorý sa, v manažérskej praxi, nezaobíde bez časového či iného tlaku. Súvislosť tu vidíme aj v konštatovaní, ktoré uvádzame v dedukcii z H1.

V šiestej vecnej pološke dotazníka išlo o tvrdenie, zamerané na zisťovanie sústredenosti respondentov a potenciálnu mieru jej zníženia. Ako totiž uvádza Křivohlavý (2001; In Lukáčová, Žiaková, 2018, s. 13), „*medzi subjektívne príznaky psychického vyhorenia patrí najmä mimoriadne veľká únava, znížená sebaúcta a sebahodnotenie vyplývajúce zo subjektívnych pocitov zníženej profesionálnej kompetencie, teda schopnosti a spôsobilosti niečo urobiť, ďalej sem patria poruchy koncentrácie (schopnosti sústrediť sa), ...*“ (pozri Graf 6).

Položka 6: Horšie sa mi sústredí.

Graf 6: Hodnotenie sústredenosti

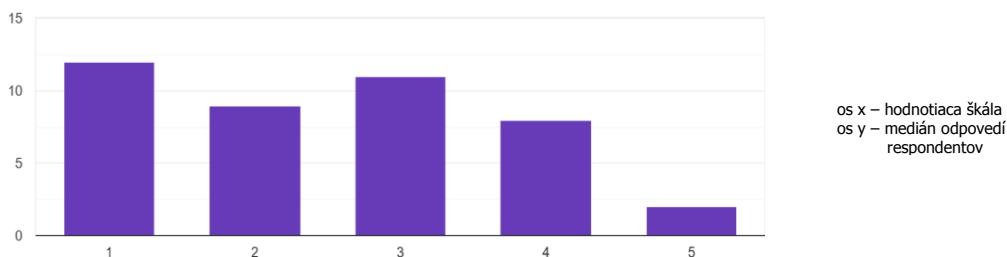
Zdroj: vlastné spracovanie

Podobne ako pri hodnotení v predchádzajúcom tvrdení, i tu prevažujú hodnotenia, ktoré nepoukazujú na zníženú mieru sústredenosti respondentov (hodnotenie 2, t. j. „nie“ označilo takmer 43 percent opýtaných). Druhým najčastejším hodnotením boli hodnotenia umiestnené v strede škály (takmer 29 percent), čo ukazuje na pomerne častú mieru nerozhodnosti respondentov. Takmer 10 percent dotazovaných hodnotilo dané tvrdenie hodnotením 4, t. j. „áno“, z čoho opäť môžeme dedukovať úvahu o možných príčinách zníženej miery sústredenosti niektorých respondentov.

Siedma z vecných položiek dotazníka bola zameraná na zisťovanie príčin tzv. atypickej depresie ako jedného zo symptómov syndrómu vyhorenia. Ako totiž uvádza Angst, et al. (2006; In Moťovský, 2011, s. 139), „*spomedzi piatich atypických depresívnych symptómov podľa DSM-IV (hyperorexia/hyperfágia, hypersomnia, excesívna fyzická únava/„leaden paralysis“, hypersenzitivita na interpersonálne odmietanie, odkloniteľnosť nálady) syndróm, tzv. „Triadic concept of Atypical Depression“ (TAD) tvorený hyperorexiou, hypersomniou a excesívnou fyzickou únavou. Autori uvádzajú, že prítomnosť 2 symptómov z troch uvedených („TAD 2/3“) je dostačujúca pre diagnózu atypickej depresie*“.

Tvrdenie je teda zamerané na tzv. poruchy spánku (pozri Graf 7)

Položka 7: Stále častejšie sa mi opakuje situácia, že sa mi nechce vstať z postele.

Graf 7: Miera pohodlnosti

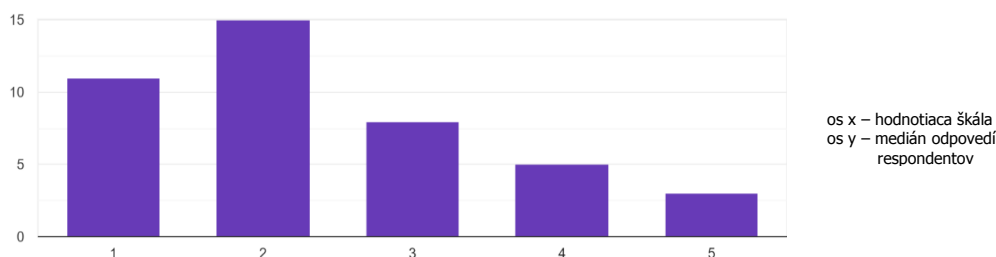
Zdroj: vlastné spracovanie

Z hľadiska evalvácie hodnotení respondentov možno konštatovať pomerne vyrovnanú percentuálnu úroveň u respondentov pri hodnoteniach 1 a 3, t. j. „rozhodne nie“ (takmer 29 percent) a „neviem“ (viac než 26 percent), ako aj pri hodnoteniach 2 a 4, t. j.

„nie“ (viac než 21 percent) a „áno“ (19 percent). Pokiaľ by sme hodnotenia respondentov generalizovali (vzhľadom na veľkosť vzorky), môžeme hovoriť o signifikantne vyrovnaných hodnoteniach na škále, a to v intervale hodnotení 1 až 4. Z uvedeného dedukujeme, že príčinou zhoršeného ranného vstávania nemusí byť práve únava spôsobená vysokou intenzitou pracovného výkonu či stresu, ale skôr obyčajná ľudská pohodlnosť. Samozrejme, aj v tomto prípade by bolo možné uvažovať o hlbšom zisťovaní skutočných psychologických príčin, ktoré by, potenciálne, mohli súvisieť s prácou manažéra.

Neschopnosť a neochota riskovať je, podľa Rusha (2004; In Grenčíková, Grenčík, 2010), vonkajším symptómom syndrómu vyhorenia. Ako autor (tamže, s. 28) konštatuje, „v stave vyhorenia začínajú (ľudia, pozn. autora) mať obavy z možného rizika, strácajú súťaživého ducha a utekajú pred problémami“. Ďalšie z tvrdení, obsiahnutých v dotazníku, bolo zamerané práve na túto schopnosť a ohotu – schopnosť a ohotu riskovať (pozri Graf 8).

Položka 8: Je pre mňa náročnejšie riskovať.

Graf 8: Schopnosť a ohotu riskovať
Zdroj: vlastné spracovanie

Z prezentovaných hodnotení respondentov je zjavné, že väčšina (takmer 36 percent) hodnotí tvrdenie hodnotením 2, t. j. „nie“, príp. hodnotením 1, t. j. „rozhodne nie“ (viac než 26 percent). Oslovení respondenti sú teda, vo väčšine, schopní riskovať, majú dôveru v seba a svoje schopnosti. Prezentované tvrdenie reflektuje obsah niektorých relevantných, v odbornej literatúre prezentovaných informácií, ktoré práve zníženú mieru schopnosti riskovať chápe ako jeden z príznakov syndrómu vyhorenia. Ako totiž uvádza Nosková a Pavúrová (2020, s. 23), „Človek postihnutý syndrómom vyhorenia sa bráni akýmkoľvek inováciám. Považuje za zbytočné robiť veci iným spôsobom ako doposiaľ. Predtým, ako sa človek dostane do štádia vyhorenia, existujú varovné príznaky, ktoré ho upozorňujú na to, že je potrebné konať. K týmto varovným príznakom patrí neustála únava, ktorá človeka sprevádza, aj keď sa človek dobre vyspí a je veľmi rýchlo unavený, vyčerpaný. Má pocit, že nezvláda svoje úlohy a dostáva sa do štádia, keď nepozera na dôsledky svojho konania. Zvyšuje sa u neho miera riskovania, a tým aj vyššia miera neúspechov“. Závisí zrejme od okolností, ktoré pri schopnosti a ochote riskovať v manažérskej praxi budeme brať do úvahy.

ZÁVER

Z hľadiska výskytu syndrómu vyhorenia predstavujú manažéri (najmä tí vrcholoví) jednu z najviac ohrozených profesijných skupín. Denne sú vystavení pôsobeniu rôznych výkonovo i emočne náročných situácií. Nedostatočná adaptácia a prílišné zaoberanie sa takýmito situáciami prispievajú k vzniku syndrómu vyhorenia. Výrazný podiel zohrávajú aj stresory pracovného prostredia, charakter práce a konkrétne pracovné podmienky.

Na základe prezentovaných výsledkov, ich analýzy a evalvácie pomocou jednoduchej deskriptívnej štatistiky možno konštatovať, že nedošlo k potvrdeniu stanovenej hypotézy, čo usudzujeme z hodnotení respondentov prieskumu. Nevylučujeme však, že realizáciou tzv.

replikovaného prieskumu na odlišnej (príp. väčšej a reprezentatívnejšej) vzorke respondentov by boli výsledky iné, a teda že by sa nami stanovená hypotéza potvrdila.

LITERATÚRA

- ANDRÁŠIOVÁ, M., 2006. Syndróm vyhorenia v lekárskej praxi, možnosti jeho zvládania a prevencie. In *Via practica*. roč. 3, č.3, 12/2006, s. 559 - 561. ISSN 1136-4790.
- BACÍKOVÁ, M. – JANOVSKÁ, A., 2018. *Základy metodológie pedagogicko-psychologického výskumu. Sprievodca pre študentov učiteľstva*. 1. vyd. Košice: UPJŠ, 2018. ISBN 978-80-8152-695-4.
- GREŇČÍKOVÁ, A. – GREŇČÍK, M., 2010. *Zdravie ako základný predpoklad rozvoja ľudského potenciálu. Zborník príspevkov z medzinárodného seminára. 21. – 22. január 2010, Podhájska*. 1. vyd. Trnava: Fakulta zdravotníctva Trnavskej univerzity v Trnave, 2010. 170 s. ISBN 978-80-970277-1-1.
- HARTL, P. – HARTLOVÁ, H., 2009. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 776 s. ISBN 978-80-7367-569-1.
- HANČOVSKÁ, E., 2009. Osobnosť manažéra a zvládanie náročných situácií v manažmente. In *Sociálne a politické analýzy*, 2009, 3, 1, s.49-72. ISSN 1337-5555.
- LUKÁČOVÁ, L. – ŽIAKOVÁ, E., 2018. *Rizikové a preventívne faktory syndrómu vyhorenia v pomáhajúcich profesiách*. 1. vyd. Košice: UPJŠ, Katedra sociálnej práce, 2018. 89 s. ISBN 978-80-8152-634-3.
- MOŤOVSKÝ, B., 2011. Atypická depresia. In *Psychiatria pre prax*; 2011; 12(4): 138–140. ISSN 1335-9584.
- NEWMAN, D., 2015. Syndróm vyhorenia u súčasných manažérov. [online]. In *Psychological capital identification in employers' expectations on career skills among graduates. Zborník z konferencie*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2015. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2015. [cit. 2021-04]. ISBN 978-80-87952-12-2. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/330225482_Syndrom_vyhorenia_u_sucasnych_manazerov>.
- NOSKOVÁ, I. – PAVÚROVÁ, E., 2020. *Sebariadenie a manažérska etika 1*. 1. vyd. Bratislava: MPC, 2020. 61 s. ISBN 978-80-565-1455-9.
- RUSH, M., D., 2003. *Syndrom vyhoření*. 1. vyd. Praha: Návrat domú, 2003. 132 s. ISBN 80-7255-074-8.
- TOMŠÍK, R., 2017. *Kvantitatívny výskum v pedagogických vedách*. 1. vyd. Nitra: PF UKF v Nitre, 2017. 508 s. ISBN 978-80-558-1206-9.

INFORMÁCIE O AUTOROVI

PhDr. PaedDr. Michal Pankevič, PhD., BBA
Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky
Pedagogická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok
e-mail: michal.pankevic@ku.sk

ZMENA PODNIKATEĽSKÉHO PROSTREDIA V TALIANSKU, INDIÍ A V SLOVENSKEJ REPUBLIKE VPLYVOM PANDÉMIE COVID-19

CHANGE IN BUSINESS ENVIRONMENT IN ITALY, INDIA AND SLOVAK REPUBLIC CAUSED BY COVID-19 PANDEMIC

Mária DOLNÁ

ABSTRAKT

Každá kríza, či už prírodná, teroristická, alebo technická má dopad na ekonomické aspekty a tak i prežívanie podnikov, pandemická kríza o to viac, že jej trvanie a priebeh má mnoho nejasných premenných. Je preto nanajvýš zaujímavé zhodnotiť dopad COVID-19 na podnikateľské prostredie v krajinách s odlišnou predkrízovou ekonomickou situáciou i odlišným priebehom pandemických etáp v oblasti načasovania a intenzity. Cieľom príspevku je preto zhodnotiť dopad pandémie na podnikateľské prostredie v Taliansku, Indii a v Slovenskej republike so zameraním sa na Index ekonomickej slobody s ohľadom na priebeh pandémie. Výsledky naznačujú, že zhoršenie skóre pre Index ekonomickej slobody je viditeľné najmä v oblastiach vlastníckych práv a vládnej integrity, pre Taliansko je viditeľný pokles i v oblasti sloboda podnikania. Bude zaujímavé i prínosné sledovať hodnotenie podnikateľského prostredia i v najbližších rokoch vzhľadom k ďalekosiahlym a dlhodobým efektom koronakrízy.

Kľúčové slová: pozitivita, ekonomická kríza, pandémie, Index ekonomickej slobody

ABSTRACT

Every crisis, whether natural, terrorist or technical, has an impact on economic aspects and thus on the survival of businesses, the pandemic crisis much more as its duration and continuance have many unclear variables. It is therefore extremely interesting to evaluate the impact COVID-19 on the business environment in countries with different pre-crisis economic situations and different pandemic process in terms of timing and intensity. The aim of the paper is therefore to evaluate the impact of the pandemic on the business environment in Italy, India and Slovak republic, focusing on the Index of Economic Freedom with regard to the continuance of the pandemic. The results show that the decrease of the score for the Economic Freedom Index is visible especially in the areas of property rights and government integrity, for Italy a decrease is also visible in the area of business freedom. However, it will be extremely interesting and beneficial to follow the assessment of the business environment in the coming years due to the far-reaching and long-term effects of the coronary crisis.

Key words: new cases, economic crisis, pandemic, Index of economic freedom

JEL KLASIFIKÁCIA: M2, F4

ÚVOD

Pre každú krajinu sveta bol a je COVID-19 katastrofou bezprecedentných rozmerov. K 1.2. 2022 sa COVID-19 rozšíril do 223 krajín sveta s takmer 400 miliónmi potvrdených prípadov a 5 miliónmi úmrtí. Negatívny dopad umocňuje prepojenosť a vzájomná závislosť štátov, ako i veľa neistoty ohľadom charakteru COVID-19 – jeho prenosu, jeho inkubačnej doby a možnosti liečby. Protipandemické opatrenia viedli k rozsiahlemu hospodárskemu kolapsu s vplyvom na výrobu a zamestnanosť a dopadom na všetky odvetvia v dôsledku prudkého poklesu spotreby. Prepuknutie nového typu koronavírusu sa na jednej strane spája so znižovaním rastu. Na druhej strane je pre pandémiu príznačná relatívne vysoká miera neistoty a rizika, ktorá vychádza primárne z vývoja epidemiologickej situácie, s ktorou súvisí aj ekonomická aktivita podnikateľských subjektov. Každý meraný aspekt ekonomickej slobody má významný vplyv na ekonomický rast a prosperitu a práve preto je najmä v krízach nevyhnutné skúmať podnikateľské prostredie.

1 DOPAD PANDEMICKÝCH OPATRENÍ NA PODNIKATEĽSKÉ PROSTREDIE

S cieľom obmedziť šírenie vírusu boli v mnohých krajinách zavedené opatrenia v oblasti verejného zdravia. Aj keď podniky nie sú krízou priamo zasiahnuté, nepriaznivý vplyv kríz sa pretavuje do narušenia dodávateľského reťazca (Prasad, Su, Altay, Tata, 2015). Vonkajšia kríza môže mať priame alebo nepriame účinky vedúce k zvýšeniu výrobných nákladov alebo dokonca k prerušeniu činnosti. Podľa Harara a Keepa (2021) môžeme identifikovať dva nasledujúce spôsoby vplyvu koronakrízy na podniky: na jednej strane vplyv na podnikanie a zamestnancov, alebo vplyv na výdavky v ekonomike. **Dopad na strane ponuky** ďalej diferencujeme na:

- a) **Narušenie dodávateľského reťazca** – globalizovaná a zložitá povaha dodávateľských reťazcov niektorých podnikov priniesla pre niektoré z nich ťažkosti so zásobovaním potrebnými dielmi (napríklad výrobcovia automobilov) z dôvodu zatvorenia väčšiny závodov na výrobu komponentov pre automobily v Európe (Jolly, 2020). Podľa Medzinárodnej asociácie pre zmluvné a obchodné riadenie (IACCM) 59 % (BDO, 2020) organizácií zažíva mierne alebo vážne narušenie dodávateľského reťazca a schopnosti plniť svoje objednávky. Vlády na celom svete navyše ovplyvňujú dodávateľský reťazec implementáciou celého radu opatrení na boj proti pandémii napríklad uzatváraním hraníc, blokovaním pohybu populácie a podporou práce z domu, ak je to možné. To má zásadný vplyv na schopnosť presunúť suroviny, komponenty a hotové výrobky tam, kde vyvstáva potreba.
- b) **Ochorenie zamestnancov** – veľa pracovníkov si vzalo pracovné voľno z dôvodu nakazenia sa COVID-19, ktorý obmedzil pracovnú silu na pracovisku. Nakoľko je COVID-19 infekčné ochorenie, má teda vplyv na zdravie a bezpečnosť (BDO, 2020).
- c) **Zatváranie škôl** – vynútené zatváranie škôl pre väčšinu žiakov znamenalo, že mnohým rodičom pribudli ďalšie povinnosti v podobe starostlivosti o deti, čo malo za následok nižšiu produktivitu.
- d) **Zatváranie prevádzok** – v dôsledku bezprecedentných vládnych nariadení, alebo z vlastnej iniciatívy.

Harar a Keep (2020) zdôrazňujú druhý dôležitý kanál sprostredkujúci dopad na podnikateľské prostredie: **vplyv na výdavky v ekonomike**, teda na stranu dopytu dramatická a náhla strata dopytu a pokles výnosov výrazne ovplyvňuje schopnosť podnikov fungovať a spôsobuje vážny nedostatok likvidity. Spotrebiteľia ďalej pociťujú stratu príjmu, strach z nákazy a zvýšenú neistotu, ktorá zase znižuje výdavky na spotrebu (Zeidy, 2020). Pandémia ovplyvnila dopyt po tovaroch a službách v ekonomike: po prvé, v odvetviach cestovného ruchu a turizmu, tieto odvetvia naďalej ostávajú jedným z najviac postihnutých sektorov hospodárstva. Ľudia navyše dobrovoľne alebo z dôvodu vládnych opatrení

obmedzili svoj pohyby i výdavky. Mnoho podnikateľov zaznamenalo pokles príjmov, na druhej strane náklady ostávajú fixné: nájomné a mzdy zamestnancov. Pokiaľ ide o to, ako dlho trvá potrvá kríza, existuje veľká neistota. Samotná neistota ovplyvňuje i dôveru a správanie spotrebiteľov a podnikateľov. Spotrebiteľia majú tendenciu byť pri výdavkoch opatrnejší, pravdepodobne kvôli obavám z vírusu, alebo kvôli finančným tlakom z dôvodu možnej straty zamestnania. Následne podniky môžu kvôli neistému ekonomickému výhľadu znížiť svoje plánované investície. Spotrebiteľské a podnikateľské správanie bude i naďalej zohrávať veľkú rolu v zotavovaní ekonomiky (Harar, Keep, 2021).

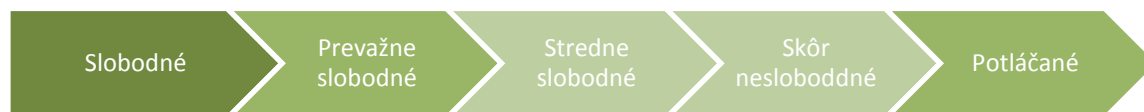
Podľa Medzinárodnej organizácie práce práce (ILO) sa úplné alebo čiastočné lockdowny dotkli takmer 2.7 miliardy pracovníkov na celom svete (asi 81 % z 3.3 miliardy svetovej pracovnej sily). Správa podľa ILO uvádza, že medzi najviac ohrozené hospodárske sektory patria ubytovacie a stravovacie služby, výroba, veľkoobchod a maloobchod, nehnuteľnosti a obchodné činnosti – odvetvia často náročné na pracovnú silu. Výsledkom je, že 1.25 miliardy pracovníkov na celom svete (38 % z celkového počtu) čelí drastickému skráteniu pracovného času, znižovaniu miezd a prepúšťaniu (ILO, 2020). Situácia je obzvlášť vážna v sektoroch súvisiacich s pohostinstvom a cestovným ruchom vrátane leteckých spoločností, výletných spoločností, kasín a hotelov, ktoré čelia zníženiu obchodnej činnosti o viac ako 90 % (Fernandes, 2020). Podniky, ktorých činnosť je založená na sociálnych interakciách, ako je zábava a cestovný ruch, vážne trpia a milióny ľudí prišli o prácu. Prepúšťanie, pokles osobných príjmov a zvýšená neistota spôsobili, že ľudia míňali menej, čo vyvolalo ďalšie zatváranie podnikov a stratu pracovných miest (Ghosh, 2020).

2 CIEĽ A METODOLÓGIA

Už v druhej polovici minulého roka sa prehĺbil negatívny pohľad podnikateľov na kvalitu podnikateľského prostredia na Slovensku. Práve pandémie koronavírusu môže za výrazné zvýšenie nespokojnosti podnikateľov. (PAS, 2021) Podniky sa musia doslova orientovať vo finančných a prevádzkových výzvach koronavírusu a zároveň rýchlo riešiť potreby svojich zamestnancov, zákazníkov i obchodných partnerov.

Aj napriek tomu, že z dôvodu stále pretrvávajúcej pandémie nie je možné konštatovania o dopade koronakrízy na jednotlivé aspekty stavu podnikateľského prostredia uzavrieť, zaujíma nás, ako podnikatelia už v súčasnosti vnímajú a hodnotia dôsledky zavedených opatrení na ekonomickú aktivitu. Isté je, že pandémie koronavírusu už doteraz výrazne zasiahla do podnikateľského prostredia. Naším cieľom bolo preto zhodnotiť dopad skorých etáp pandémie na podnikateľské prostredie vo vybraných krajinách, ktoré sa líšia zavádzaním pandemických opatrení vzhľadom na priebeh pandemickej situácie. Na základe analýzy, syntézy a komparácie sekundárnych údajov Indexu ekonomickej slobody sme sa snažili zistiť rozdiely v dopadoch pandemických opatrení v jednotlivých aspektoch tohto indexu.

Index ekonomickej slobody, vytvorený Heritage Foundation, ako jeden z indexov hovorí o kvalite podnikateľského prostredia. Index meria 12 špecifických zložiek ekonomickej slobody, z ktorých každá je hodnotená na stupnici od 0 do 100. Skóre v týchto 12 komponentoch ekonomickej slobody, ktoré sú vypočítané z množstva čiastkových premenných sú následne spriemerované majú rovnakú váhu, aby sa vytvorilo celkové skóre ekonomickej slobody pre každú ekonomiku. Avšak Index ekonomickej slobody je zatiaľ jediný, ktorý v správe z roku 2021 hodnotí podnikateľské prostredie za rok 2020 a tým zohľadňuje včasné štádia koronakrízy.

Obrázok 1: Index ekonomickej slobody – klasifikácia krajín podľa dosiahnutého celkového skóre

Zdroj: *The Heritage Foundation, 2021.*

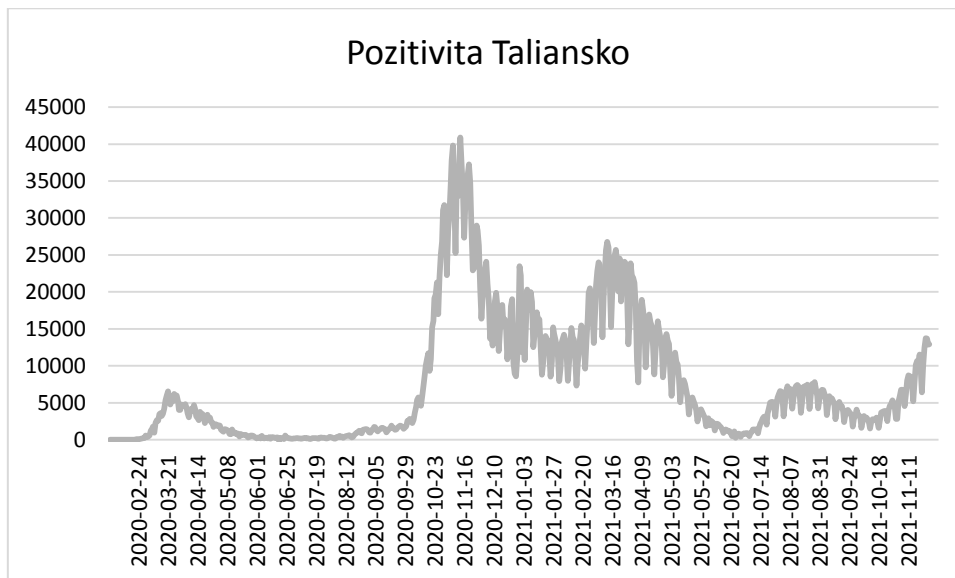
Aby sme zachovali kontinuitu a poukázali na poradie vybraných krajín pred pandémiou COVID-19, najskôr sme prezentovali vybrané makroekonomické ukazovatele týchto krajín a ich umiestnenie v rebríčku Indexu ekonomickej slobody (IEF) za rok 2019. Následne prezentujeme skóre za roky 1995-2020, kde nás zaujíma zmena v roku 2020 oproti predchádzajúcim rokom a konkrétne oblasti

Splnenie cieľa predpokladalo výber krajín. Na základe odlišnej intenzity a načasovania jednotlivých vln, ktoré zasiahli jednotlivé ekonomiky a následné aj prislúchajúcich pandemických opatrení, čo významne ovplyvnilo podnikateľské prostredie, bolo zvolené Taliansko, India a nakoniec Slovensko. Tieto krajiny uvádzame v takomto poradí vzhľadom na presun intenzívnych pandemických vln charakteristických vysokou pozitivitou a úmrtnosťou. Pre vytvorenie celistvého obrazu o problematike vybrané krajiny stručne charakterizujeme.

2.1 Taliansko

Taliansko je jednou z najviac postihnutých európskych krajín pandémiou COVID-19. Po vzniku ochorenia v decembri 2019 vo Wu-chane v Číne sa vírus čoskoro rozšíril do severného Talianska, kde bol vo februári 2020 hlásený prvý prípad, čo znamenalo začiatok rýchleho šírenia covid-19 po celej krajine (Gatto a kol., 2020).

V záujme kontroly šírenia infekcie a ochrany národného zdravia zaviedla talianska vláda sériu sociálnych opatrení. Dňa 4. marca 2020 boli zatvorené zariadenia základného a stredného vzdelávania a 10. marca 2020 nasledoval celoštátny lockdown, na základe ktorého mohli občania vyjsť zo svojich domovov len za prácou, ak to považujú za nevyhnutné, a zaobstarat' si veci základných potrieb. Hoci celé Taliansko bolo touto pandémiou vážne zasiahnuté, provincie nachádzajúce sa v jeho strednom a severnom makroregióne zaznamenali nepomerne vyššiu pozitivitu a úmrtnosť ako ich južné náprotivky (Odone a kol., 2020).

Graf 1: Počet nových prípadov COVID-19 v Taliansku
Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Our World in Data, 2021.

Talianska ekonomika čelila jednej z najtemnejších etáp v modernej histórii. V apríli 2020 sa kvôli lockdownu počet príchodov do turistických ubytovacích zariadení v porovnaní s predošlým rokom znížil o 99 %, predaj áut klesol o 98 %, medziročne maloobchodné tržby klesli o 29 %, priemyselná produkcia o 47 % a stavebná produkcia o 68 %. Od druhej polovice roka 2020 došlo k čiastočnému oživeniu, obchody a reštaurácie sa opäť otvorili a obyvatelia mohli opäť míňať. Okrem toho, od 3. júna krajina opäť vítala zahraničných turistov z EÚ, Schengenu a Spojeného kráľovstva (Wijffelaars, 2020). Prvá vlna v Taliansku sa vyznačovala nízkym počtom prípadov a úmrtí, kým sa koncom októbra nezačala druhá vlna (WHO, 2021). Do 15. decembra 2020 bolo diagnostikovaných viac ako 1 500 000 ľudí a viac ako 60 000 na ňu zomrelo (Mateo-Urdiales, 2021).

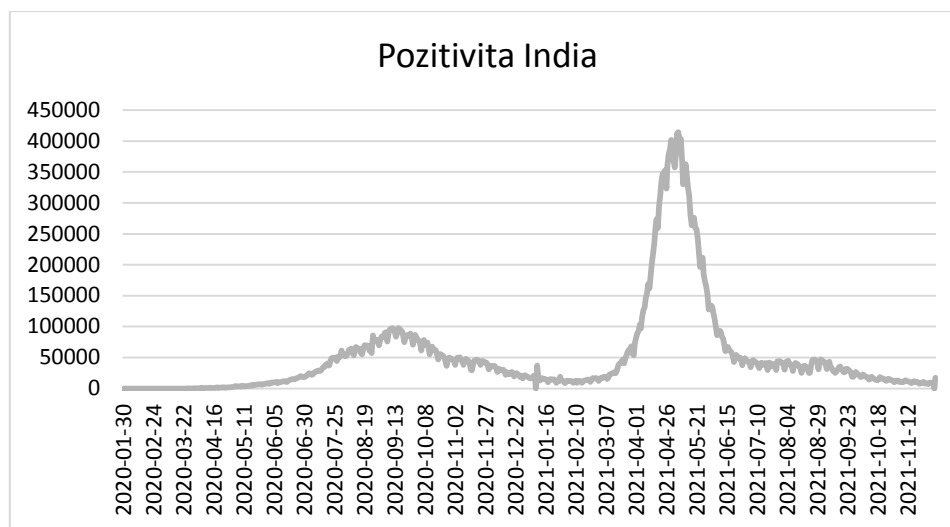
2.2 India

Prvá úmrtnosť na COVID-19 v krajine bola zaznamenaná 12. marca 2020, keď 76-ročný muž s cestovateľskou históriou do Saudskej Arábie zomrel v Kalburgi v Karnatake – testovaný pozitívne dva dni po smrti. Do 19. apríla počet obetí prekročil 500 a do 29. apríla zomrelo v celej krajine viac ako 1 000 ľudí (National Disaster Management Authority, 2020). Prepuknutie ochorenia COVID-19 v Indii a následný celoštátny lockdown od 25. marca 2020 zmenili situáciu v sektore zamestnanosti v krajine.

Rok 2020 bol pre trh práce v Indii označený za historicky najhorší rok so stratou takmer 10.9 milióna pracovných miest v rôznych odvetviach (Pradhan – Ghosh, 2021). Spomedzi rôznych sektorov boli v dôsledku lockdownov najhoršie postihnuté letectvo, pohostinstvo a cestovanie. Naopak sektory zdravotnej starostlivosti (v dôsledku rastu súvisiaceho s COVID-19) a vzdelávania (e-learning) zaznamenali rast v týchto segmentoch sa vytvorilo takmer 0.4 milióna nových pracovných miest.

V Indii boli a sú pandémiou COVID-19 najhoršie zasiahnuté veľké mestá ako Bombaj, Dillí, Kalkata, Ahmedabad, Indore, Pune, Jaipur, Thane, Hyderabad, Chennai a Agra. Viac ako polovica z celkového počtu prípadov COVID-19 bola zaznamenaná v týchto 10 mestách v Indii. To bola veľká výzva pre verejné zdravie s ohľadom na šírenie v chudobných štvrtiach, nakoľko sú chudobné štvrte miest zraniteľnejšie voči ochoreniu COVID-19 kvôli zlej

infraštruktúre, nedostupnosti hygieny a lekárskeho vybavenia a vysokej hustote obyvateľstva (Pradhan – Ghosh, 2021).

Graf 2: Počet nových prípadov COVID-19 v Indii
Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z *Our World in Data, 2021*.

Druhá vlna, ktorá sa začala v marci 2021, bola oveľa ničivejšia ako prvá, s nedostatkom vakcín, nemocničných lôžok, kyslíkových fliaš a iného zdravotníckeho materiálu v niektorých častiach krajiny. Koncom apríla bola India vedúca krajina v nových a aktívnych prípadoch. 30. apríla 2021 sa stala prvou krajinou, ktorá nahlásila viac ako 400 000 nových prípadov za 24 hodín. India tak bola doslova zdevastovaná druhou vlnou COVID-19 (Sankha Datta– Chakrabarty, 2021).

2.3 Slovenská republika

Prvý potvrdený prípad ochorenia COVID-19 na území Slovenskej republiky bol 6. marca 2020. Išlo o 52-ročného muža z Bratislavského kraja, ktorý sa nakazil sekundárnym prenosom ochorenia. Muž nemal cestovateľskú anamnézu, ale jeho syn bol v polovici februára v Benátkach v Taliansku. Následne sa 16. marca zatvorili sa všetky materské, základné a stredné školy a univerzity, zakázaný bol maloobchodný predaj a predaj služieb vo všetkých prevádzkach okrem predajní potravín, lekární a drogérií až do 22. apríla, kedy sa začala prvá fáza uvoľňovania opatrení.

Slovenská republika sa dlhodobo umiestňuje medzi krajinami s najvyšším počtom malých a stredných podnikov k celkovému počtu obyvateľov. V roku 2020 bolo v Slovenskej republike 99.9 % MSP (97.2 % tvoria mikropodniky, teda do 9 zamestnancov, iba 0.1 % tvoria veľké podniky) (SBA, 2021). Podľa analýzy MSP v Slovenskej republike ohrozených koronakrízou vykonanej Slovak Business Agency (SBA) podniká v Slovenskej republike v odvetviach, ktoré sú najviac ohrozené karanténnymi opatreniami, celkovo 53 243 malých a stredných podnikateľov. Subjekty, ktoré boli kvôli mimoriadnej situácii nútené uzatvoriť svoje prevádzky tvoria 8,9 % z celkového počtu aktívnych MSP (SBA, 2020a). Karanténne opatrenia si vyžiadali uzatvorenie prevádzok operujúcich v oblasti maloobchodu, ubytovania a stravovania, dopravy a obchodných a ostatných služieb. Podľa SBA v rámci maloobchodu museli obmedziť svoje podnikanie hlavne obchodníci v odvetví ubytovania a stravovania. Najviac ohrozenými sú podnikatelia poskytujúci jedáleňský typ stravovania (6 962), ostatné účelové stravovacie zariadenia (4 371) a pohostinstvá (3 885). Existenčné problémy v

sektore dopravy majú predovšetkým podnikatelia poskytujúci ostatnú osobnú pozemnú dopravu (3 485 MSP) a taxislužby (2 193). Najviac malých a stredných podnikateľov, ktorí vplyvom karanténnych opatrení museli obmedziť svoje podnikania pôsobia v oblasti ostatných služieb (37 %). Hlavnou činnosťou uvedených podnikateľov je napríklad vykonávanie kaderníckych a kozmetických služieb (11 195 MSP) (SBA, 2020).

Kríza spojená so šírením koronavírusu na druhej strane spôsobila nárast dopytu po odvetviach a službách s prienikom na digitalizáciu (napr. sa táto skutočnosť prejavila v náraste dopytu po IKT produktoch). Ukazuje sa, že technologická pripravenosť krajiny, resp. digitálna transformácia krajiny môže byť v tomto smere kľúčovou.

Graf 3: Počet nových prípadov COVID-19 v Slovenskej republike
Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z *Our World in Data*, 2021.

Na jeseň 2021 aj napriek dostupnému očkovaníu je Slovenská republika ako jedna z najmenej zaočkovaných krajiny Európy hlási takmer plnú obsadenosť nemocničných lôžok najmä na východe krajiny. Podľa údajov Európskeho centra pre prevenciu a kontrolu chorôb (ECDC) mala Slovenská republika k 15.11.2021 zaočkovaných 53.7 % dospelých, čo je pod priemerom EÚ 76 % (Reuters, 2021).

3 STAV PODNIKATEĽSKÉHO PROSTREDIA

3.1 Predkrízový stav vybraných ekonomík

Každá z vybraných krajín disponuje istými špecifikami. Po prvé, India má gigantickú populáciu 1,8 miliardy, čo je porovnateľné len s Čínou (1.44 miliardy); najbližšie sú USA, ktorých populácia je len 0.33 miliardy. Aj napriek tomu je hrubý domáci produkt Talianska porovnateľný s Indiou. V oblasti verejných financií disponuje Taliansko niekoľkonásobne vyšším dlhom verejných financií v porovnaní s ostatnými nami vybranými krajinami.

Tabuľka 1: Makroekonomické ukazovatele a umiestnenie v rebríčku Indexu ekonomickej slobody (IEF) za rok 2019

	Populácia	HDP (mil. USD)	HDP pc (USD)	HDP rast	Inflácia	Vládny dlh	IEF rebríček
Slovenská republika	5 454 147	105 119	19273	2.5	2.7	48.22	60
Taliansko	59 729 081	2 004 913	33567	0.3	0.6	135.6	74
India	1 366 417 756	2 870 504	2101	4.0	3.7	74.09	120

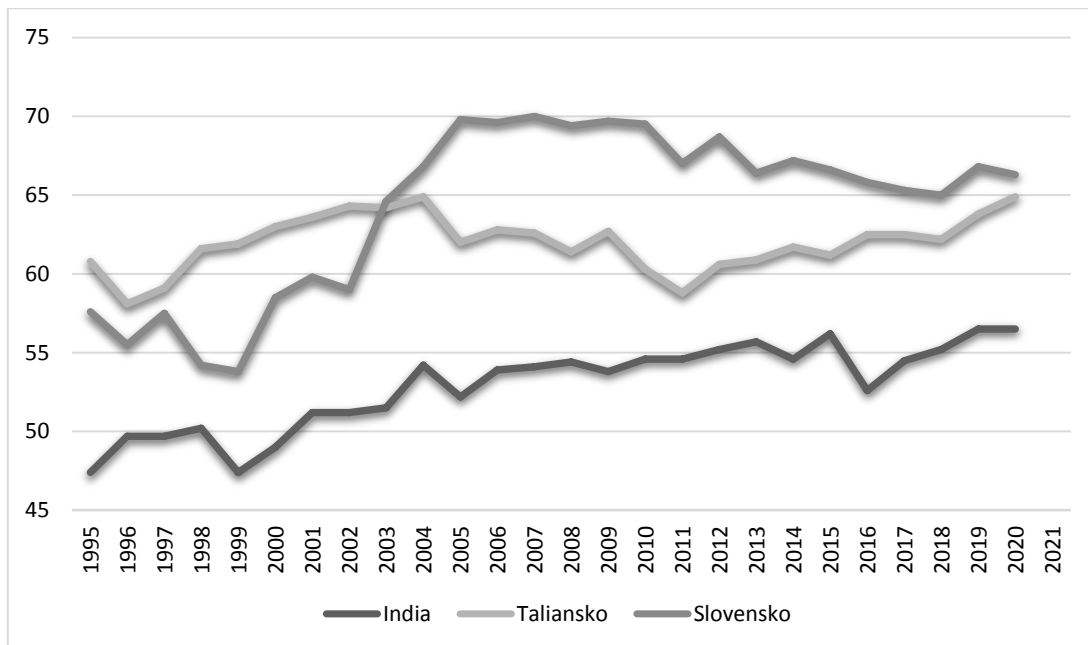
Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej banky, 2021 a Heritage foundation, 2021.

Talianska diverzifikovaná ekonomika je rozdelená medzi vysoko rozvinutý priemyselný sever, v ktorom dominujú súkromné spoločnosti, a menej rozvinutý, vysoko dotovaný poľnohospodársky juh, kde je vyššia nezamestnanosť. Neustále vzrastá problém s migráciou. Na druhej strane rôznorodá ekonomika Indie zahŕňa tradičné vidiecke poľnohospodárstvo, moderné poľnohospodárstvo, ručné práce a širokú škálu moderných priemyselných odvetví. India, ktorá využíva svoju veľkú a dobre vzdelanú anglicky hovoriacu populáciu, sa stala významným exportérom služieb informačných technológií, obchodných outsourcingových služieb a softvérových pracovníkov. Nakoniec Slovenská republika ako najmenšia, ale otvorená ekonomika je z veľkej časti poháňaná najmä exportom automobilov a elektroniky.

3.2 Podnikateľské prostredie vo vybraných krajinách v kontexte Indexu ekonomickej slobody

Epidémia COVID-19 zasiahla svet práve v čase, kedy ekonomická sloboda rýchlo rástla. Z účasti na trhu globalizovanej ekonomiky benefitovalo viac krajín ako kedykoľvek predtým. V súvislosti s pandémiou obchodné a cestovné obmedzenia tento proces výrazne zasiahli. Najnovšie hodnotenie Indexu ekonomickej slobody zaznamenáva len počiatkové účinky týchto obmedzení, následky pravdepodobne ovplyvnia slobodu aj ekonomickú výkonnosť na niekoľko rokov dopredu. Na základe zdokumentovaných údajov Indexu ekonomickej slobody, krajiny s vyššou mierou ekonomickej slobody bývajú zároveň odolnejšie, pretože lepšie využívajú schopnosťou systému voľného trhu nielen vytvárať hospodársky rast, ale aj posilňovať ho prostredníctvom efektívneho pridelovania zdrojov, vytvárania hodnôt a inovácií (The Heritage Foundation, 2021).

Index ekonomickej slobody 2021, ktorý zohľadňuje ekonomiky a podmienky v 184 suverénnych krajinách od 1. júla 2019 do 30. júna 2020 konštatuje, že svetová ekonomika zostáva „relatívne slobodná“, napriek tomu, že reflektuje náročné politické prostredie skomplikované počiatkovými fázami koronakrízy. Za rok 2021 bolo 178 krajín rozdelených do piatich kategórií ekonomickej slobody – od slobodných k potláčaným. Kým Slovenská republika (66.3) a Taliansko (64.9) bolo zaradené medzi stredne slobodné krajiny, India (56.5) (The Heritage Foundation, 2021) patrí k skôr neslobodným avšak na úrovni svojho historického maxima.

Graf 4: Skóre pre Index ekonomickej slobody 1995 - 2021

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Heritage Foundation, 2021.

Každý meraný aspekt ekonomickej slobody má významný vplyv na ekonomický rast a prosperitu. Krajiny, ktoré umožňujú väčšiu voľnosť v ktorejkoľvek z meraných oblastí, majú tendenciu rásť. U všetkých troch krajín došlo k zhoršeniu v kategórii sloboda obchodu, v oblasti vlastníckych práv a vládnej integrity. Špeciálne pre Taliansko je viditeľný pokles v oblasti sloboda podnikania (The Heritage Foundation, 2021). Taliansko ako jediná z vybraných krajín zaznamenala už v počiatkoch koronakrízy výraznejší nárast pozitivity ako i úmrtnosti. Index ekonomickej slobody unikátne zaznamenáva už údaje za rok 2020 a teda zhodnocuje už včasné štádiá koronakrízy, čo je relevantné najmä pre Taliansko. Existuje priamy vzťah medzi rozsahom vládných opatrení do hospodárskej činnosti a prevalenciou korupcie. Kritérium vládnej integrity teda zohľadňuje v prvom rade transparentnosť, ktorá je nevyhnutná pre efektívne fungovanie trhovej ekonomiky. V nadväznosti na slobodu podnikania, kde je kľúčové viesť podnik bez neprimeraných zásahov zo strany štátu, predpokladáme, že práve vládne opatrenia na ochranu života i zdravia na jednej strane vytvorili priestor pre korupciu, na strane druhej zásadne obmedzili fungovanie podnikov, čo sa bude i naďalej odzrkadľovať na hodnotení podnikateľského prostredia. Zaťažujúce predpisy sú i naďalej najčastejšími prekážkami slobodného výkonu podnikateľskej činnosti. V oblasti slobody obchodu sú najčastejšie obmedzenia vo forme ciel, vývozných daní, obchodných kvót, či netarifných bariér. Pre pandémiu sa však jedná najmä o neistotu budúcich obchodných podmienok, čo presahuje rámec okamžitého ekonomického efektu.

Tabuľka 2: Skóre pre Index ekonomickej slobody 2020 – 2021 v jednotlivých čiastkových indexoch

	ROK	celkové skóre	vlastnícke práva	vládna integrita	efektivita súdnictva	daňové zaťaženie	vládne výdavky	fiskálne zdravie	sloboda podnikania	sloboda práce	monetárna sloboda	sloboda obchodu	investičná sloboda	finančná sloboda
Slovenská republika	2021	66.3	71.5	48.8	44.4	78.4	47.0	93.4	55.6	52.2	74.8	84.0	75.0	70.0
	2020	66.8	73.1	49.7	41.7	78.5	50.2	92.6	55.3	52.6	75.9	86.4	75.0	70.0
India	2021	56.5	59.2	48.1	55.9	78.7	78.5	18.0	76.7	41.3	72.1	69.4	40.0	40.0
	2020	56.5	63.0	47.2	64.1	79.4	77.9	13.1	65.6	41.2	73.0	73.4	40.0	40.0
Taliansko	2021	64.9	75.7	63.7	62.3	58.1	28.9	73.0	68.1	50.5	84.2	84.0	80.0	50.0
	2020	63.8	75.4	62.2	51.3	56.0	28.5	71.1	70.4	50.9	83.2	86.4	80.0	50.0

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov z Heritage Foundation, 2021.

Jednou z dvoch čiastkových oblastí, v ktorých India v hodnotení prevyšuje Taliansko, je daňové zaťaženie. Najvyššia sadzba dane z príjmu fyzických osôb v Taliansku je 43 %, najvyššia štandardná sadzba dane z príjmu právnických osôb je 24 %, pričom oprávnené banky a finančné inštitúcie sa zdaňujú sadzbou 27.5 percenta. Celkové daňové zaťaženie domácnosti predstavuje 42.1 % . V Indii najvyššia sadzba dane z príjmu fyzických osôb predstavuje 30.9 % a najvyššia sadzba dane z príjmu právnických osôb je 32.4 %. Oproti Taliansku najvýraznejší rozdiel predstavuje celkové daňové zaťaženie domácnosti v Indii iba 11.2 %. Pre porovnanie v Slovenskej republike najvyššia sadzba dane z príjmu fyzických osôb je 25 % a najvyššia sadzba dane z príjmu právnických osôb je 21 %. Ostatné dane zahŕňajú dane z pridanej hodnoty a dane z nehnuteľností. Celkové daňové zaťaženie domácnosti predstavuje 33.1 % (Heritage Foundation, 2021).

Druhou oblasťou sú vládne výdavky. Kým v Taliansku vládne výdavky dosiahli za posledné tri roky 48.7 % celkového výstupu (HDP) a rozpočtové deficity dosahovali v priemere 2.1 percenta HDP. V Indii vládne výdavky dosiahli 26.7 % celkového výstupu (HDP) a rozpočtové deficity dosahovali v priemere 6.7 percenta HDP. Verejný dlh avšak predstavuje 71.9 % HDP, kým v Taliansku 134.8 % (Heritage Foundation, 2021).

India v oblasti slobody podnikania zvýšila medziročne svoje skóre zrušením niekoľkých poplatkov, ktoré znížili náklady na začatie podnikania. Snaha zefektívniť proces povoľovania stavieb a znížiť cenu stavby a stavebného povolenia tiež zvýšili slobodu podnikania.

Slovenská republika v oblasti vládnej integrity a efektivity súdnictva zaostáva za oboma krajinami. Súdnictvo je síce hodnotené ako ústavne nezávislé, ale sudcovia sú zraniteľní voči politickému tlaku, korupcii a zastrašovaniu. Právne rozhodnutia môžu trvať roky. Korupcia zostáva problémom v celej prebujnenej a netransparentnej byrokracii, najmä vo verejnom obstarávaní. V oblasti vládnych výdavkov rozpočtové deficity dosahovali v priemere 1.1 % HDP. Verejný dlh Slovenskej republiky predstavuje 48.2 % HDP (Heritage Foundation, 2021).

ZÁVER

Ochranné opatrenia prijaté na záchranu životov vážne ovplyvňujú ekonomiky na celom svete. Kľúčovým univerzálnym ochranným opatrením bol a je lockdown, ktorého

cieľom je prinútiť ľudí pracovať a nakupovať z domu všade, kde je to možné. Zatváranie pracovísk narušilo dodávateľské reťazce a znížilo produktivitu. V mnohých prípadoch vlády uzavreli hranice, aby zabránili šíreniu a iné opatrenia ako zákaz cestovania a zákaz športových podujatí a iných masových zhromaždení, odrádzanie od používania verejnej dopravy a verejných priestranstiev, napríklad reštaurácií, nákupných centier a verejných atrakcií. Zhoršenie prideleného skóre je viditeľné najmä v oblastiach vlastníckych práv a vládnej integrity, pre Taliansko je viditeľný pokles i v oblasti sloboda podnikania. Nakoľko Index ekonomickej slobody zohľadňuje vo svojom hodnotení za rok 2021 iba počiatkové štádiá pandémie, čo je s ohľadom na jej priebeh relevantné skôr pre Taliansko, bude nanajvýš zaujímavé i prínosné sledovať hodnotenie podnikateľského prostredia v najbližších rokoch s ohľadom na d'alekosiahle a dlhodobé efekty koronakrízy.

LITERATÚRA

- BDO. 2020. *Coronavirus (COVID-19) business impact and risk response guide*. UK: BDO LPP. 2020, p. 13, ISBN: 42005204.
- FWENANDES, N. 2020. *Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy* [online]. 2020 [cit. 2021-11-10]. Dostupné na internete: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3557504#>.
- GATTO, M. 2020. Spread and dynamics of the COVID-19 epidemic in Italy: Effects of emergency containment measures. In *Proceedings of the National Academy of Sciences*. ISSN 2004978117, 2020, vol. 117, iss. 19, p. 10484 – 10491.
- GHOSH, I. 2020. The Road to Recovery: Which Economies are Reopening? [online]. 2020 [cit. 2021-12-17]. Dostupné na internete: <<http://www.visualcapitalist.com/the-road-to-recovery-which-economies-are-reopening-covid-19/>>.
- HARAR, D. – KEEP, M. 2021. *Coronavirus: Economic impact: Briefing paper: House of Commons Library*, 2021. num. 8866.
- ILO. 2020. *ILO Monitor: COVID-19 and the world of work* [online]. 2020 [cit. 2021-11-17]. Dostupné na internete: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf>.
- JOLLY, J. 2020. Správa o stave malého a stredného podnikania v SR 20 Every major UK and European carmaker to stop or cut production. [online]. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné na internete: <monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2021/11/Sprava-o-stave-MSP-2020_final-1.pdf>.
- MATEO-URDIALES, A. 2021. Socioeconomic patterns and COVID-19 outcomes before, during and after the lockdown in Italy (2020). In *Health & Place*. ISSN 1353-8292, vol. 71, iss. 102642.
- NATIONAL DISASTER MANAGEMENT AUTHORITY. 2020. *COVID-19 Impacts and Responses: The Indian Experience* [online]. 2020, [cit. 2020-11-25]. Dostupné na internete: <<http://ndma.gov.in/sites/default/files/PDF/covid/COVID-19-Indian-Experience.pdf>>.
- PAS. 2021. *Pandémia výrazne zhoršila náladu podnikateľom* [online]. 2021 [cit. 2021-12-18]. Dostupné na internete: <<https://www.alianciapas.sk/2021/05/06/pandemia-vyrazne-zhorsila-naladu-podnikatelom/>>.
- PRADHAN, B. P. – GHOSH, J. 2021. COVID-19 and the Paris Agreement target: A CGE analysis of alternative economic recovery scenarios for India. In *Energy Economics*. ISSN: 0140-9883, 2021, vol. 103.
- PRASAD, S. – SU, H. – ALTAY, N. – TATA, J. 2015. Building disaster-resilient micro enterprises in the developing world. Disasters, In: *Disasters*: Blackwerr Publishers, 2015; vol. 39, is. 3, p. 447–466, ISSN: 1467-7717.

- REUTERS. 2021. *Hospitals in Slovak east fill up as COVID wave rages, new law tightens rules.* [online]. 2021 [cit. 2021-11-20]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/hospitals-slovak-east-fill-up-covid-wave-rages-new-law-tightens-rules-2021-11-15>>.
- RITCHIE, H. a kol. 2021. *Coronavirus Pandemic (COVID-19).* [online]. 2021 [cit. 2021-12-07]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/coronavirus>>.
- SANKHA DATTA, S. – CHAKRABARTY, R. 2021. Has plasma therapy failed in Covid-19 or we have failed in using it properly in India?—Lessons learned through the pandemic. In *Transfusion Clinique et Biologique*. ISSN 1246-7820, 2021.
- SBA. 2020a. *Malé a stredné podnikanie v číslach v roku 2019* [online]. 2020 [cit. 2021-10-17]. Dostupné na internete: <www.sbagency.sk/sites/default/files/male_a_stredne_podnikanie_v_cislach_v_roku_2019.pdf>.
- SBA. 2020b. *Analýza malých a stredných podnikov pôsobiacich v odvetviach najviac zasiahnutých karanténnymi opatreniami* [online]. 2020 [cit. 2021-10-17]. Dostupné na internete: <www.sbagency.sk/sites/default/files/analiza_msp_posobiacich_v_odvetviach_najviac_z_asiahnutych_karantennymi_opatreniami.pdf>.
- SBA. 2021. *Správa o stave malého a stredného podnikania v SR 2020.* [online]. 2021 [cit. 2021-10-20]. Dostupné na internete: <monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2021/11/Sprava-o-stave-MSP-2020_final-1.pdf>
- THE HERITAGE FOUNDATION. 2021. *Index of economic freedom.* NE Washington, DC 20002 (202) 546-4400. ISBN: 978-0-89195-303-6, 2021.
- WIJFFELAARS, M. 2020. *COVID-19 has a devastating impact on Italy's economy* [online]. 2020 [cit. 2021-11-17]. Dostupné na internete: <<http://economics.rabobank.com/publications/2020/july/covid-19-devastating-impact-on-italy-economy/>>.
- WORLD BANK. 2021. *Databank* [online]. 2021 [cit. 2021-11-18]. Dostupné na internete: <<http://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>>.
- ZEIDY, I. A. 2020. *Economic impact of covid-19 on micro, small and medium enterprises (msmes) in africa and policy options for mitigation.* [online]. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné na internete: <<https://tralac.org/documents/resources/covid-19/regional/4049-economic-impact-of-covid-19-on-msmes-in-africa-and-policy-options-for-mitigation-comesa-special-report-august-2020/file.html>>.

INFORMÁCIE O AUTOROVI

Ing. Mária Dolná

Katedra kvantitatívnych metód
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: maria.dolna@euba.sk

Nezamestnanosť na území Slovenskej republiky v čase pred a počas pandémie COVID-19

Unemployment in the territory of the Slovak Republic before and during the COVID-19 pandemic

Miroslava BARKÓCIOVÁ

ABSTRAKT

Príchod pandémie COVID-19 sa výrazne prejavil na zhoršujúcej sa ekonomickej situácii obyvateľstva. Opatrenia zavedené vládou mali pozitívny vplyv z pohľadu zdravia, no negatívny vplyv na ekonomiku a trh práce, čo vzbudzuje u obyvateľov obavy o ich zamestnanie. Strata zamestnania by pre niektorých z nich, v konečnom dôsledku mohla znamenať zníženie kvality života a ich životnej úrovne, na ktorú sú zvyknutí. V príspevku sa venujeme vplyvu pandémie COVID-19 na nezamestnanosť na území Slovenskej republiky. Analýzou relevantných ukazovateľov, teda výšky percenta nezamestnanosti, sa zameriame na porovnanie výšky tohto ukazovateľa v podmienkach Slovenskej republiky pred a počas pandémie COVID-19, na základe čoho zistíme, ktorá geografická oblasť Slovenskej republiky bola pandémiou z pohľadu nezamestnanosti najviac zasiahnutá. Rovnako chceme zistiť, v ktorej podnikateľskej sfére došlo počas pandémie k najväčšiemu nárastu nezamestnanosti. Pri analýzach budeme vychádzať hlavne z údajov získaných prostredníctvom Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a Štatistického úradu Slovenskej republiky. Budeme používať metódy analýzy, syntézy a pre prehľadné zobrazenie výsledkov použijeme deskriptívnu metódu.

Kľúčové slová: zamestnanosť, COVID-19, štátna pomoc, koronoadotácie, Slovenská republika, trh práce

ABSTRACT

The arrival of the COVID-19 pandemic has had a significant impact on the deteriorating economic situation of the population. The measures introduced by the government have had a positive impact from a health point of view, no negative impact on the economy and the labor market, which raises concerns about the population's employment. Losing a job for some of them could ultimately reduce their quality of life and the standard of living to which they are accustomed. In this paper, we focus on the impact of the COVID-19 pandemic on unemployment in the Slovak Republic. We will analyze the relevant indicators, i.e., the percentage of unemployment, to compare the level of this indicator in the conditions of the Slovak Republic before and during the COVID-19 pandemic, based on which we find out which geographical area of the Slovak Republic was most affected by the pandemic. We also want to find out in which business activity the largest area of unemployment growth occurred during the pandemic. The analysis will be based mainly on data obtained through the Center for Labor, Social Affairs and the Family and the Statistical Office of the Slovak Republic. We will use methods of analysis, synthesis and we will use a descriptive method to clearly display the results.

Key words: employment, COVID-19, state aid, coronoadotations, Slovak Republic, labor market

JEL KLASIFIKÁCIA: J53, J82

ÚVOD

V súčasnosti celý svet bojuje s pandémiou, ktorá ho paralyzovala, nielen z pohľadu zdravotníctva, ale jej dopad sa odrazil aj v hospodárstve jednotlivých krajín. Národné ekonomiky všetkých štátov touto pandémiou utrpeli, pretože orgány zodpovedné za ochranu zdravia obyvateľstva museli vydať opatrenia, ktoré by zabránili enormnému šíreniu choroby. Práve tieto opatrenia a obmedzenia mali negatívny vplyv na ekonomiku, ich zavedením sa ekonomiky štátov spomalili a dostali do fázy recesie. Významný vplyv na slovenskú ekonomiku mal tzv. lockdown, počas ktorého bola väčšina prevádzok zatvorená. Dôsledkom toho bolo, že niekoľko prevádzok sa dostalo na hranicu existencie a zamestnávateľia boli nútení pristúpiť k prepúšťaniu zamestnancov. Tento krok zo strany zamestnávateľov spôsobil prebytok pracovnej sily na trhu práce a percento nezamestnanosti začalo narastať.

Preto sme sa rozhodli tejto problematike venovať. Za cieľ sme si stanovili porovnanie výšky nezamestnanosti na území Slovenskej republiky v období pred pandémiou COVID-19 a v súčasnosti a zistenie, v ktorej oblasti podnikania bol zaznamenaný najväčší rozdiel, teda ktorý podnikateľský sektor bol pandémiou najviac ovplyvnený. Stanovili sme si hypotézu, ktorej znenie je nasledujúce: Pandémia COVID-19 mala negatívny vplyv na vývoj nezamestnanosti na území Slovenskej republiky. Jej potvrdeniu alebo vyvráteniu sa budeme venovať v nasledujúcich častiach príspevku. V prvej časti zhrnieme celkovú situáciu na trhu práce a spôsoby pomoci od štátu. V druhej časti popíšeme metodológiu príspevku a v tretej časti sa zameriame na kvantitatívne vyjadrenie dopadu pandémie na výšku nezamestnanosti.

1 VÝVOJ NEZAMESTNANOSTI A PODPORA OD ŠTÁTU

Už sú to skoro 2 roky, čo sa po prvýkrát objavil koronavírus na Slovensku. Od jeho potvrdenia na území Slovenskej republiky sa zaviedli protipandemické opatrenia, ktoré mali za úlohu obmedziť šírenie, avšak ovplyvnili aj ekonomiku. Jeden z najväčších zásahov dostala oblasť trhu práce, na ktorú sme sa zamerali.

Podľa údajov z Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR (UPSVaR) dosahovala miera percenta nezamestnanosti na území Slovenskej republiky koncom roka 2019 (december 2019) hodnotu 4,92 %. V prvých mesiacoch roka 2020 kým došlo k potvrdeniu prvého prípadu (6. marca 2020) nákazy koronavírusom a pred zavedením akýchkoľvek opatrení spojených s nákazou nezamestnanosť rástla v miernych číslach 4,98 % (január 2020) a 5,05 % (február 2020). Koncom marca sa miera nezamestnanosti pohybovala na úrovni 5,19 % v apríli však UPSVaR zaznamenal skok o 1,38 percentuálneho bodu. Následne v máji nezamestnanosť dosahovala výšku 7,20 %. Podľa týchto údajov došlo k najväčšiemu nárastu nezamestnanosti na prelome mesiacov marec a apríl, kedy bola pandémia v počiatočnom štádiu a neboli známe žiadne účinné spôsoby liečby prípadne ochrany zdravia.

Počas obdobia pandémie bolo na území Slovenskej republiky zo strany viacerých firiem nahlásené UPSVaR-u hromadné prepúšťanie hlavne v období mesiacov marec a apríl 2020. „Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny eviduje za marec 13 nahlásených hromadných prepúšťaní, z toho jedno bolo zrušené. V apríli eviduje 5 nahlásených hromadných prepúšťaní“ (Michalková, 2020).

Vláda Slovenskej republiky v rámci zamedzenia hromadného prepúšťania, zatvárania prevádzok a ukončovania podnikateľskej aktivity, prišla s plánom podpory štátnej pomoci podnikateľom a zamestnávateľom v podobe príspevkov od štátu, odkladu odvodov alebo opatreniami vo finančnej oblasti.

Príspevky od štátu boli zamerané na sociálnu pomoc podnikateľom a zamestnávateľom. Vláda ich rozdelila do troch častí:

1. **tzv. prvá sociálna pomoc** - zákon č. 63/2020 Z. z.. Tento zákon upravuje čerpanie nemocenskej dávky aj ošetrového, ktoré budú môcť byť poskytnuté rodičom počas celej doby uzatvorenia škôl a predškolských zariadení, nielen počas 10 dní. Zákon zohľadňuje aj situáciu zamestnávateľov a podáva a poskytuje im pomoc, aby po dobu opatrení nemuseli znižovať stavy zamestnancov (EPI,2020).
2. **tzv. druhá sociálna pomoc** – Predstavuje príspevok na udržanie pracovných miest alebo príspevok v prípade výpadku tržieb. Medzi subjekty, ktorých sa tzv. druhá sociálna pomoc týka patria: Zamestnávatelia, vrátane SZČO, ktorí sú zamestnávateľmi a museli svoje prevádzky zatvoriť na základe rozhodnutia ÚVZ SR, SZČO ktoré museli svoje prevádzky zatvoriť na základe rozhodnutia ÚVZ SR, SZČO, ktorým poklesli tržby o najmenej 20 % (resp. 10 % v marci) (EPI, 2020).
3. **tzv. tretia sociálna pomoc alebo kurzarbeit** – Systém je založený na tom, že štát pokryje časť mzdy zamestnancom, ktorých sa to týka za účelom záchrany pracovných miest v ekonomike. K subjektom, ktorých sa tzv. tretia sociálna pomoc týka patria: Zamestnávatelia – ktorí nespádajú do kategórie poberania tzv. druhej sociálnej pomoci (EPI, 2020).

Odklad odvodov - zákon č. 68/2020 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení a zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení. Touto novelou sa odložilo platenie poistného za mesiac marec 2020, ak došlo k poklesu čistého obratu zamestnávateľov alebo poklesu príjmov SZČO (EPI, 2020).

Opatrenia vo finančnej oblasti - zákon č. 67/2020 Z. z., ktorým sa posunula lehota na podávanie daňových priznaní na dobu mesiac po skončení pandémie. Rovnako sa posunuli aj iné lehoty týkajúce sa daňových či účtovníckych termínov (EPI, 2020).

Mnohí malí a strední podnikatelia o pomoc vôbec nepožiadali, nakoľko ju považovali za príliš administratívne náročnú, odrádzala ich nízka výška pomoci, nejednoznačné podmienky pomoci, či uplatnenie možných sankcií v budúcnosti (Monitorig Podnikateľského prostredia, 2020).

Podľa údajov internetového portálu Alvaria.sk, ktorý spolu s agentúrou Transparency International Slovensko zozbierali a vyhodnotili údaje o štátnej pomoci pre podnikateľov a zamestnávateľov túto pomoc doposiaľ využilo 175 tisíc podnikateľských subjektov vo výške 2,23 mld. EUR. K sektorom, ktoré dostali najviac pomoci patrí cestovný ruch a gastro (384 mil. EUR), maloobchod (244 mil. EUR), stavebníctvo (225 mil. EUR), automobilový priemysel (125 mil. EUR), kovovýroba a hutníctvo (123 mil. EUR), doprava a logistika (112 mil. EUR), služby (111 mil. EUR) a veľkoobchod (99 mil. EUR) (Jankovič, 2021).

2 METODOLÓGIA PRÍSPEVKU

Pri písaní príspevku sme používali viacero metód. Využívali sme najmä analýzu, prostredníctvom ktorej sme z veľkého množstva získaných údajov o nezamestnanosti, hlavne z mesačných štatistík UPSVaR a DATAcube vyberali tie, ktoré boli pre náš príspevok kľúčové a poskytli nám základ pre jeho písanie.

Vo výsledkoch bola najvyužívanejšou metódou komparácia, keďže sme sa venovali porovnávaniu vývoja nezamestnanosti v čase. Konkrétne za obdobie rokov 2019 – 2021. Rok 2019 sme brali ako hlavný rok pred začiatkom pandémie. Rok 2020 sme považovali za pre nás najdôležitejší, keďže práve v tomto roku bola pandémia v „plnej sile“. Rok 2021 sme sa rozhodli porovnávať aby sme videli či percentá nezamestnanosti aj v súčasnosti kedy

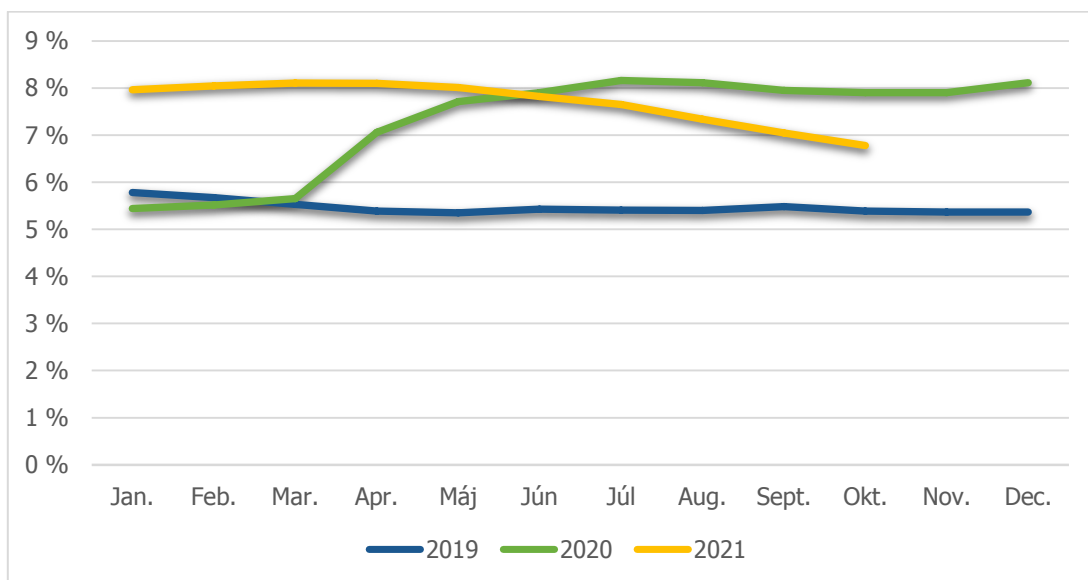
poznáme aj iné spôsoby ochrany obyvateľov ako uzatváranie prevádzok a obmedzenie pohybu, rastú alebo naopak klesajú.

Na záver príspevku sme pre získanie celkového obrazu o nezamestnanosti používali hlavne syntézu. Čiastkové výsledky práce, ako vývoj nezamestnanosti v jednotlivých geografických oblastiach Slovenskej republiky, vývoj nezamestnanosti v podnikateľských sférach a celkový vývoj za sledované obdobie nám pomocou syntézy poskytli hodnoverný obraz o nezamestnanosti.

Pre lepšie zorientovanie sa vo výsledkoch sme sa rozhodli výsledky graficky zobrazit'. Údaje o nezamestnanosti v geografických oblastiach Slovenska sme kvôli veľkému množstvu údajov museli rozdeliť do dvoch grafov pre zachovanie ich prehľadnosti.

3 DOPAD PANDÉMIE NA NEZAMESTNANOSŤ V ČÍSLACH

Na základe zhromaždených údajov sme zisťovali, aký dopad na vývoj nezamestnanosti mala pandémia COVID-19 z pohľadu celého Slovenska, jednotlivých oblastí Slovenska, ale aj podnikateľských sfér.

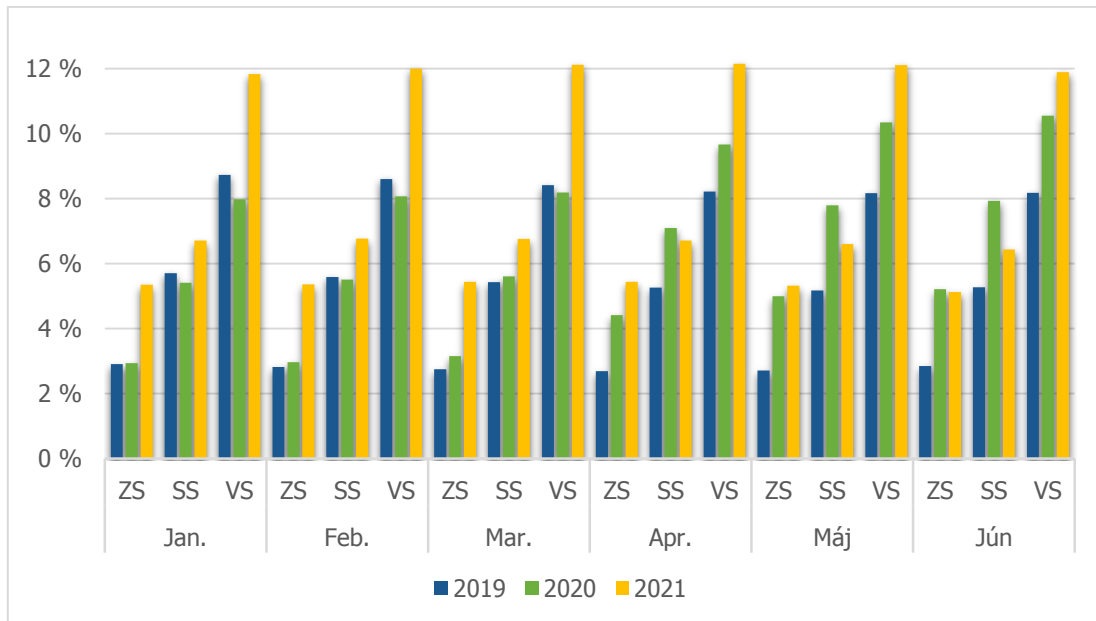

Graf 5 Vývoj nezamestnanosti na Slovensku za obdobie 2019-2021

Zdroj: UPSVaR mesačné štatistiky o nezamestnanosti

V grafe 1 je porovnávaný vývoj nezamestnanosti na Slovensku za roky 2019 až 2021, teda pred pandémiou COVID-19 a počas nej. Krivka znázorňujúca rok 2019 ukazuje, že miera nezamestnanosti sa pohybovala v rozmedzí 5 až 6 %. Môžeme povedať, že vývoj nezamestnanosti bol v danom roku rovnomerný, naproti tomu v roku 2020 sme v marci zaznamenali veľký skok v hodnotách. Krivka nezamestnanosti v roku 2020 mala od marca 2020 do júla 2020 rastúcu tendenciu. V tom čase boli zavádzané rôzne protipandemické opatrenia, ktoré obmedzovali pohyb, ale aj prevádzku podnikov a podnikatelia boli nútení pristúpiť k rozličným krokom, aby uchránili svoje podnikanie. V júli sa krivka nezamestnanosti zastabilizovala a dokonca aj mierne klesla o čom svedčia, aj údaje 8,16 % (júl 2020) a 8,12 % (december 2020). Začiatok roka 2021 pokračoval v približne rovnakých hodnotách, ako končil rok 2020 7,96 % (január 2021). Krivka z roka 2021 jasne preukazuje, že nezamestnanosť začala v máji klesať a tento trend vydržal do októbra, údaje za mesiace november a december 2021 sme v čase písania príspevku nemali. Predpokladáme, že by

nemalo dôjsť k nárastu nezamestnanosti, pretože neboli zavedené žiadne opatrenia, ktoré by mohli spôsobiť prepúšťanie zamestnancov.

Graf 6 Nezamestnanosť v geografických oblastiach Slovenskej republiky za mesiace január až jún

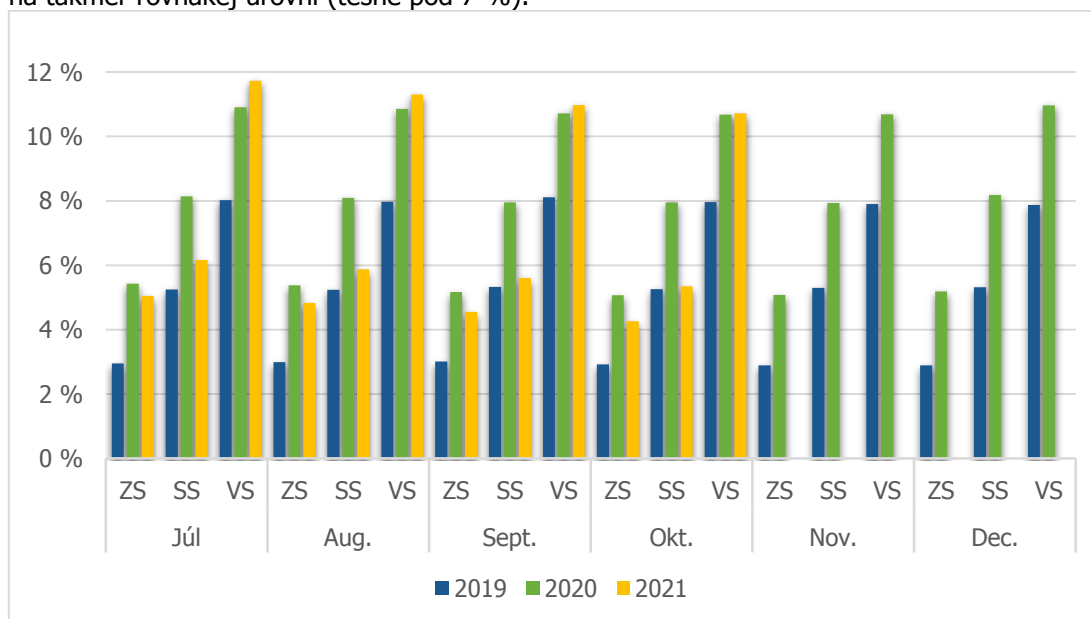
Zdroj: UPSVaR mesačné štatistiky o nezamestnanosti

Graf 2 zobrazuje mesačnú mieru nezamestnanosti v jednotlivých geografických oblastiach Slovenskej republiky, teda na západnom (ZS), strednom (SS) a východnom Slovensku (VS) za mesiace január – jún. Vidíme, že v prvom polroku porovnávaných rokov bolo percento nezamestnanosti najvyššie na východnom Slovensku. Pred začiatkom pandémie (2019) sa nezamestnanosť v oblasti východného Slovenska pohybovala okolo 8 %, rovnakú výšku dosahovala aj začiatkom roka 2020 (január, február a marec), ale v apríli kedy sa začali prijímať opatrenia nezamestnanosť v tejto oblasti Slovenska vzrástla na skoro 10 %. Hranicu 10 % po prvý krát prekročila v máji a následne aj v júni. Najvyššie čísla sme zaznamenali hlavne v prvom polroku 2021, kedy sa hodnoty percenta nezamestnanosti blížili k 12 %.

Podobný vývoj nezamestnanosti bol aj v oblasti západného a stredného Slovenska. Na strednom Slovensku sa v roku 2019 nezamestnanosť pohybovala v rozmedzí 5 % - 6 %. V roku 2020 v mesiacoch január a február bolo percento dokonca nižšie (vid'. graf 2 január, február) ako v predchádzajúcom roku. Od apríla (7 %) začala nezamestnanosť narastať aj na strednom Slovensku a v júni sa priblížila hranici 8 %. Hodnoty nezamestnanosti stredného Slovenska sa na začiatku roka 2021 pohybovali okolo 7 %, čo bolo v prvých troch mesiacoch viac ako v predchádzajúcom roku. V apríli roka 2021 nabralo percento nezamestnanosti klesajúci smer.

Podľa údajov o západnom Slovensku konštatujeme, že nezamestnanosť v jednotlivých mesiacoch v priebehu sledovaných rokov narastala. V roku 2019 mala nezamestnanosť najnižšie hodnoty zo sledovaných rokov. V prvých mesiacoch roka 2020 (január, február a marec) vzrástlo percento len minimálne v porovnaní s predchádzajúcim rokom. Ako aj v ostatných oblastiach aj na západnom Slovensku sme zaznamenali nárast percent v apríli z 2 % na 4 %. V priebehu ďalších dvoch mesiacov nezamestnanosti ešte

narástla na 5 %. Vývoj nezamestnanosti bol v priebehu 1. polroka 2021 stabilný a držal sa na takmer rovnakej úrovni (tesne pod 7 %).

Graf 7 Nezamestnanosť v geografických oblastiach Slovenskej republiky za mesiace júl až december

Zdroj: UPSVaR mesačné štatistiky o nezamestnanosti

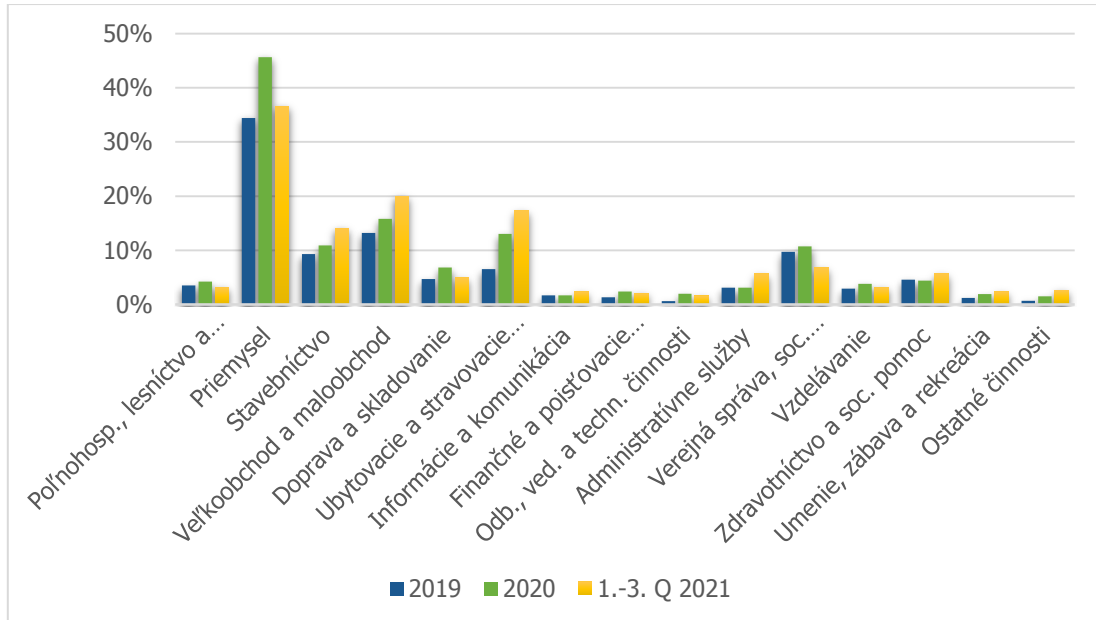
Graf 3 zobrazuje druhú polovicu mesačných mier nezamestnanosti v jednotlivých geografických oblastiach Slovenskej republiky, mesiace júl až december. Údaje z roku 2021 sú uvedené len po mesiac október, pretože v čase písania príspevku neboli k dispozícii mesačné štatistiky za november a december. Na základe grafu 3 konštatujeme, že rovnako ako v prvom polroku, tak aj v druhom polroku porovnávaných rokov dosahovalo východné Slovensko najvyššie čísla nezamestnanosti. Rok 2019 pokračoval v trende predchádzajúceho polroka zobrazeného v grafe 2 a držal sa pri hranici 8 %. Druhý polrok 2020 mal nepriaznivý vývoj a percentá nezamestnanosti narástli na konečných 11 % (december). Od júla do októbra 2021 nezamestnanosť na východnom Slovensku klesala o jeden percentuálny bod z 12 % (jún) na 11 % (október).

Druhý polrok roka 2019 si na strednom Slovensku udržal rovnaké miery nezamestnanosti aké sme zaznamenali v prvom polroku 5 % - 6 %. V druhom polroku roka 2020 mala nezamestnanosť stredného Slovenska na stabilnej úrovni 8 %. V mesiacoch júl, august, september a október roka 2021 percento nezamestnanosti klesalo zo 6 % (júl) na 5 % (október), čo predstavuje hodnotu, ktorú sme zaznamenali v danom mesiaci aj pred začiatkom pandémie v roku 2019.

V druhom polroku 2019 sa miera nezamestnanosti na západnom Slovensku držala na rovnakej úrovni aký sme zaznamenali aj v prvom polroku. Druhý polrok roka 2020 bol v porovnaní s predchádzajúcim rokom výrazne horší. Percentá vzrástli o dva percentuálne body z 3 % na 5 %. A túto výšku si udržala nezamestnanosť až do konca roka 2020. Druhý polrok 2021 bol z pohľadu nezamestnanosti pre západné Slovensko priaznivý percentá v júli začali klesať a tento trend pokračoval až do októbra.

Z komplexného pohľadu na grafy 2 a 3 konštatujeme, že nezamestnanosť sa na celom území Slovenskej republiky počas sledovaných rokov zvyšovala. Najhoršia situácia bola na východnom Slovensku, kde výška nezamestnanosti v súčasnom roku (2021)

dosahovala v priemere výšku 12 %. Rovnako aj v rokoch 2019 a 2020 dosahovalo východné Slovensko najvyššie percentá. Rozdiel v percentách medzi západným a stredným Slovenskom bol vo všetkých sledovaných rokoch nanajvyš 2 %.

Graf 8 Vývoj nezamestnanosti v podnikateľských sférach za obdobie 2019 - 2021
Zdroj: DATAcube nezamestnanosť podľa výberového zisťovania pracovných síl

V grafe 4 je porovnávaná miera nezamestnanosti v podnikateľských sférach na Slovensku. Aj keď sme zaznamenali zhoršenie vo všetkých sférach počas pandémie, nie sú to také hodnoty aké sme očakávali. Konštatujeme, že vysoké miery nezamestnanosti už pred pandemiou boli v priemysle (34,40 %), stavebníctve (9,30 %), ubytovacích a stravovacích službách (6,50 %) a verejnej správe (9,70 %). Zhoršenie počas pandémie vidíme hlavne v priemysle (45,60 % - 2020; 36,57 % - 2021), stavebníctve (10,90 % - 2020; 14,07 % - 2021), veľkoobchode a maloobchode (15,80 % - 2020; 19,90 % - 2021), ubytovacích a stravovacích službách (13,00 % - 2020; 17,33 % - 2021). Neprekvapil nás nárast miery nezamestnanosti najmä vo veľkoobchode a maloobchode a ubytovacích a stravovacích službách, lebo tieto sféry boli najviac zasiahnuté opatreniami. Neprekvapil nás ani mierny nárast v zdravotníctve (4,60 % - 2019; 5,70 % - 2021), keďže už dlhšiu dobu boli zamestnanci tejto sféry nespokojní so svojim platovým ohodnotením a enormným nárastom pacientov.

4 DISKUSIA

Po analýze údajov o nezamestnanosti na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2019 - 2021 súhlasíme s tvrdením Micháleka (2021), ktorý hovorí, že údaje z prieskumu pracovných síl odhaľujú kontrast medzi veľkými stratami pracovných miest v ťažko postihnutých odvetviach (ako napr. ubytovacie a stravovacie služby, umenie a kultúra, činnosti reštaurácií a pohostinstiev, maloobchod a stavebníctvo) a pozitívnym rastom pracovných miest v niektorých kvalifikovaných sektorov služieb (napr. informácie a komunikácie, poštové služby a služby kuriérov, finančné a poisťovacie služby a činnosti). Z hľadiska najviac ohrozených sektorov sú na Slovensku obzvlášť zraniteľné ubytovacie a

stravovacie služby a činnosti reštaurácií a pohostinstiev (Michálek, 2021). Čo dokazuje graf 4, v ktorom sú zobrazené údaje za jednotlivé podnikateľské sféry.

Ubytovacie služby, umenie a kultúra, činnosti reštaurácií a pohostinstiev patria k oblastiam, ktorých činnosť bola opatreniami najviac ovplyvnená. Ako prvé sa okrem základných a materských škôl začali zatvárať reštaurácie, ubytovacie zariadenia spolu s kinami a divadlami, pretože tam bola najväčšia koncentrácia obyvateľov na m². Nárast nastal vo využívaní doručovacích služieb, keďže väčšina obyvateľov nakupovala potrebné veci prostredníctvom internetových obchodov.

Za nárast nezamestnanosti v roku 2020 môžu podľa Valachyovej a Senaja (2021) práve aj zatvorené základné a materské školy, pretože rodičia boli nútení ostať doma s deťmi. Ďalším dôvodom absencie na pracovisku bola povinná karanténa pozitívne testovaných osôb alebo ich blízkych kontaktov. V priebehu roka 2020 došlo k poklesu pracovného príjmu aj u tých zamestnancov, ktorí museli zostať doma z dôvodu prekážky na strane zamestnávateľa (Valachyová, Senaj, 2021). Z tohto dôvodu vláda pristúpila k pomoci zamestnávateľom a zamestnanom, ako spomíname v úvodnej časti, kedy vyplácala rodičom, ktorí boli nútení zostať doma s dieťaťom čerpanie nemocenskej dávky alebo ošetrovného počas celej doby, nielen počas prvých 10 dní.

Miera zamestnanosti, rovnako ako aj zamestnanosť (počet pracujúcich) klesla medziročne vo všetkých krajoch. Dôsledky pandémie sa prejavili na znížení počtu pracujúcich vo všetkých krajoch. Najviac v Trenčianskom kraji o 6,6 %, kde bol zároveň aj najväčší pokles miery zamestnanosti (o 4,5 percentuálneho bodu). Najnižšia úroveň miery zamestnanosti bola v krajoch východného Slovenska, v Prešovskom (67,4 %) a v Košickom kraji (66,3 %) (Chrappa, 2021).

Toto tvrdenie nám dokazujú údaje o nezamestnanosti zobrazené v grafoch 2 a 3, keďže ak miera zamestnanosti klesá rastie miera nezamestnanosti. V spomínaných grafoch jasne vidíme, že najvyššie percentá nezamestnanosti rovnako, ako aj najvyšší medziročný nárast nezamestnanosti je na Východnom Slovensku.

Miera nezamestnanosti vypočítaná z celkového počtu uchádzačov o zamestnanie bola najnižšia od mája minulého roka. V auguste 2021 dosiahla úroveň 8,02 %. Medzimesačne poklesla o 0,27 percentuálneho bodu (8,29 % v júli 2021). V porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka ide o pokles o 0,35 percentuálneho bodu (8,37 % v auguste 2020). Pozitívny trend na trhu práce potvrdil aj pokračujúci rast dostupných pracovných miest (MPSVR SR, 2021). O pozitívnom vývoji na trhu práce vypovedá aj graf 1, kde môžeme vidieť, že miera súčasnej nezamestnanosti sa približuje k miere nezamestnanosti z roku 2019.

ZÁVER

Roky 2020 a 2021 boli náročné pre nás ako jednotlivcov, ale aj pre podnikateľov. Zo dňa na deň sa život, ako sme ho poznali, zmenil a museli sme sa prispôbiť novému spôsobu života, aký sme doteraz nepoznali. Pre pandémiu COVID-19 museli orgány zodpovedné za ochranu zdravia zaviesť opatrenia spojené so spomalením šírenia choroby, tie však skomplikovali mnohým podnikateľom výkon ich činností. Niektorí boli nútení svoje prevádzky uzavrieť a zamestnancov prepustiť. Toto ich rozhodnutie spôsobilo na trhu práce prebytok pracovnej sily.

Na základe vyššie uvedených údajov tvrdíme, že pandémia COVID-19 a s ňou súvisiace opatrenia mali negatívny dopad na mieru nezamestnanosti Slovenskej republiky. Najvyšší nárast nezamestnanosti sme zaznamenali pri zavedení prvých protipandemických opatrení, teda na prelome mesiacov marec a apríl roka 2020. Odvtedy nezamestnanosť počas roka 2020 narástla z 5,44 % (január 2020) na hodnotu 8,12 % (december 2020). Jej výška sa začala znižovať až v roku 2021, konkrétne v máji (8,01 %) a do konca októbra 2021 6,78 %, kedy sa skoro priblížila hodnotám z roku 2019.

Rovnako tak konštatujeme, že pri porovnaní nezamestnanosti v jednotlivých geografických oblastiach Slovenska na tom bola najhoršie oblasť východného Slovenska, kde sa nárast nezamestnanosti v porovnaní rokov 2020 a 2021 vyšplhal takmer na 3 %. A v oblastiach stredného a západného Slovenska bol medziročný nárast mierne nad 2 %.

Pri porovnávaní údajov týkajúcich sa podnikateľských sfér vidno, že nárast bol v stavebníctve, veľkoobchode a maloobchode, ubytovacích a stravovacích službách, zdravotníctve a sociálnej pomoci a umení, zábave a rekreácii. Nárast nezamestnanosti sa dal očakávať najmä vo sfére ubytovania, zdravotníctva, reštaurácii, pretože tieto oblasti boli opatreniami najviac zasiahnuté, či už v podobe opatrení alebo v prípade zdravotníctva enormným prísunom pacientov.

Z celkového pohľadu konštatujeme, že pandémie mala na mieru nezamestnanosti negatívny vplyv aj keď v súčasnosti sa jej výška približuje hodnotám z obdobia pred pandemiou. Týmto tvrdením vieme povedať, že hypotéza, ktorú sme si stanovili na začiatku sa potvrdila.

LITERATÚRA

- CHRAPPA, I. 2021. Zamestnanosť v 1. štvrtroku 2021. [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: [http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_INTERN/pr0901qs/v_pr0901qs_00_00_00_sk](https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/products/informationmessages/inf_sprava_detail/!ut/p/z1/tVJNU8IwFPwtHnpM3ytpSeqtOAOoOoMMArk4aRpKhaa1ja38e4PjxRk_xoO5vGT e7r5NNiBgDclIrsilLSojD-68EcPHOZvy0ShIEEczitPrm8Xd5OJqMF5G8AAChDK2tjvYVGkrd0QbUpgkXvrodTUTenUOqN JWzeyO3rYtdruXWVhIKNtwIIKIOXCIXLCuQqIiqiUXGEWoDrJ16rIYKNimaYs5AQDzUgYDxnh sYxJFiqeDekgy5SE1W9-hWvjNytBxxfvkItxMgnZDJHPxhFok8nyPp5Tign9APygsXEe2LceAgarrtA9LM3pZQ6w-OMVJwjXIiq09HtV-ugzzpAyxsOBI0SUnjIrnP6fReKcQYzVrxwW_5GMm5OYIPicRKO3utGN_9K4L7Oztm7PPfSw7 3s_r6r8oP127-FXjF3VOnufgFCXJadHst_eXtJQpEd6yM_eAKF--eg!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/></p>
<p>DATAcube. 2020. Nezamestnanosť podľa Výberového zisťovania pracovných síl (do roku 2020). [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <a href=)
- DATAcube. 2021. Nezamestnanosť podľa Výberového zisťovania pracovných síl (od roku 2021). [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_INTERN/pr0101qs/v_pr0101qs_00_00_00_sk
- Epi.sk. 2020. Druhy pomoci štátu podnikateľom a zamestnávateľom na riešenie následkov ochorenia COVID-19. [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <https://www.epi.sk/clanok-z-titulky/druhy-pomoci-statu-podnikatelom-a-zamestnavatelom-na-riesenie-nasledkov-ochorenia-covid-19-aktepi.htm>
- JANKOVIČ, L. 2021. Čo sme sa dozvedeli z registra koronadotácií? [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <https://www.alvaria.sk/co-sme-sa-dozvedeli-z-registra-koronadotacii/>
- MICHÁLEK, A. 2021. Nezamestnanosť obyvateľstva počas pandémie covid-19 na Slovensku v roku 2020. [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: http://actageographica.sk/stiahnutie/65_1_02_Michalek.pdf

- MICHALKOVÁ, T. 2020. Firmy už nahlasujú prepúšťanie. Pomoc vlády nepresvedčila. [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <<https://ekonomika.pravda.sk/firmy-a-trhy/clanok/547973-firmy-uz-nahlasuju-prepustanie-pomoc-vlady-nepresvedcila/>>
- MONITORING PODNIKATEĽSKÉHO PROSTREDIA. 2021. Vplyv pandémie Covid 19 na zamestnanosť v SR. [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <<http://monitoringmsp.sk/2020/08/10/vplyv-pandemie-covid-19-na-zamestnanost-v-sr/>>
- MPSVR SR. 2021. Nezamestnanosť klesla na najnižšiu úroveň za posledných 10 mesiacov. [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <<https://www.employment.gov.sk/sk/uvodna-stranka/informacie-media/aktuality/nezamestnanost-klesla-najnizsiu-uroven-za-poslednych-10-mesiacov.html>>
- PIŠKO, M. 2021. Veľký register koronadotácií – koho štát v pandémie podporuje? [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <<https://transparency.sk/sk/velky-register-koronadotacii-koho-stat-v-pandemii-podporuje/>>
- UPSVA R. 2020 - 2021. Nezamestnanosť - mesačné štatistiky. [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254>
- VALACHYOVÁ, J. – SENA J, M. 2021. Vplyv pandémie COVID-19 na príjmy jednotlivcov. [online]. [cit. 2021-12-04]. Dostupné na: <<https://www.rrz.sk/vplyv-pandemie-covid-19-na-prijmy-jednotlivcov/>>

INFORMÁCIE O AUTOROVI

Ing. Miroslava Barkóciová

Katedra manažmentu

Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach

Ekonomická univerzita v Bratislave

Tajovského 13, 041 30 Košice

e-mail: miroslava.barkociova@euba.sk

VPLYV PANDÉMIE COVID-19 NA FUNGOVANIE SEKTORA HORECA

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE FUNCTIONING OF THE HORECA SECTOR

Marián CHROBÁK

ABSTRAKT

Pandémia COVID-19, ktorá sa naplno prejavila v roku 2020 mala významný vplyv na všetky oblasti nášho každodenného života. Rozhodnutia vlád o plošnom zatvorení hotelov, kaviarní a reštaurácií majú významný vplyv na celosvetový cestovný ruch. Okrem strachu, únavy a všeobecného znepokojenia nám pandémia ukázala nedostatky, ktoré sme dlhodobo zanedbávali a neriešili. Cieľom článku je poukázať aký dopad má a bude mať pandémia COVID-19 na sektor HORECA a tiež ako zmierňovať jej dopady. Za oblasť sledovania sme vybrali sektor HORECA v rámci Slovenska, avšak považujeme za prínosné jeho porovnanie aj s inými krajinami.

Kľúčové slová: Kríza, sektor HORECA, pandémia, cestovný ruch, dopady, riešenia

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic, which fully manifested itself in 2020, has significant impact on all areas of our daily lives. Decisions of governments to close hotels, cafes and restaurants have a significant impact on global tourism. In addition to fear, fatigue and general concern, the pandemic has shown us shortcomings that we have overlooked for a long time, and not addressed them. The aim of the article is to show what impact the COVID-19 pandemic has and will have on the HORECA sector and also how to mitigate its effects. We chose the HORECA sector within Slovakia as the monitoring area, but we also consider as beneficial to compare it with other countries.

Key words: Crisis, HORECA sector, pandemic, tourism, impacts, solutions

JEL KLASIFIKÁCIA: D80, Z32

ÚVOD

HoReCa je pojem, ktorý zahŕňa segment hotelierstva a rôznych druhov gastronomických prevádzok. Ide o skratku slov označujúcich miesta predaja s priamou konzumáciou tovarov a služieb: Hotel, Reštaurácia, Stravovanie/Kaviareň (Catering). Môžeme povedať, že sektor HORECA, ako súčasť cestovného ruchu, zahŕňa ubytovacie a stravovacie služby. Pandémia sa intenzívne týka aj tohto sektora.

Pandémia COVID-19 bola zdravotnou a hospodárskou krízou s ničivými dôsledkami na všetky krajiny, no najmä na tie, ktoré sú závislé od cestovného ruchu a turizmu (Aivaz, Čapčatňá, 2021). Keďže sa vlády pokúšali chrániť svoje obyvateľstvo, zaviedli sa karantény a veľké obmedzenia týkajúce sa mobility. To spolu s rozhodnutím spotrebiteľov obmedziť cestovanie viedlo k prudkému poklesu odvetvia cestovného ruchu s vážnymi ekonomickými dôsledkami, najmä v krajinách, ktoré sú od tohto odvetvia závislé. Počet medzinárodných príjazdov turistov klesol v roku 2020 o 74 % v porovnaní s predchádzajúcim rokom

(UNWTO, 2021). V mnohých rozvojových krajinách sa počet príchodov znížil o 80 až 90 %. Začiatok roka 2021 bol pre väčšinu destinácií horší a klesol o 88 % v porovnaní s úrovňou pred pandémiou. Situácia sa krátkodobo zlepšila, najmä pokiaľ ide o domáce a regionálne cestovanie. Nepriame účinky tohto poklesu sú priam devastáčne, keďže pracovná sila a kapitál zostávajú nevyužitú a nedostatok dopytu po medziproduktoch a službách má negatívny vplyv na mnohé sektory.

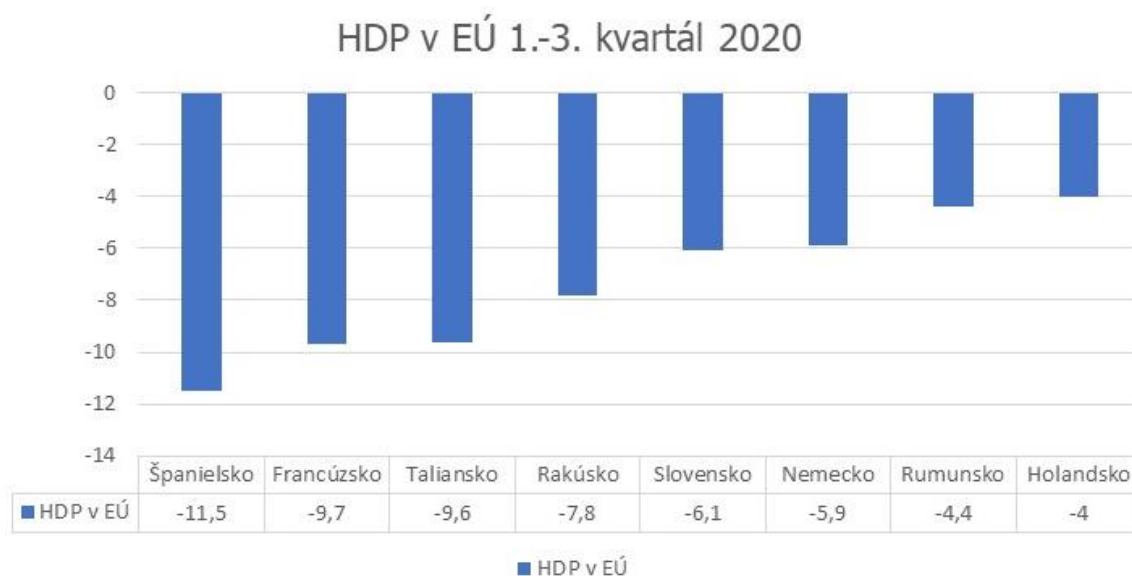
1 PANDÉMIA A JEJ DOPADY NA SEKTOR HORECA

Dopady pandémie na ekonomiku krajiny je náročné vyčíslit'. Cestovný ruch, kde zaradujeme aj sektor HORECA, je jedným z hlavných svetových hospodárskych odvetví. Ide o tretiu najväčšiu exportnú kategóriu (po palivách a chemikáliách) a v roku 2019 predstavovala 7 % svetového obchodu. Pre niektoré krajiny dokonca predstavuje viac ako 20 % ich HDP a celkovo je to tretí najväčší exportný sektor globálnej ekonomiky. Cestovný ruch je jedným zo sektorov najviac zasiahnutých pandémiou COVID-19 a môžeme konštatovať, že všetky časti jeho rozsiahleho hodnotového reťazca boli ovplyvnené.

UNWTO (United Nations World Tourism Organization) uvádza, že odborníci z oblasti cestovného ruchu a sektora HORECA neočakávajú návrat na úroveň pred príchodom COVID do roku 2023, možno ani neskôr. V skutočnosti takmer polovica opýtaných odborníkov vidí návrat na úroveň z roku 2019 najskôr v roku 2024 a aj to z optimistického pohľadu. Hlavnými prekážkami sú cestovné obmedzenia, neustále šírenie vírusu, vznik nových mutácií, strach zákazníkov a nepriaznivé ekonomické prostredie. Cestovanie sa prispôbilo vplyvu COVID najmä z hľadiska cestovných obmedzení. Regionálne cestovanie sa zvýšilo, ale rozvojovým krajinám, ktoré sú závislé od medzinárodného cestovania, to nepomáha (UNWTO, 2021).

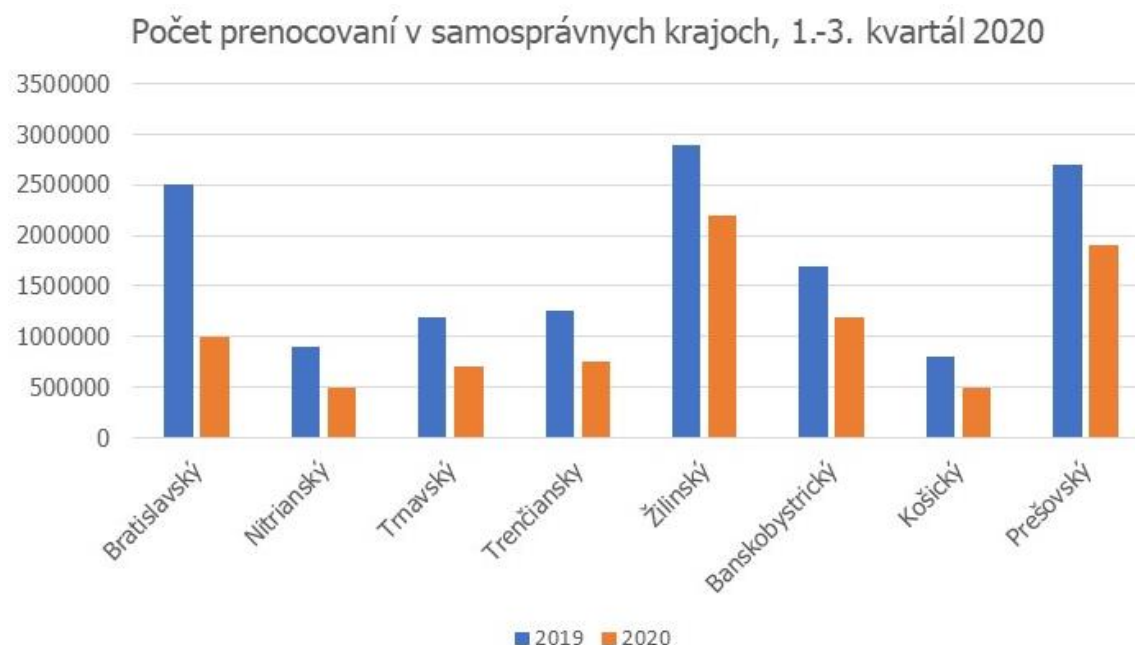
Podiel zaočkovaných ľudí môže byť indikátorom túžby ľudí vrátiť sa do „normálu“. Podiel zaočkovaných ľudí sa v jednotlivých krajinách výrazne líši, od menej ako 1 % po viac ako 60 %. Je pravdepodobné, že cestovný ruch a gastrosektor v krajinách s vysokým podielom zaočkovaných ľudí sa zotaví rýchlejšie ako v krajinách s nízkym podielom zaočkovanosti.

V prvej vlne pandémie, ktorá postihla Európu na jar v roku 2020 sa dá v niektorých oblastiach hovoriť o 100 % prepade tržieb na niekoľko týždňov či mesiacov. Drastické rozhodnutia vlád o zatváraní podnikov boli vtedy sčasti pochopiteľné, keďže vládla obava z neznáameho a strach o zdravie obyvateľstva. Dopad opatrení sa premietol aj do vývoja HDP v krajinách, kde je turizmus jedným z hlavných odvetví ekonomiky. Nie je preto prekvapením, že na základe dostupných dát z roka 2020 sme najväčší prepád ekonomík zaznamenali v krajinách, ktorých cestovný ruch je hlavným zdrojom príjmov do štátnych rozpočtov. Ide najmä o krajiny ako Grécko, Chorvátsko, Taliansko. Vplyv na vývoj ekonomík mala aj miera, akou bola krajina zasiahnutá pandémiou a tiež, aké opatrenia boli v tej ktorej krajine prijaté. Na Obrázku 1 sme znázornili, aký vývoj HDP bol v krajinách EÚ v 1. až 3. kvartáli roku 2020 (Eurostat, 2021).

Obrázok 1: HDP v EÚ, 1. - 3. kvartál 2020
 Zdroj: EUROSTAT, 2021.

Slovensko v oblasti cestovného ruchu dopadlo relatívne priaznivo, s poklesom „iba“ 37 % medziročne za prvých deväť mesiacov daného roku. Dôvod je jednoduchý. Cestovný ruch nie je tak dominantný ako v krajinách Španielsko, Francúzsko a ďalšie, ktoré dopadli horšie ako my. Zahraniční turisti tvoria v slovenských hoteloch viac ako tretinu všetkých hostí. V roku 2020 ich počet klesol o polovicu, kým počet prenocovaní slovenských turistov o 30 % v porovnaní s minulým rokom, ako sme znázornili na Obrázku 2.

Obrázok 2: Počet prenocovaní v samosprávnych krajoch, porovnanie rokov 2019 a 2020
 Zdroj: Štatistický úrad SR, 2021.

Obmedzenia týkajúce sa pandémie, ktoré prijala vláda SR priniesli významné zmeny aj v regionálnej návštevnosti. Najvýraznejšie zmeny nastali v mestských destináciách, ktoré navštevuje najviac cestujúcich zo zahraničia. Podľa dostupných údajov na stránke Štatistického úradu SR (2021) Bratislava prišla až o 60 % prenocovaní.

2 BUDÚCNOSŤ SEKTORA HORECA

Čelíme globálnej kríze, akú sme doteraz nepoznali. Normálny život sa zastavil pre viac ako miliardu ľudí na celom svete. Nakoniec sa však kríza skončí a život sa vráti do „normálu“. Ale ako bude vyzerat' nová normálnosť? Skoro normálne je pre nás nosenie rúška, rešpektovanie osobného priestoru a dodržiavanie odstupov 1,5 m. Našli sme aj pozitívne klimatické aspekty, ktoré nastali práve kvôli pandémie (Andrews, 2021). Ako ešte koronakríza ovplyvní, zmení alebo zlepši sektor HORECA?

Zvažovanie rôznych scenárov nám môže pomôcť pripraviť sa na budúcnosť, ktorú nikto nedokáže predpovedať a objasniť. V tomto príspevku sme zvolili časový rámec od troch do piatich rokov, pretože nám ponúka dostatočne široký časový rámec na uskutočnenie významných zmien, ale je to dostatočne krátko na to, aby zodpovední pracovníci mohli v reálnom čase podniknúť praktické kroky smerujúce k vybudovaniu odolnosti svojej organizácie.

Cieľom tejto kapitoly je vyvolať kritické otázky, ktoré by potenciálne mohli pomôcť konkrétnym spoločnostiam. V tejto časti tiež predstavíme niekoľko scenárov, nad ktorými je podľa nášho názoru vhodné v súvislosti s vplyvom pandémie na sektor HORECA uvažovať. Je dôležité podotknúť, že pri charakteristike jednotlivých scenárov sme zvažovali dopad na globálny cestovný ruch, z ktorého však priamo vieme vyvodit' dôsledky na regionálne reštaurácie, hotely, kaviarne. Ide o tieto scenáre:

1. **Scenár: Rýchla búrka** – Po relatívne krátkotrvej pandémie sa celkové globálne a domáce cestovanie opäť blíži k úrovniam pred pandémie COVID-19. Cestovanie vo voľnom čase sa výrazne vracia, pretože cestujúci dobiehajú stratený čas. Zároveň sa voľnočasové cestovanie presúva smerom k cenovo dostupnému, regionálnemu cestovaniu a exkurziám.
2. **Scenár: Obdobie „Veľkých spoločností“** – Väčšie spoločnosti sa stávajú kľúčovou súčasťou cestovania, cestovné kancelárie hľadajú partnerstvá, aby využili klesajúci počet záujemcov. Cezhraničné cestovanie sa stáva plynulejším v dôsledku čoraz globalizovanejšej ekonomiky. Zvyšuje sa hodnota „izolácie“ a tzv. čistého cestovania. Ľudia sú ochotní priplatiť si sa súkromie, a osobitnejšie zážitky. Ide o celkové uprednostňovanie veľkých, dôveryhodných spoločností, hotelov, reštaurácií.
3. **Scenár: Netradičnosť** – Keďže pandémia a ekonomická nestabilita pretrváva, dochádza k výraznému poklesu voľnočasového cestovania a samotné cestovanie sa stáva výsadou. Dochádza tak k významnému posunu v zameraní smerom k cestovaniu a poskytovaniu služieb, či už to bude regionálneho alebo globálneho charakteru. Ľudia majú záujem o netradičnejšie miesta, zážitky a chute.
4. **Scenár: Osamelosť** – V rámci predĺženého obdobia pandémie zaznamenáva cestovanie vo všeobecnosti prudký pokles, čo vedie k masívnemu zatváraniu hotelov, leteckých liniek a požičovní áut. Keďže fyzické dištancovanie sa stáva trvalým spôsobom života a sociálna izolácia je novou normou, cestovanie sa obmedzuje nanajvýš na miestne/regionálne destinácie. Zaznamenávame výrazný pokles aj na kultúrnych podujatiach. Zvyšuje sa počet obyvateľov, ktorí

plánujú výlety na krátke vzdialenosti a výlety časovo nenáročne, ktoré si vyžadujú malé až žiadne predbežné plánovanie a prípravu.

Scenáre sme vypracovali na základe odhadu možného vývoja vyplývajúceho z predchádzajúcich období. Scenáre nie sú ohraničením alebo zárukou niečoho, čo určite nastane. Existuje mnoho ďalších premenných, ktoré by potenciálne vedeli ovplyvniť postpandemický vývoj úplne iným smerom ako nad ním premýšľame dnes. Je však vysoko pravdepodobné, že 1. scenár sa neodohrá. S istotou však vieme povedať, že nová „normálnosť“ bude iná, nová. A preto je nevyhnutné aby sa podniky v sektore HORECA vedeli prispôbiť potrebám spotrebiteľa, ktoré sa budú vo vývoji pandémie meniť.

Nadviažeme na vyššie uvedené a to, že je nevyhnutné, aby sa podniky v sektore HORECA vedeli prispôbiť potrebám spotrebiteľa, ktoré sa budú vo vývoji pandémie meniť:

- **Prispôsobenie sa (narušenému) podnikateľského ekosystému** - Považujeme za dôležité, aby si podniky uvedomili závažnosť narušeného podnikateľského ekosystému a vedeli sa prispôbiť. Podniky môžu čeliť významným a neočakávaným narušeniam, napr. v rámci svojho hodnotového reťazca (napr. ukončenie podnikania kľúčových dodávateľov), ktoré by mohli ohroziť kontinuitu podnikania a prinútiť ich rýchlo identifikovať alternatívne riešenia.
- **Zameranie sa na zamestnancov** - Rozsiahle znižovanie počtu zamestnancov a zmena situácie si od manažérov vyžaduje aby si uvedomovali a uznali zmenené okolnosti na strane zamestnancov, a zatriktívni pracovné pozície pre potenciálnych zamestnancov. Zároveň si táto situácia bude vyžadovať zvýšenie zdravotných a hygienických štandardov na pracovisku.
- **Inovácie a technologický pokrok** - Záujem o technológie rastie závažnou rýchlosťou a pandémia ho ešte niekoľkonásobne zvýšila. Technologické zlepšenia sú nevyhnutnosťou v každej prevádzke podľa jej povahy. Zlepšovanie inovácií a technologického zabezpečenia vo finančnej oblasti podnikov považujeme v dnešnej dobe za nevyhnutnosť (napr. bezkontaktné transakcie).
- **Prekonanie obáv spotrebiteľov** - Podniky v oblasti cestovného ruchu a sektora HORECA budú vystavené výzve, pretože spotrebiteľia zápasia s túžbou cestovať, kultúrne a sociálne sa vyžiť a s tým, že nevedia, čo je v dnešnej dobe bezpečné. Pre podniky tu vidíme príležitosť zmierniť a riešiť toto napätie a vybudovať si tak trvalú dôveru.

Už teraz, kvôli vakcinácií proti ochoreniu Covid-19 krajiny postupne rušia cestovné obmedzenia a v mnohých častiach sveta sa pomaly obnovuje cestovný ruch. Zdravie však aj naďalej musí ostať prioritou, a je potrebné sa zamyslieť aj nad koordinovanými zdravotnými protokolmi, ktoré chránia cestujúcich a ľudí využívajúcich služby v oblasti gastrosektora a zároveň majú pozitívny vplyv na podniky a aj na samotných zamestnancov (UNWTO, 2021).

ZÁVER

Pandémia COVID-19 sa šíri po celom svete a tak sa vlády zameriavajú najmä na bezpečnosť a zdravie ľudí. Pandémia zároveň priniesla významné dopady na ekonomiku všetkých krajín sveta. Kým predchádzajúca kríza v roku 2008 prišla ako dôsledok zle nastaveného finančného systému, pandémia predstavuje pre ekonomiku šok, ktorý nemá obdobu. Vlády s cieľom ochrániť verejné zdravie nariadili sériu opatrení, ktorými zatvorili niektoré obchody, prevádzky alebo niektoré oblasti výrobnjej sféry. Rozhodnutia o plošnom zatváraní spôsobili hospodársky pokles prakticky všetkých štátov a priniesli tak ekonomickú krízu. Oblasť hotelierstva, reštaurácií a cestovného ruchu ako prvá zažila negatívny dopad na jej fungovanie. S istotou môžeme tvrdiť, že tento negatívny dopad na sektor HORECA budeme pociťovať ešte dlhú dobu.

LITERATÚRA

- AIVAZ, K.A. – CĂPĂȚĂNĂ, A. 2021. An analysis of the Return on Assets of HoReCa Companies in Constanta County in the Context of the Recovery Pursuits after the Shock Produced by the COVID-19 Pandemic. In *Technium Social Sciences Journal*. ISSN 2668-7798, 2021, iss. 25, p. 289-303.
- ANDREWS, S. V. 2021. COVID-19 Responses Could Help Fight Climate Change. In *International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank*. Washington, USA: The World Bank Group, 2022. [online]. [cit. 2021-11-28]. Dostupné na: <<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/11/03/covid-19-responses-could-help-fight-climate-change>>
- EUROSTAT. 2021. Inflation – annual growth rate. European Union. [online]. [cit. 2021-11-28]. Dostupné na: <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/covid-19/economy>>
- Štatistický úrad SR. 2021. Počet prenocovaní v samosprávnych krajoch. Bratislava, Štatistický úrad SR. [online]. [cit. 2021-11-28]. Dostupné na: <<https://slovak.statistics.sk/wps/portal>>
- United Nations World Tourism Organization (UNWTO). 2021. *Tourism and COVID-19 – Unprecedented Economic Impacts*. Madrid, Spain. [online]. [cit. 2021-11-30]. Dostupné na: <<https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>>

INFORMÁCIE O AUTOROVI

Ing. Marián Chrobák

Katedra kvantitatívnych metód
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: marian.chrobak@euba.sk

VPLYV PANDEMICKEJ SITUÁCIE NA FINANČNÚ GRAMOTNOSŤ ŠTUDENTOV PODNIKOVHOHOSPODÁRSKEJ FAKULTY V KOŠICIACH

IMPACT OF THE PANDEMIC SITUATION ON THE FINANCIAL LITERACY OF STUDENTS IN THE FACULTY OF BUSINESS ECONOMICS WITH THE SEAT IN KOŠICE

Stanislav RUDÝ

ABSTRAKT

Medzi kľúčovú zručnosť potrebnú k životu v dnešnej modernej spoločnosti patrí finančná gramotnosť. Neuvážené a unáhlené finančné rozhodnutia môžu mať negatívny vplyv na rodinu, domácnosť a aj spoločnosť. V súčasnosti sa do popredia dostáva potreba finančného vzdelávania a aj podpora finančnej gramotnosti obyvateľstva. V Slovenskej republike v zmysle Národného štandardu finančnej gramotnosti je finančná gramotnosť definovaná ako schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti. V príspevku analyzujeme a porovnávame finančnú gramotnosť študentov EUBA, Podnikovohospodárskej fakulty v Košiciach na bakalárskom a inžinierskom stupni štúdia.

Kľúčové slová: gramotnosť, finančné vzdelávanie, finančné zabezpečenie, pandemická situácia, študenti Podnikovohospodárskej fakulty

ABSTRACT

Financial literacy can be considered a key skill needed to live in today's modern society. Reckless and hasty financial decisions can have a negative impact on the family, the household and society. At present, the need for financial education and also the support of financial literacy of the population is coming to the fore. In the Slovak Republic, in accordance with the National financial literacy standard, financial literacy is defined as the ability to use knowledge, skills and experience to effectively manage their own financial resources in order to ensure lifelong financial security for themselves and their household. In this paper we analyze and compare financial literacy of students of EUBA - Faculty of Business Economics in Košice at the bachelor's and engineering degree.

Key words: literacy, financial education, financial security, pandemic situation, students of the Faculty of Business Economics

JEL KLASIFIKÁCIA: D14, G17, G39

ÚVOD

Téma vzdelávania študentov v oblasti finančnej gramotnosti je v súčasnosti veľmi diskutovaná a preberaná. Práve finančná kríza dokázala, aká nízka je finančná gramotnosť ľudí pre nedostatočnú informovanosť. Manažment osobných financií a finančné rozhodnutia spotrebiteľov sú v posledných rokoch veľmi dôležité v dynamickom a rýchlo sa meniacom vývoji v oblasti finančných trhov. Ukazuje sa, že spotrebiteľia nedokážu adekvátne reagovať na hrozby a príležitosti, ktoré finančný trh ponúka. Zlá úroveň ekonomického vzdelávania

študentov vysokých škôl vedie k negatívnym následkom v ich budúcom živote. Vysoká finančná gramotnosť a jej osveta umožňuje spotrebiteľom vhodné finančné plánovanie a smeruje ich k správnym rozhodnutiam. Hlavným cieľom tohto príspevku je posúdiť finančnú gramotnosť študentov Podnikovohospodárskej fakulty v Košiciach – EUBA na prvom a druhom stupni štúdia. Vzhľadom na aktuálnu pandemickú situáciu s koronavírusom je čiastkovým cieľom posúdiť aj efektivitu online výučby na finančné vzdelávanie študentov. Stanovili sme si aj hypotézu v nasledujúcom znení: finančná gramotnosť študentov druhého stupňa je vyššia ako finančná gramotnosť študentov na prvom stupni. V prvej časti príspevku si charakterizujeme teoretické východiska finančnej gramotnosti, v druhej polovici si rozoberieme výsledky dotazníkového prieskumu, ktorý bol adresovaný končiacim ročníkom na prvom a druhom stupni vysokoškolského štúdia na PHF.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

V súčasnej dobe kedy sa celý moderný svet prepája a sústavne napreduje, existuje obrovský počet rôznych finančných inštitúcií s rozsiahlym množstvom finančných produktov. Tieto finančné inštitúcie preto bojujú o klientov a rozhodnutia spotrebiteľov ich úrovňou finančnej gramotnosti. Čoraz častejšie sa stáva, že spotrebiteľ má problém sa orientovať vo svojich financiách a nevie sa rozhodnúť správne. Podľa Guláša a Pilcha, (2014) je finančná gramotnosť schopnosť využívať zručnosti a vedomosti na efektívne riadenie a hospodárenie vlastných finančných prostriedkov a zdrojov s cieľom zaistiť si celoživotné finančné zabezpečenie. Finančnú gramotnosť členia na tri časti:

1. Cenová gramotnosť – predstavuje tú časť finančnej gramotnosti, ktorá obsahuje problematiku inflácie a cenových mechanizmov,
2. Peňažná gramotnosť – tvoria ju kompetencie, ktoré sú potrebné na spravovanie transakcií a správu hotovostných a bezhotovostných peňažných prostriedkov,
3. Rozpočtová gramotnosť – reprezentuje kompetencie, ktoré sú nevyhnutné na vedenie rodinného resp. osobného rozpočtu.

Nachádzame sa v 21. storočí kde naše rozhodnutia sú ovplyvnené financiami a spojené s finančnou situáciou. Pojem finančná gramotnosť môžeme vnímať ako schopnosť rozumieť fungovaniu peňazí a finančného trhu, taktiež aj schopnosť ich efektívneho využitia na zabezpečenie finančnej stability a uspokojenie potrieb seba a svojej rodiny. Pre správnu orientáciu je potrebné mať pokryté široké spektrum vedomostí, ktoré či už v priamej alebo nepriamej forme súvisia s financiami. Finančná gramotnosť je teda súbor vedomostí, ktoré umožňujú pochopiť financie; je to schopnosť využívať tieto zručnosti a skúsenosti na efektívne hospodárenie a v neposlednom rade predstavuje aj manévrovací priestor, ktorý nám legislatíva a finančné inštitúcie dávajú, aby sme mohli dosiahnuť finančnú nezávislosť a slobodu. (Beličková – Staríčková, 2019)

Komplexnosť a zložitosť finančných služieb a produktov sa sústavne zosilňuje. Existuje široké spektrum subjektov ako banky, finanční sprostredkovatelia, poisťovne a podobne. Dlhodobé trendy ukazujú, že pod vplyvom rôznych faktorov sa zvyšuje zadlženosť domácnosti v prepojení s ekonomickými problémami. Vracec, (2014) ďalej hovorí o tom, že kvalifikované finančné rozhodnutia sú výsledkom dostatočnej úrovne finančných znalostí a finančnej gramotnosti. Tiež spomína, že ak sa chcú jednotlivci a domácnosti vyhnúť nepríjemným finančným problémom, je potrebné budovať a rozvíjať finančnú gramotnosť v súvislosti s Národným štandardom finančnej gramotnosti. Úroveň finančnej gramotnosti je preto jeden z najdôležitejších predpokladov úspešnej sociálnej, ekonomickej a finančnej existencie obyvateľstva v ekonomike.

Drábeková a Švecová, (2015) sa tiež zaoberajú finančnou gramotnosťou pretože veria, že každý z nás by mal byť finančne gramotný. Podľa nich je finančná gramotnosť

súbor vedomostí a zručností na základe ktorých môžeme pochopiť finančné princípy a tak vedieť prijímať informované finančné rozhodnutia. Nepochopenie základných finančných pojmov vedie k nižšej schopnosti analyzovania a spracovania informácii, preto záleží na finančnej gramotnosti každého z nás. Finančné vzdelávanie môže poskytnúť dostatok nástrojov a aj vedomostí, ktoré by viedli k lepšiemu pochopeniu finančných produktov a tým aj k správnym rozhodnutiam.

V dôsledku dynamicky sa rozvíjajúcej spoločnosti v súčasnosti dochádza k zmenám, na ktoré musia ľudia reagovať. Na dennej báze sa rieši svet financií a preto sa finančné rozhodovanie stáva kľúčovým aspektom pri rozhodovaní o otázkach, ktoré sú bezprostredne spojené s našim životom. Nízka úroveň finančnej gramotnosti je celosvetovým problémom a preto je dôležitá schopnosť porozumieť rôznym finančným produktom, ktoré sú ponúkané v rôznych formách. Domácnostiam sa z dlhodobého hľadiska nedarí zvyšovať ziskovosť finančných aktív, dôvody môžeme hľadať v konzervatívnom správaní a silnej orientácii na hotovosť či sporiace účty. Okrem toho sa tento problém javí aj v spojitosti s finančnou gramotnosťou, napríklad v spojitosti s nevedomosťou aký typ úveru prijať, ako sa správať vo vzťahu k poskytovateľom úveru, akú inštitúciu zvoliť a iné. (Mihalčová – Csikósová – Antošová, 2014)

2 METODOLÓGIA PRÍSPEVKU

Na spracovanie získaných údajov, naplnenie cieľa tohto príspevku a zodpovedania hypotézy využijeme metódy ako analýzu, syntézu, komparáciu či aj grafické zobrazenie na sprehl'adnenie získaných údajov. Analýza údajov nám pomôže podrobnejšie skúmať finančnú gramotnosť u vybraných študentov. Opakom analýzy je syntéza a vďaka tejto metóde dokážeme odhaliť spojitosť medzi jednotlivými pojmami vo finančnej gramotnosti. Metódou komparácie porovnáme zistené výsledky a dosiahnuté hodnoty.

Tvorbu príspevku sme začali hľadaním a výberom vyhovujúcej odbornej domácej a zahraničnej literatúry, vedeckých článkov a databáz týkajúcich sa danej problematiky. Následne sme odbornú literatúru preštudovali, aby na jej základe bolo možné dosiahnuť čiastkový cieľ a odpoveď na našu hypotézu. Nadobudnuté teoretické poznatky sme spracovali do prvej kapitoly príspevku, kde sú teoretické východiská finančnej gramotnosti.

Dotazníkový výskum sme realizovali v zimnom semestri 2021/2022 na pôde EUBA, Podnikovohospodárska fakulta s využitím generátora náhodných čísel u študentov končiacich ročníkov na prvom (odbor EaMP a OP) a druhom (odbor FRP) stupni štúdia online formou cez platformu Teams a Facebook, kde bol výskum zverejnený a so študentmi komunikovaný.

3 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO PRIESKUMU

V dotazníkovom prieskume sme sa zamerali na finančnú gramotnosť a efektívnosť online výučby na finančné vzdelávanie študentov PHF – EUBA v končiacich ročníkoch na prvom a druhom stupni. Študenti museli zodpovedať 17 otázok a tieto otázky boli formulované aj v súlade s národným štandardom finančnej gramotnosti.

Otázky v našom dotazníku boli orientované na zistenie vedomostí študentov v oblastiach ako napríklad inflácia, devalvácia, zložené úročenie, životné poistenie, ročná percentuálna miera nákladov, akontácia, lízing a podobne. Tento prieskum bol adresovaný 123 študentom dennej formy štúdia v odbore Ekonomika a manažment podniku a Obchodné podnikanie na prvom stupni štúdia a ďalším 82 študentom v študijnom odbore Finančné riadenie podniku na druhom stupni štúdia. V celkovom sumári bolo oslovených 205 študentov, z toho sa na našom výskume zúčastnilo 94 študentov, 65 v končiacom ročníku na prvom stupni, čo predstavuje vzorku 52.85% študentov a 29 študentov v končiacom ročníku

na druhom stupni, čo predstavuje vzorku 35.37% študentov. Vzorku tvorilo 60 žien a 34 mužov. V tabuľke 1 je znázornená štruktúra skúmanej vzorky.

Tabuľka 1: Štruktúra vzorky

Pohlavie	Muž		Žena	
	Bakalársky	Inžiniersky	Bakalársky	Inžiniersky
Stupeň štúdia				
Početnosť	23	11	42	18

Zdroj: vlastné spracovanie

V prvej otázke nás zaujímalo, že „Ak robíte závažné finančné rozhodnutia, ktoré kritérium je pre vás dôležitejšie: možný zisk, alebo možná strata?“ Až polovica respondentov nám odpovedalo, že viac sa zameriavajú na možnú stratu a až potom uvažujú o možnom zisku, 40.4% študentov sa viac sa zameriava na možný zisk a až potom uvažujú o možnej strate, 6.4% sa vždy najviac zaujíma o to, koľko môžu stratiť a 3.2% účastníkov dotazníka uviedli, že možný zisk je pre nich vždy dôležitejší ako možná strata.

V nasledujúcej otázke, kedy sme chceli zistiť ako študenti hodnotia svoje vedomosti v oblasti finančných investícií a finančných trhov sme sa dozvedeli, že 43.6% študentov si myslia, že majú základné vedomosti o finančných investíciách a trhoch, 38.3% sa o finančné trhy a investície sa zaujíma príležitostne a vedia, aké výnosy a riziká môžu očakávať. Až 12.8% respondentov si myslí, že ich vedomosti o finančných investíciách sú dosť malé/takmer žiadne a len 5.3% študentov finančné trhy a investície sledujú pravidelne a majú v nich dobrý prehľad.

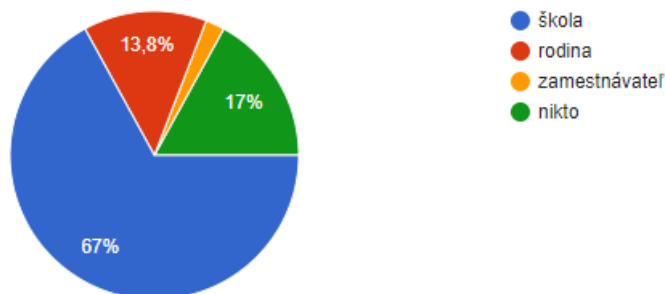
V otázkach 3-7 a 14-17 sme chceli porovnať vedomosti študentov v oblasti finančnej gramotnosti. Tretia otázka sa týkala úrokovej miery a inflácie, pričom si študenti mali predstaviť, že úroková miera na ich sporiacom účte je 1 % a inflácia je 2 % a ich úlohou bolo povedať, či po jednom roku si za vložené peniaze a úroky kúpia: (a) viac ako dnes, (b) presne rovnako ako dnes, (c) menej ako dnes, (d) neviem. Správnu odpoveďou bola možnosť c) menej ako dnes – takto odpovedalo 90.77% študentov prvého stupňa a 82.76% študentov druhého stupňa. V štvrtej otázke si mali študenti predstaviť, že na sporiacom účte majú 1 000 eur a ročná úroková miera je 2 %. Nás zaujímalo, že koľko budú mať na účte po piatich rokoch s možnosťami: (a) viac ako 1 020 eur, (b) presne 1 020 eur, (c) menej ako 1 020 eur, (d) neviem. Správna odpoveď bola možnosť (a) viac ako 1 020 eur – správne na túto otázku odpovedalo 87.69% študentov prvého stupňa a 89.66% študentov druhého stupňa.

V ďalších otázkach sme sa zaujímali, či študenti vedia určiť rozdiel medzi kreditnou a debetnou kartou, infláciou a devalváciou. V piatej otázke správnu možnosť (a) Kreditná karta je platobná karta, ktorá je formou bankového úveru a majiteľ využíva peniaze z banky, debetná karta je naviazaná na bežný účet a možno ňou čerpať prostriedky do výšky disponibilného zostatku na bankovom účte – označilo 78.46% študentov prvého stupňa a 79.31% študentov druhého stupňa. Na šiestu otázku so správnu odpoveďou, že „Inflácia označuje pokles hodnoty peňazí, devalvácia označuje pokles hodnoty meny,“ správne odpovedalo 95.38% študentov prvého stupňa a 96.55% študentov druhého stupňa.

V siedmej otázke sme sa pýtali: „Chcete si uzavrieť životné poistenie a očakávate väčšiu stabilitu a nižšie riziko. Ktorý druh poistenia si zvolíte?“ (a) Investičné životné poistenie, (b) Kapitálové životné poistenie, (c) neviem. Správnu odpoveďou bola možnosť (b) kapitálové životné poistenie, túto možnosť označilo 63.08% študentov prvého stupňa a 55.17% študentov druhého stupňa.

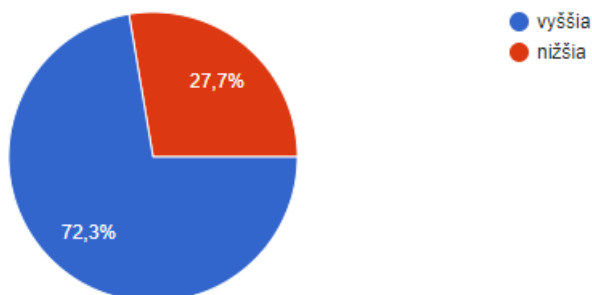
Pred tým, než sa dostaneme k druhej polovici otázok zameraných na porovnanie finančnej gramotnosti, pozrime sa na otázky, ktoré nám pomôžu pozrieť sa na čiastkový cieľ a to posúdiť efektivitu online výučby na finančné vzdelávanie študentov. V grafe 1 sú

znázornené výsledky z našej otázky č. 8, kde sme sa študentov pýtali, kto im poskytol finančné vzdelanie a učil ich sa orientovať vo svete financií.

Graf 1: Otázka č. 8 „Kto vás najviac učil orientovať sa vo svete financií, resp. poskytol Vám niekto finančné vzdelanie?“

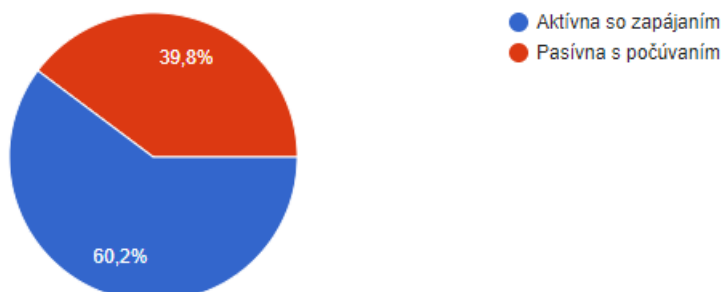
Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 2: Otázka č. 9 „Návštevnosť na online prednáškach v porovnaní so stavom z pred vypuknutia pandémie je:“

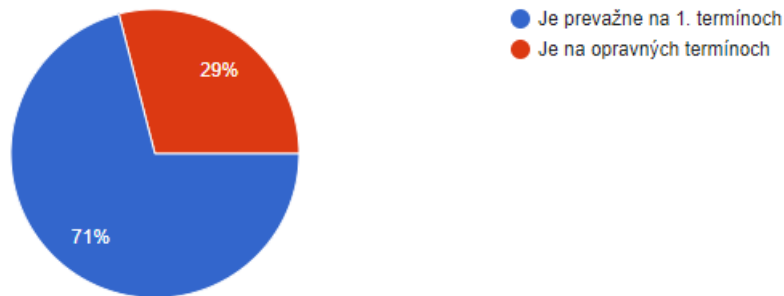
Zdroj: vlastné spracovanie

V dnešnej dobe aj napriek prítomnosti koronavírusu vo veľkej miere poskytuje škola dôležité finančné vzdelanie. Až 17% študentov si myslí, že finančne vzdelanie im neposkytol nikto. Finančné vzdelávanie na školách je v súčasnosti nesmierne dôležité už od nižšieho veku. Vďaka prístupu ku prednáškam z pohodlia domova je návštevnosť a účasť študentov na prednáškach vyššia (graf 2, otázka č. 9), na cvičeniach ale študenti nemusia byť zapájaní do aktivít tak, ako tomu bolo v prezenčnej forme výučby, čo môžeme vidieť na grafe 3 v otázke č. 10.

Graf 3: Otázka č. 10 „Účasť na online cvičeniach je prevažne:“

Zdroj: vlastné spracovanie

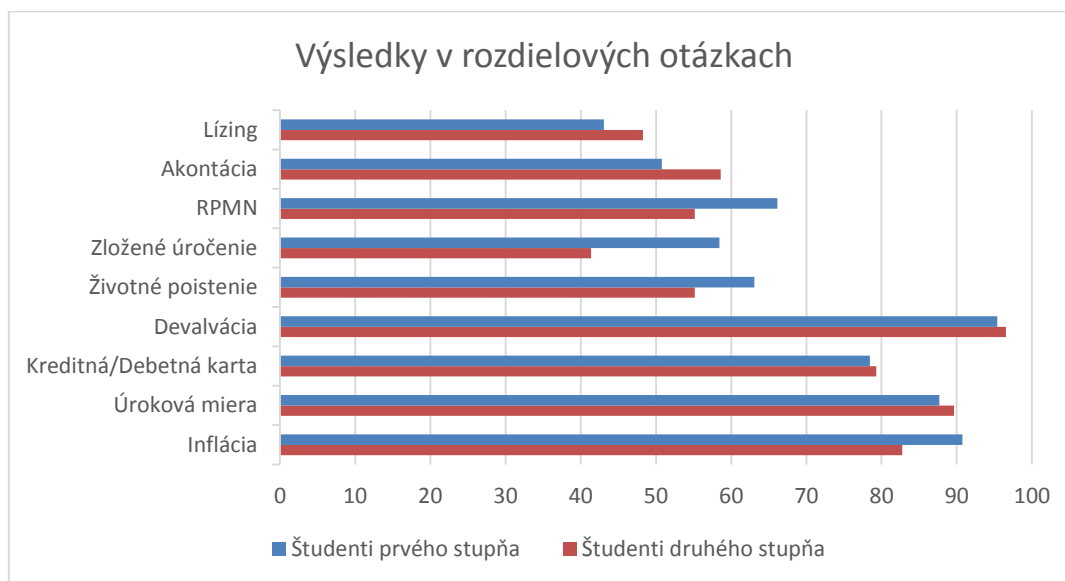
Graf 4: Otázka č. 13 „Úspešnosť na skúškach s finančnými predmetmi (napríklad finančno-ekonomická analýza, podnikové financie, finančná analýza a finančné plánovanie, finančný manažment a pod.):“

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Až 71% študentov dokáže zvládnuť predmety s finančnou orientáciou prevažne na prvých termínoch. Z prieskumu vyplýva, že online výučba na finančné vzdelávanie študentov zohráva veľkú rolu, záleží predovšetkým na individuálnom zodpovednom prístupe a správaní študentov k svojim úlohám a povinnostiam, aby nezaostali za svojim vzdelávaním a osobnostným rozvojom. Individuálny prístup k vzdelávaniu bude nesmierne dôležitý aj po návrate k prezenčnej forme výučby.

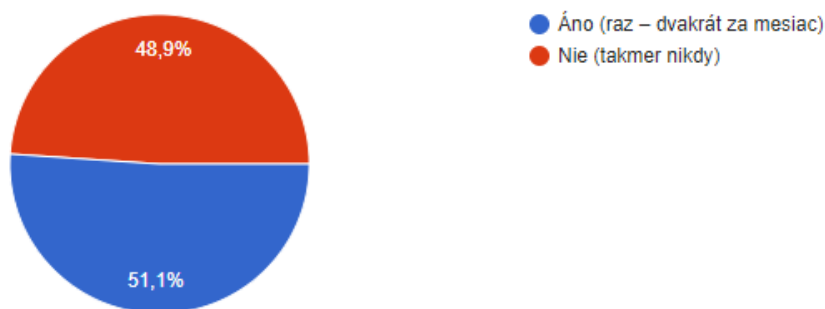
Pre stanovenie odpovede na našu hypotézu sa pozrieme aj na zvyšné otázky, určené na porovnanie finančnej gramotnosti vybraných študentov. V 14 otázke sme sa študentov pýtali, že „Pán Adam si uložil do banky 10.000 eur na dva roky. Ak by bola ročná úroková sadzba 10%, koľko bude mať na účte po uplynutí dvoch rokov?“ Študenti mali na výber zo štyroch možností, pričom správna bola posledná možnosť: (a) 11000€, (b) 12000€, (c) neviem, (d) 12100€. 58.46% študentov prvého stupňa a 41.38% študentov druhého stupňa zodpovedalo túto otázku správne. V nasledujúcej otázke sme sa zaujímali, či študenti vedia, ktorý ukazovateľ najviac hovorí o celkových nákladoch na úver, pričom sa jedná o ročnú percentuálnu mieru nákladov. Túto možnosť vo svojich odpovediach označilo správne 66.15% študentov prvého stupňa a 55.17% študentov druhého stupňa. Až 22.3% študentov si myslelo, že tento ukazovateľ je úroková sadzba, 14.8% študentov odpovedať nevedelo.

V predposlednej otázke sme sa študentov opýtali, či akontácia predstavuje zálohu alebo splátku. Správnu odpoveď „záloha“ označilo 53.8% študentov, z toho 50.77% študentov prvého stupňa a 58.62% študentov druhého stupňa. V poslednej 17 otázke sme sa študentov opýtali, čo vo všeobecnosti znamená lízing (leasing) s možnosťami odpoveďou (a) prenájom, (b) forma úveru, (c) kúpa auta. Správnu odpoveďou je možnosť (a) prenájom, pričom túto možnosť označilo správne len 44.7% študentov, z nich 43.07% študentov prvého stupňa a 48.28% študentov druhého stupňa.

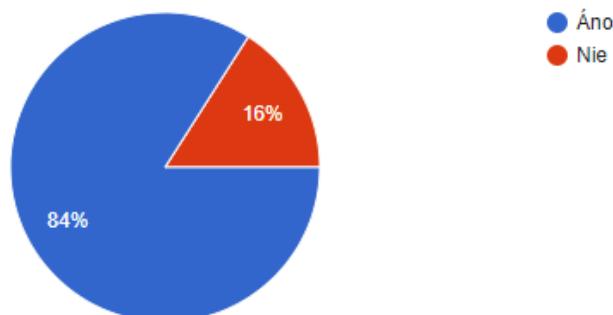

Graf 5: Výsledky v rozdielových otázkach študentov prvého a druhého stupňa
 Zdroj: vlastné spracovanie

Vo vyššie uvedenom grafe 5 sú znázornené odpovede študentov, ktoré nám majú pomôcť zodpovedať našu hypotézu, ktorú sme si stanovili v úvode príspevku: „finančná gramotnosť študentov druhého stupňa je vyššia ako finančná gramotnosť študentov na prvom stupni.“ V sumári môžeme vidieť, že z 9 otázok odpovedali 4 krát lepšie končiaci študenti prvého stupňa a 5 krát odpovedali lepšie končiaci študenti druhého stupňa. Na základe tohto zistenia môžeme našu hypotézu prijať, treba sa ale pozrieť aj na skutočnosť, že rozdiel v oblasti finančnej gramotnosti je medzi týmito študentmi minimálny vo väčšine otázok a vo veľkej miere dôležitú úlohu zohráva individuálny prístup študentov k finančnému vzdelávaniu a finančnej gramotnosti.

Graf 6: Otázka č. 11 „Vlastné finančné rozhodnutia rozoberám/diskutujem s príbuznými:“
 Zdroj: vlastné spracovanie

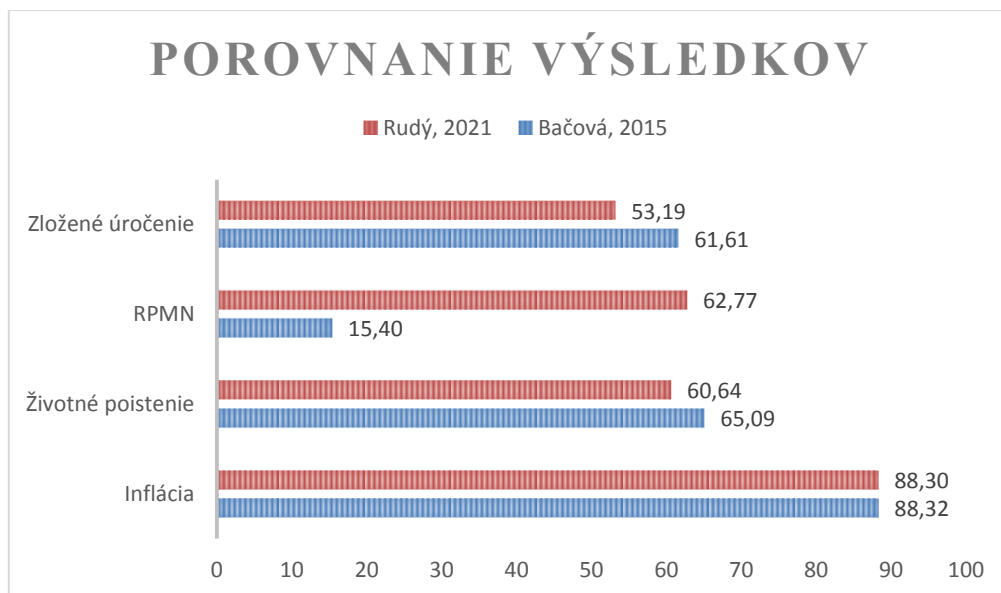
Graf 7: Otázka č. 12 „Zaujímam sa o problematiku rodinného rozpočtu, správ o ekonomike a financiách:“

Zdroj: vlastné spracovanie

Významnú úlohu pri šírení a zlepšovaní finančnej gramotnosti zohráva aj záujem o problematiku rodinného rozpočtu, správ o ekonomike a financiách, pričom z otázky číslo 12 sme sa dozvedeli, že až 84% respondentov sa o túto problematiku aj skutočne zaujíma. Takmer nikdy svoje vlastné finančné rozhodnutia rozoberá s príbuznými 48.9% študentov a naproti tomu 51.1% študentov svoje finančné rozhodnutia diskutuje s príbuznými.

4 DISKUSIA

Bačová (2015) sa vo svojej práci zaoberala podobným výskumom a analýzou dotazníkového prieskumu zameraného na finančnú gramotnosť vysokoškolákov. Dotazník bol distribuovaný podobne v elektronickej podobe a mal 805 platných vyplnení. Vo svojom prieskume mala 4 podobné otázky a v grafe 8 je znázornenie týchto odpovedí u študentov v porovnaní s výsledkami z nášho dotazníka.

Graf 8: Porovnanie výsledkov

Zdroj: vlastné spracovanie

Môžeme diskutovať o výsledkoch uskutočneného prieskumu v spojitosti na výskum Bačovej, ktorý už vtedy poukázal na skutočnosť, že u vysokoškolských študentov je nízka finančná gramotnosť. Náš dotazníkový prieskum odhalil, že u študentov Ekonomickej univerzity v Bratislave, Podnikovohospodárskej fakulty v Košiciach, je finančná gramotnosť podobne na nízkej úrovni a v porovnaní s rokom 2015 sa nezlepšila. Významnú úlohu preto ale u študentov zohráva v online štúdiu individuálny prístup k finančnému vzdelávaniu, povinnostiam, úlohám a aj prístupe k štúdiu. Len zodpovedným správaním nezaostanú za svojím finančným vzdelávaním a osobnostným rozvojom.

Mihalčová a kol. (2014) sa vo svojej štúdiu zaoberali podobne finančnou gramotnosťou ako naliehavou potrebou súčasnosti. Výsledky prieskumov, ktoré realizovali v zahraničí a doma ukázali, že už vtedy bola úroveň vedomostí a odbornosti v tejto oblasti priemerná. Aj keď rôzne inštitúcie mali záujem vzdelávať klientov, index finančnej gramotnosti sa dá zvýšiť a od značnej miery závisí rovnako aj dnes len od motivácie spotrebiteľov a ľudí vzdelávať sa. V dnešnom modernom svete finančná gramotnosť zohráva dôležitú úlohu ako vstupná brána k vzdelávaniu, schopnosť získavať a spracovávať potrebné informácie.

ZÁVER

Rôzne finančné rozhodnutia sprevádzajú ľudí počas ich celého života a majú obrovský vplyv a výrazný zásah na ich životnú úroveň. V dnešnej dobe, kde je našou súčasťou aj pandemická situácia s koronavírusom sa finančný sektor veľmi rýchlo rozvíja a prináša ľuďom rozsiahlu škálu rôznych produktov a služieb. Tie naberajú taký rozsah a zložitosti, ktoré predstavujú potencionálne riziko nesprávnych finančných rozhodnutí a ktoré tak môžu mať dlhodobé negatívne a nežiadúce dôsledky pre jednotlivcov a aj domácnosti. Bez ohľadu na to, či má človek dostatočné množstvo finančných prostriedkov alebo ich má menej, finančná gramotnosť je skutočne otázkou prežitia. Nedostatočná finančná gramotnosť môže viesť jednotlivcov a domácností k tomu, že finančné prostriedky nevedia správne spravovať.

LITERATÚRA

- BAČOVÁ, M. 2015. FINANČNÉ VZDELÁVANIE NA SLOVENSKU. In *Manažment v teórii a praxi*. ISSN 1336-7137, 2015, p. 11 – 18.
- BELIČKOVÁ, K. – STARÍČKOVÁ, Z. 2019. IS FINANCIAL LITERACY THE WAY TO FINANCIAL INDEPENDENCE? In *Scientific Journal Economics and Finance*. ISSN 2663-7952, 2019, iss. 8, p. 4 – 19.
- DRÁBEKOVÁ, J. – ŠVECOVÁ, S. 2015. Some notes on the financial literacy of the Slovak students – Case study. In *Mathematics in Education, Research and Applications*. ISSN 2453-6881, 2015. p. 68 – 72.
- GULÁŠ, R. – PILCH, C. 2014. K problematike finančnej gramotnosti. In *FOR FIN*, Odborný mesačník pre financie a investovanie. ISSN 1339-5416, 2014, p. 1 – 14.
- MIHALČOVÁ, B. – CSIKÓSOVÁ, A. – ANTOŠOVÁ, M. 2014. Financial literacy – the urgent need today. In *2nd World Conference On Business, Economics And Management – WCBEM 2013*. ISSN 1877-0428, 2014, p. 317 – 321.
- VRAVEC, J. 2014. Analýza úrovne finančnej gramotnosti a finančnej situácie obyvateľov východného Slovenska. In *Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY*. ISSN 1336-5711, 4/2014, p. 1 – 10.

INFORMÁCIE O AUTOROVI

Ing. Stanislav Rudý

Katedra finančného riadenia podniku
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 03 Košice
e-mail: stanislav.rudy@euba.sk

RECENZIA

KORÁB, V.: Rodinné podniky ve světovém vinařství. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2021, 190 s. ISBN 978-80-7623-062-0

V roku 2021 bola na knižný trh uvedená a medzi odbornú verejnosť prezentovaná monotematická knižná publikácia z pera významného českého autora zaoberajúceho sa rodinným podnikaním. Pán Profesor Koráb je jeden z mála českých a vysoko uznávaných odborníkov v oblasti rodinného podnikania so špecifickým záujmom o podnikanie vo vinárstve. Jeho dlhodobé zameranie na skúmanie interdisciplinárnych súvislostí viazaných na špecifickú oblasť podnikania, akou je rodinné podnikanie, je zreteľné aj z tejto publikácie. Celoživotné odborné a profesijné skúsenosti z oblasti rodinného podnikania vinárskych podnikov v rodinnom vlastníctve sa pretavili do kvalitne, pútavo a odborne spracovanej monotematickej knižnej publikácie. Publikácia svojím pútavým štýlom, zaujímavým textom doplneným bohatým fotografickým materiálom zaujme nielen podnikateľov z oblasti rodinného podnikania či vinárstva, ale aj akademikov, výskumníkov, vinárov a všetkých, ktorí sa o túto problematiku zaujímajú.

Monotematické dielo je členené na dve veľké časti: prvá časť, ktorá je zameraná na teoretické vymedzenie nielen samotného charakteru rodinného podnikania a rodinných podnikov, ale aj na ich históriu a špecifiká. V tejto časti autor rozdeľuje prezentáciu teorém do šiestich problémových okruhov, v ktorých podrobne rozvádza charakteristiku histórie rodinných podnikov, charakteristiku rodinných podnikov globálne, počet a podiel rodinných podnikov na makroekonomických ukazovateľoch v európskych podmienkach. V ďalších podkapitolách sa Profesor Koráb venuje definícii rodinného podniku a osobitne aktuálnemu definovaniu rodinných podnikov v zmysle nového právneho predpisu schváleného vládou Českej republiky. Samostatná kapitola je venovaná rodinným väzbám a nadväzuje na to rodinným väzbám vo vinárskom sektore. Posledná, najširšie rozpracovaná kapitola prvej časti sa orientuje na špecifiká rodinného podniku s dôrazom na manažment rodinných podnikov. Dôraz je položený na riadenie špecifik v rodinnom podniku akými sú konflikty, koexistencia systému rodiny a podniku, stratégie rodinných podnikov a riadenie nástupníctva a generačnej výmeny v rodinných podnikoch. Okrajovo je priestor venovaný aj financovaniu rodinného podniku.

Druhá časť knižnej publikácie je orientovaná už nie na vyslovene české prostredie rodinných podnikov, ale na rodinné podniky vo svetovom meradle. Autor v dvoch širších kapitolách približuje čitateľom históriu vína, vínnej révy a tiež podnikania vo vinárstve. Je potrebné zdôrazniť, že jednotlivé podkapitoly sú venované naozaj veľmi širokému spektru krajín, kde je vinárstvo a rodinné podnikanie vo vinárstve dlhodobo etablované. Čitateľ sa dozvie o histórii, súčasnosti, špecifikách rodinného podnikania vo vinárstve v takých oblastiach ako sú Južná Afrika či Južná Amerika. Teritórium Južnej Ameriky je podrobne priblížené prostredníctvom mnohých krajín akými sú Chile, Argentína, Uruguay. Dokonca je priestor venovaný mnohým prípadovým štúdiám, ktoré približujú realitu podnikania rodinných podnikov vo vinárstve. Sú to cenné textové a obrazové dokumentácie, ktoré dodávajú publikácii zaujímavosť, odbornosť a súčasne názornosť a prehľadnosť. Tieto prípadové štúdiá môžu byť čiastočne inšpiráciou aj pre domácich vinárov a manažérov vinárskych rodinných podnikov. V prezentácii autor pokračuje Severnou Amerikou, kde sa venuje Spojeným štátom americkým a zvlášť oblasti Kalifornie. Z iného konca zeme

prináša dielo podnetné fakty a informácie o rodinných vinárskych podnikoch v Austrálii či Novom Zélande. Rovnako je textová časť doplnená bohatými fotografiami a prípadovými štúdiami. Exotická Čína dotvára komplexnosť mapovania existencie a fungovania vinárskych rodinných podnikov vo svetovom meradle. Podnetná a zaujímavá je oblasť, v ktorej autor spracoval podnikanie čínskych rodinných podnikov. Z ďalších krajín sveta sa autor v monotematickom diele venuje podrobne problematike vinárskych rodinných podnikov aj na príklade európskych krajín ako Francúzsko, Taliansko, Portugalsko, Španielsko, ktoré majú historicky skutočne dlhú tradíciu vo vinárstve a v podnikaní rodinných podnikov. Nie sú opomenuté ani nemecky hovoriace krajiny, ako Nemecko, Rakúsko či Švajčiarsko, v ktorých majú rodinné podniky stabilnú a dlhú históriu (nielen v oblasti vinárstva). Informácie o vinárstve a podnikaní v tejto oblasti autor spracoval aj z krajín Vyšehradskej štvorky, a krajín postkomunistického bloku akými sú Bulharsko, Rumunsko, Moldavsko. Zaiste autor nezabudol ani na jednu z najjužnejších krajín – Grécko, kde agropodnikanie v oblasti vinárstva je stabilným článkom hospodárstva a súčasť kultúry.

Knižná monotematická publikácia je svojim rozsahom pomerne značná, vyznačuje sa odborným spracovaním, správnymi metodologickými východiskami, hodnotnými informáciami a bohatým fotografickým materiálom. Praktickú použiteľnosť publikácie aj vo výučbovom procese vidím v mnohých prípadových štúdiách, ktoré reálne približujú každému (aj nezainteresovanému) čitateľovi „praktický život“ a fungovanie vinárskych rodinných podnikov z rôznych častí a krajín sveta. Touto publikáciou Profesor Koráb opätovne preukázal svoj dlhodobý zámer venovať sa problematike rodinného podnikania. Svojím obsahom potvrdil vysoký stupeň erudície, interesantnosti a bohaté nielen teoretické, ale i empirické skúsenosti v tejto oblasti, ktoré sú zhmotnené v tejto knihe. Dielo je hodnotným príspevkom do súboru knižných a odborných publikácií zo sféry podnikateľskej činnosti s dôrazom na podnikanie rodinných podnikov a odporúčam ju do pozornosti všetkým záujemcom o túto tému.

doc. PhDr. Ing. Ladislav Mura, PhD., MSc.

Centrum rodinného podnikania, Katedra cestovného ruchu

Obchodná fakulta

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

e-mail: ladislav.mura@euba.sk

RECENZIA

ŠTOFOVÁ, Lenka - STRIČÍK, Michal: *Modelovanie energetickej efektívnosti – smerovanie k uhlíkovej neutralite Slovenska*. 1. vydanie. Ostrava : Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, 2021. 157 s. ISBN 978-80-248-4573-9.

Predložená vedecká monografia ktorá sa zoberá problematikou energetickej efektívnosti, ako aj palivovým mixom s pozitívnym vplyvom na emisie skleníkových plynov a znečisťujúcich látok ma veľmi zaujala a zároveň potešila už samotným svojím názvom a aj obsahom, nakoľko tento druh monografií je možné považovať za „úzký profil“. Témy, ktorým sa venuje, sú v súčasnosti nanajvyššie aktuálne a nevyhnutné pre našu vlastnú „udržateľnosť“.

Monografiu tvorí šesť hlavných kapitol, ktoré sú logicky a účelne členené na niekoľko podkapitol. Cieľom vedeckej monografie je ekonomické hodnotenie komplexnej udržateľnej výkonnosti podniku integrujúcej environmentálnu, technickú a ekonomickú výkonnosť v odvetví energetického priemyslu. Veľmi komplexne zhŕňa výsledky predbežného výskumu a analýzy prístupov medzinárodných inštitúcií, ktoré sa zaoberajú otázkou udržateľnosti podnikov, na základe ktorých je navrhnutý základný súbor kľúčových indikátorov podnikovej výkonnosti.

Významná časť monografie parciálne rieši potenciálnu dostupnosť zdrojov biomasy z rýchlo rastúcich plodín na energetické účely, ako aj možnosti využitia odpadovej biomasy a tuhého druhotného paliva vo výrobe elektrickej energie v SE-EVO (Slovenské elektrárne, a. s. – elektrárňou Vojany) v rámci uplatnenia princípov obehového hospodárstva a snahy o dosiahnutie uhlíkovej neutrality.

Prvá časť s názvom Meranie výkonnosti podnikov energetického priemyslu prezentuje rôzne modely v tejto oblasti vrátane progresívnych prístupov k integrácii manažérskych systémov. Zaoberá sa politickými, ekonomickými a environmentálnymi aspektmi súvisiacimi s biopalivami a problémami spojenými s budúcim dopytom po týchto palivách. Ďalšia kapitola sa venuje samotnej výrobe primárnej energie v krajinách EÚ a súvisle prechádza do kapitoly zaoberajúcej sa súčasným stavom v slovenskej energetike vrátane ekonomického hodnotenia Slovenských elektrární ako najväčšieho producenta elektrickej energie na Slovensku.

Štvrtá kapitola rieši energetickú hodnotu a ekonomickú efektívnosť biopalív. Veľmi zaujímavá časť monografie je uvedená v piatej kapitole, kde je podrobne rozobratá „Prípadová štúdia v podmienkach SE-EVO Vojany“. Monografiu uzatvára diskusia obsahujúca zaujímavé perspektívy analyzovanej problematiky.

Kapitoly sú vecne a účelne spracované, pokrývajú dostatočný rozsah pre orientáciu v problematike. Autori publikácie pracovali s rozsiahlym množstvom domácej a zahraničnej knižnej literatúry pričom spracovali a zjednotili problematiku a prístup viacerých autorov k riešenej problematike do jedného logického celku. Po obsahovej a formálnej stránke je táto farebná publikácia na veľmi dobrej odbornej úrovni, pričom obsahuje 9 obrázkov, 38 tabuliek, 15 grafov a 4 príloh, ktoré ju veľmi vhodne sprehľadňujú.

V súvislosti s dôležitosťou uvedenej problematiky sa do budúcnosti vytvára priestor na rozpracovanie otázky životného prostredia z pohľadu výhod a nevýhod používania navrhovaného palivového mixu, ako aj ekonomického pohľadu a možných vplyvov na región v tejto veľmi aktuálnej problematike v čom držím autorom palce.

Publikácia prináša všestranne využiteľné poznatky a môže slúžiť ako učebný materiál pre študentov k environmentálne zameraných predmetov vyučovaných na Podnikovohospodárskej fakulte Ekonomickej univerzity v Bratislave so sídlom v Košiciach, ale aj obdobných predmetov vyučovaných na ostatných fakultách ekonomického, ale aj iného zamerania, či v hospodárskej praxi.

doc. Ing. Branislav KRŠÁK, PhD.

Fakulta baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií
Technická univerzita v Košiciach
Letná č. 1/9, blok A, 042 00 Košice-Sever
e-mail: branislav.krsak@tuke.sk

SPRÁVA Z PODUJATIA

FINANCIE, ÚČTOVNÍCTVO, DANE 2021 A ICH PRÁVNE ASPEKTY SO ZAMERANÍM NA SÚČASNÉ PROBLÉMY

Katedra finančného riadenia podniku Podnikovohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave so sídlom v Košiciach dňa 8. novembra 2021 v rámci osláv 70. výročia vysokoškolského ekonomického vzdelávania v Košiciach a Týždňa vedy a techniky na Slovensku už tradične organizovala vedecký seminár s názvom FINANCIE, ÚČTOVNÍCTVO, DANE 2021 A ICH PRÁVNE ASPEKTY SO ZAMERANÍM NA SÚČASNÉ PROBLÉMY, ktorý bol určený pre členov katedry, fakulty, ale aj iných odborníkov a výskumníkov z oblastí daní, účtovníctva, podnikových financií, či práva.

Cieľom seminára bolo vytvoriť priestor na prezentáciu výsledkov vedeckovýskumnej činnosti jednotlivých účastníkov vedeckého seminára z pohľadu aktuálnych finančných problémov, účtovných, daňových a právnych zmien v oblasti finančného riadenia podnikov. Súčasťou vedeckého seminára bola aj prezentácia výsledkov riešenia projektu mladých vedeckých pracovníkov č. I-21-113-00, Využitie finančnej analýzy pri skúmaní finančnej gramotnosti vybranej skupiny obyvateľstva.

Obr. 1 Logo vedeckého seminára
Zdroj: vlastné spracovanie

Vedecký seminár sa konal v rámci Týždňa vedy a techniky na Slovensku od 8. – 14. 11. 2021 a jeho cieľom je zlepšiť vnímanie vedy a techniky v povedomí celej spoločnosti, popularizovať a prezentovať ich, vzbudiť záujem mladých ľudí o štúdium vedeckých a technických disciplín, informovať verejnosť o poznatkoch vedy a techniky a o nutnosti podporovať vedu a techniku, ktoré sú základom hospodárskeho a spoločenského pokroku a pomáhajú riešiť globálne problémy a výzvy. Veda a technika je neoddeliteľnou súčasťou života každého občana a jej správne nasmerovanie podmieňuje ďalší rozvoj krajiny. Slovenská republika má silný vedecký potenciál, ktorý musí využiť, aby sa stal našou konkurenčnou výhodou. Dôležité je, aby široká verejnosť vnímala celoživotné vzdelávanie, výskum, vývoj a inovácie ako pozitívne faktory rozvoja, ako procesy, ktoré posúvajú naše vedomosti a vývoj spoločnosti ďalej. Z tohto pohľadu je nevyhnutné, aby aj samotní

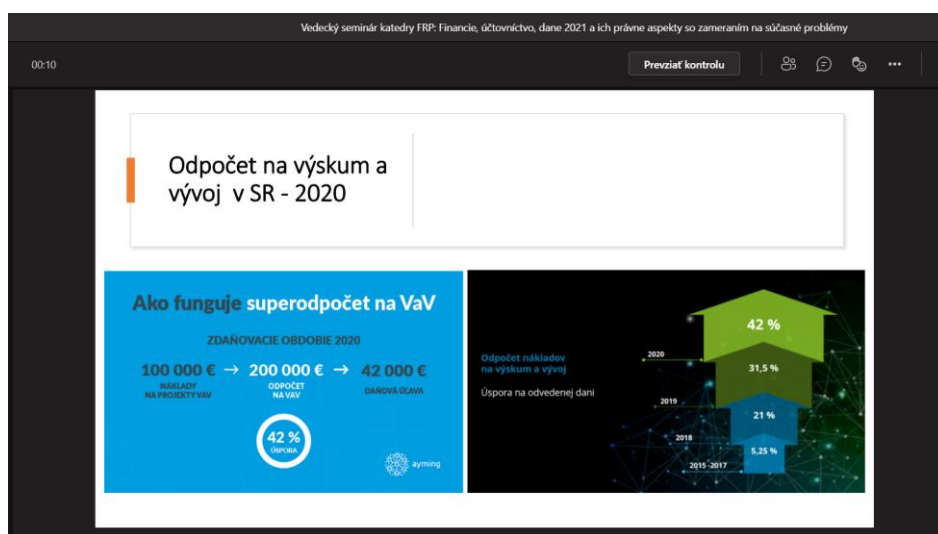
pedagógovia, technici a vedci boli schopní zaujímavým a jednoduchým spôsobom prezentovať svoju prácu a výsledky svojho výskumu. Popularizácia vedy a techniky počas Týždňa vedy a techniky i počas celého roka je aktivita, ktorá by sa mala stať súčasťou všetkých výskumných a vedeckých pracovísk.

Vedecký seminár sa uskutočnil 8.11.2021 prostredníctvom online udalosti v MS Teams v doobedňajších hodinách. V prezentácií sa predstavili členovia katedry s podnetnými príspevkami na témy:

- Porovnanie dopadov pandémie COVID-19 na akciové trhy a Bitcoin
- Možnosti využitia analytických modelov v ekonomike pásovej dopravy
- Zmeny v oblasti daňového zvýhodnenia fyzických osôb
- Virtuálna (digitálna) mena a jej zdaňovanie: Prehľad literatúry
- Podpora výskumu a vývoja v krajinách V4 prostredníctvom daňového odpočtu
- Zdaňovanie príjmov kryptomien
- Eskontný úver ako alternatíva pre krátkodobé financovanie majetku podniku
- Environmentálna výkonnosť vo vybraných krajinách Európskej únie
- Predikcia finančného zdravia podniku v závislosti od možnej investície
- Medzinárodná daňová optimalizácia
- Zdaňovanie finančných transakcií v SR a EÚ
- Analýza ratingu dlhopisov podľa typu dlhopisu na primárnom trhu
- Podnikateľ ako zamestnávateľ versus „očkovací zákon“ - možnosti, zákazy, obmedzenia
- Novela zákona o dani z príjmov pre rok 2021 a jej aplikácia v praxi pre možnosti optimalizácie dane.

Z prezentovaných príspevkov bude vydaný vedecký zborník v elektronickej podobe.

Obr. 2 Vybraná prezentácia
Zdroj: vlastné spracovanie

Na konci vedeckého seminára vedúca katedry doc. Ing. Jana Simonidesová, PhD. a člen programového výboru seminára Ing. Jozef Lukáč, PhD., poďakovali všetkým prítomným za účasť, prezentáciu príspevkov a podnetnú diskusiu. Rovnako prisľúbil zorganizovanie vedeckého seminára aj nasledujúci rok.

Ing. Jozef Lukáč, PhD.
za programový výbor seminára
Katedra finančného riadenia podniku
Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach
Ekonomická univerzita v Bratislave
Tajovského 13, 041 30 Košice
e-mail: jozef.lukac@euba.sk

SPRÁVA Z PODUJATIA

WORKSHOP „HODNOTENIE GLOBAL BUSINESS GRAMOTNOSTI V MEDZINÁRODNOM KONTEXTE“

Jedným z podujatí realizovaných v rámci 70. výročia založenia Podnikovohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave so sídlom v Košiciach bol aj metodologicky zameraný workshop pod názvom "Hodnotenie Global Business gramotnosti v medzinárodnom kontexte", ktorý sa uskutočnil online, dňa 10.02.2022 prostredníctvom platformy MS Teams. V rámci workshopu boli predstavené najmä dosiahnuté parciálne výsledky riešenia projektu KEGA č. 026EU-4/2021 "Rozvoj Global Business gramotnosti študentov ekonomie a manažmentu" v roku 2021, preto sa na danom podujatí zúčastnili najmä členovia riešiteľského tímu. Vzhľadom na ambíciu riešiteľov v čo najväčšej miere rozšíriť medzinárodné zameranie projektu, na workshope aktívne participovali aj pozvaní hostia, a to zástupcovia týchto zahraničných univerzít: Ekonomická univerzita v Katoviciach (Poľsko), Masarykova univerzita v Brne (Česká republika), Katolícka univerzita Karola Eszterházyho v Egri (Maďarsko).

Zástupcom zúčastnených zahraničných univerzít bola ponúknutá spolupráca na uvedenom projekte a z obsahového aj metodologického hľadiska vysvetlená podstata realizácie vlastného prieskumu. Účastníci workshopu následne diskutovali o ďalšom postupe prác na tomto projekte, ale aj o potenciálnych výsledkoch a možnostiach ich diseminácie na vedeckých aj odborných fórach. V medzinárodnom prostredí realizovaný prieskum úrovne Global Business gramotnosti študentov ekonomie a manažmentu má na základe komparácie výsledkov dosiahnutých doma aj v zahraničí smerovať k identifikácii medzier v úrovni Global Business gramotnosti slovenských študentov. Tieto zistenia majú následne rezultovať do návrhov implementácie internacionalizačných prvkov do pedagogického procesu s cieľom redukovať medzery v úrovni Global Business gramotnosti slovenských študentov ekonomie a manažmentu a zvýšiť tak mieru ich uplatniteľnosti na domacom i medzinárodnom trhu práce.

Vzhľadom na aktuálnosť zamerania projektu, predovšetkým v kontexte snáh o vyššiu mieru internacionalizácie vnútorného prostredia slovenských univerzít, môže riešenie projektu na širšej medzinárodnej báze, pokrytím všetkých štyroch krajín Vyšehradského regiónu, slúžiť ako platforma pre efektívne zdieľanie poznatkov a skúseností v tomto smere a potenciálne viesť aj k príprave ďalších spoločných medzinárodných projektov.

doc. JUDr. Ing. Aneta Bobenič Hintošová, PhD.

zodpovedná riešiteľka projektu KEGA č. 026EU-4/2021

"Rozvoj Global Business gramotnosti študentov ekonomie a manažmentu"

Katedra manažmentu

Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach

Ekonomická univerzita v Bratislave

Tajovského 13, 041 30 Košice

e-mail: aneta.bobenic.hintosova@euba.sk